

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/406/>

**POIKKEAVUUS: YKSI KÄSITE VAI MONTA KÄSITYSTÄ?
Diskurssianalyttinen tutkimus nuorten poikkeavuuskirjoittelusta**

Tanja Marika Vehkakoski

Erityispedagogiikan pro gradu -tutkielma

Kesä 1997

Erityispedagogiikan laitos

Jyväskylän yliopisto

Ohjaaja Paula Määttä

TIIVISTELMÄ

Vehkakoski Tanja. 1997. Poikkeavuus: yksi käsite vai monta käsitystä? Diskurssianalyttinen tutkimus nuorten poikkeavuuskirjoittelusta. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma. 104 s.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten poikkeavuutta rakennetaan sanomalehtien nuorten mielipidekirjoituksissa. Työn keskeisimpänä käsitteenä oli poikkeavuus, joka määriteltiin konstruktionistisen lähestymistavan pohjalta. Konstruktionistinen lähestymistapa korostaa poikkeavuuden sopimuksenvaraisuutta, kontekstuaalisuutta ja inhimillisesti tuotettua luonnetta. Menetelmällisenä viitekehyksenä tutkimuksessa oli diskurssianalyttinen lähestymistapa, joka korosti poikkeavuuden jatkuvaa ja vaihtelevaa rakentamista kielen käytössä. Tutkimusaineistona oli Helsingin Sanomien, Keskiuomalaisen ja Kalevan nuortenpalstojen poikkeavuutta käsittelevät mielipidekirjoitukset.

Tutkimus osoitti nuorten luovan poikkeavuutta useilla eri tavoilla. Ihmisyysrepertuaarissa, yksilöllisyysrepertuaarissa, kohtalorepertuaarissa, vähättelyrepertuaarissa ja seurausrepertuaarissa puolustettiin ihmisten keskinäistä hyväksyntää, kun taas jaottelurepertuaarissa tehtiin ihmisten välille erotteluja. Poikkeavuutta ihannoivia ja poikkeavuuteen kannustavia repertuaareja olivat sisäinen erilaisuus -repertuaari ja uskaltamisrepertuaari, kun taas suvaitsemattomuusrepertuaarin käytössä luotiin kuvaa poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjinnästä. Kokemusrepertuaarissa taas nojattiin omiin tai toisten ihmisten kokemuksiin ja perusteltiin niiden avulla poikkeavuuskielteisiä tai -myönteisiä mielipiteitä. Tulkintarepertuaareilla ei ollut kuitenkaan pysyviä merkityksiä, vaan niiden käyttö tuotti eri yhteyksissä erilaisia poikkeavuuden määrittelyjä ja toisistaan poikkeavia kielen käytön funktioita.

Avainsanat: poikkeavuus, konstruktionismi, diskurssianalyysi, mielipidekirjoitus, nuoret

SISÄLTÖ

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TEHTÄVÄT	1
2 POIKKEAVUUS TUTKIMUSKOHTENA	7
2.1 Positivismista konstruktionismiin	7
2.2 Pysyvyydestä vaihtelevuuteen	11
2.3 Poikkeavuus erityispedagogiikassa	14
3 DISKURSSIANALYYTTINEN LÄHESTYMISTAPA POIKKEAVUUTEEN ...	19
3.1 Kieli poikkeavuuden rakentajana	19
3.2 Poikkeavuus tulkintarepertuaarien kirjona	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	24
4.1 Tutkimusaineiston keruu ja valinta	24
4.2 Nuorten mielipidekirjoitukset tutkimusaineistona	26
4.3 Oma analysointiprosessini	30
5 TULKINTAREPERTUAARIT NUORTEN POIKKEAVUUSKIRJOITTELUSSA	39
5.1 Ihmisyyderepertuaari	39
5.2 Yksilöllisyysrepertuaari	43
5.3 Kohtalorepertuaari	48
5.4 Vähättelyrepertuaari	51
5.5 Seurausrepertuaari	54
5.6 Sisäinen erilaisuus -repertuaari	56
5.7 Kokemusrepertuaari	60
5.8 Suvaitsemattomuusrepertuaari	65
5.9 Uskaltamisrepertuaari	70
5.10 Jaottelurepertuaari	73
5.11 Repertuaarien yhteiskäyttö	77
6 POHDINTA	81
6.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	81
6.2 Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusaiheet	85
LÄHTEET	93
LIITE	104

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT JA TEHTÄVÄT

“Huumeiden käyttäjät, prostituoidut, homoseksuaalit, radikaalit ja rikolliset. Valehtelijat, uranaiset, demokraatit, rämöpäiset autoilijat, ateistit, kristityt, esikaupunkilaiset, eläkeläiset, nuoriso, kortinpelaajat, partaiset miehet, taiteilijat, aseistakieltäytyjät, papit, tekosiveät, hipit, suorasukaiset ihmiset, meikkiä käyttävät tytöt, presidentti, konservatiivit, rotuerottelun vastustajat, johtajat, eronneet naiset, luopiot, moottoripyöräjengiläiset, tärkeilevät opiskelijat, kaikkietävät professorit, nykyaikaiset ihmiset ja amerikkalaiset.”

Yllä olevat ihmisryhmät ovat esimerkkejä poikkeavina pidetyistä ihmisistä. Poikkeavuuden rakentajina olivat Simmonsin (1969) tekemään tutkimukseen osallistuneet ihmiset, joita pyydettiin luettelemaan niitä asioita tai ihmistyyppejä, joita he pitivät poikkeavina. Tutkimus osoittaa, miten monimuotoinen ilmiö poikkeavuus on ja miten vaikeaa on määritellä se yhdenmukaisesti. (Simmons 1969, 3 - 4.) Arkiajattelussa poikkeavuudella saatetaan tarkoittaa jotakin tuntematonta, vieraalta tuntuva, omituista ja käsittämätöntä. Poikkeavat ihmiset saatetaan mieltää vähemmistöksi, joka poikkeaa joltakin käyttäytymiseltään tai ominaisuudeltaan valtaväestöstä. Lisäksi poikkeavuudeksi voidaan ymmärtää käyttäytyminen, joka ei vastaa vallitsevia käyttäytymishanteita, eikä sitä, minkä suurin osa ihmisistä hyväksyy. Näkökulmasta riippuen poikkeavuus saatetaan hahmottaa myös sairaudeksi, synniksi, rikollisuudeksi, luonnonvastaisuudeksi tai vieraantumiseksi. (Dinitz, Dynes & Clarke 1975, 10 - 11; Lahti 1989, 67 - 68; Salminen 1989, 23.)

Myös tutkimuskohteena poikkeavuus on yhtä lailla vaihtelevasti hahmoteltu ja kiistelty käsite kuin arkipäiväisissä määrittelyissäkin. Poikkeavuuden tutkimiseen osallistuvat useat eri tieteenalat omista näkökulmistaan ja viitekehyksistään käsin. Esimerkiksi erityispedagogiikassa puhutaan pedagogisesta poikkeavuudesta ja kasvatuksellisista erityistarpeista, psykiatriassa mielenterveysongelmista ja psyykkisistä sairauksista, ja sosiologiassa rikollisuudesta ja muusta normien vastaisesta käyttäytymisestä. Poikkeavuuden tutkiminen sisältää ainakin kolme keskeistä teemaa, joita pohditaan ja joista keskustellaan toistuvasti poikkeavuustutkimuksessa. Ensimmäinen kysymys koskee poikkeavuuden määrittelemistä, toinen poikkeavuuden selittämistä ja kolmas poikkeavuuden käsittelemistä. Poikkeavuuden määritteleminen on lähtökohtana

poikkeavuuteen suhtautumiselle ja vaikuttamiselle. (Dinitz, Dynes & Clarke 1975, 17 - 19; Ruoho 1996, 161.)

Tutkimuksen tarkoitus. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten poikkeavuutta tuotetaan sanomalehtien nuorten mielipidekirjoituksissa. Koska pelkkä poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten luetteleminen ei kerro mitään siitä, miten ihmiset ovat päätyneet pitämään tiettyjä ihmisryhmiä poikkeavina, haluan kohdistaa huomioni poikkeavaksi tekemisen koko prosessiin. Tarkoitukseni on tutkia, miten poikkeavuuden eri merkitykset syntyvät nuorten kielen käytössä, mitä tulkintoja poikkeavuuteen liitetään, millaisia poikkeavuuden käsitteitä nuorten mielipidekirjoituksissa käytetään ja miten poikkeavuutta pyritään ylipäättään hahmottamaan. Työni tärkeimpänä käsitteenä on poikkeavuus, jonka määrittelen konstruktionistisen lähestymistavan pohjalta. Tutkimukseni menetelmällisenä viitekehystenä on diskurssianalyttinen lähestymistapa, joka korostaa poikkeavuuden rakentamista kielen käytössä. Varsinaiset tutkimustehtäväni jäsentyivät seuraavasti:

- 1) Millaisia eri tulkintarepertuaareja on tunnistettavissa nuorten poikkeavuutta käsittelevistä mielipidekirjoituksista?
- 2) Miten nämä tulkintarepertuaarit rakentuvat kirjoituksissa toisiinsa ja millaisiin kielellisiin ennakkomääritelmiin ne perustuvat?
- 3) Millaisia mahdollisia funktioita näiden tulkintarepertuaarien käyttö tuottaa?

Koska en oleta ihmisten asennoituvan poikkeavuuteen millään pysyvällä tavalla, käytän tutkimuksessani asenteen käsitteen sijaan poikkeavuuskäsityksen käsitettä. Käsitteistä puhuminen on yleistä arkielämässä, jossa ihmiset ilmaisevat usein omaavansa erilaisia käsityksiä jostakin tietystä aiheesta. Tässä tutkimuksessa tavoitteenani on tarkastella, mitä tällainen käsitysten luominen tarkoittaa poikkeavuuskirjoittelussa. (ks. Billig 1989, 204.)

Tutkimusaineistoni tuottajia ovat nuoret. Nuoruuden käsite on kiistanalainen ja monimerkityksinen. Nykyisessä sosiologisessa nuorisotutkimuksessa korostetaan nuoruusikäisten muodostavan nuorisoksi nimetyn ryhmän vasta, kun nuoriksi luokitellut ihmiset määrittelevät itse itsensä nuoriksi. Jos ryhmän jäseniksi luokitellut yksilöt eivät ole samaa mieltä määritelmästä, voidaan puhua ainoastaan nuoruusikäisistä, mutta ei niinkään nuorisosta sosiaalisena ryhmänä. Suurpään (1996) tekemän tutkimuksen mukaan nuoret

eivät pidä itseään erillisenä eikä yhtenäisenä sosiaalisena ryhmänä, joka voitaisiin erottaa selvästi muista ryhmistä. Sen sijaan heidän yhteiskunnallisten identiteettien ominaispiirteinä on tasapainoilu erilaisten arvostuksien välillä ja pyrkimys yhdistellä niitä joustavasti. Nuoret eivät määrittele itseään ensisijaisesti ikäluokaksi tai sukupolveksi, vaan paremminkin näkemyksiensä ja mielipiteidensä kantajiksi tietyssä konkreettisessa tilanteessa. Heidän korostamansa kontekstuaalisuus ja identiteettien luomisen vaihtelevuus ovat sopusoinnussa tutkimukseni lähtökohtana olevan diskurssianalyttisen lähestymistavan kanssa. (Fornäs 1995, 3 - 4; Hoikkala 1991, 47; Suurpää 1996, 51 - 52, 70 - 71.)

Perustelut tutkimukselle. Nuorten poikkeavuuskirjoittelun tutkiminen on siinä mielessä tärkeää, että konstruktionistisen lähestymistavan mukaan ihmiset luovat itse oman todellisuutensa. Erityisesti konstruktionistisen lähestymistavan edeltäjät Berger ja Luckmann (1966/1994, 25) korostavat, että ensisijaisena tutkimuskohteena tulisi olla arkitieto eli se, minkä ihmiset tietävät olevan todellista jokapäiväisessä elämässään. Myös erityiskasvatuksen nykyisessä toiminta-ajatuksessa korostuu lasten ja nuorten omien mielipiteiden kuunteleminen, jolloin oppilasta pidetään varsinaisena oppimisen tuottajana, tiedon hankkijana, taitojen kehittäjänä, mielipiteiden muodostajana ja oman arvomaailmansa luojana. (Lipsky & Gartner 1991, 49; Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 9 - 10.) Lisäksi sosiologisessa nuorisotutkimuksessa tähdennetään nuorten olevan kulttuurisesti merkittäviä ihmisiä, jotka ilmaisevat itseään teksteissä, kuvissa, musiikissa ja erilaisissa tyyliuunnissa. He ovat aktiivisia subjekteja, joiden voidaan ajatella prosessoivan, ohjailevan ja rakentavan tuottavasti todellisuuttaan. (Fornäs 1995, 5; Hoikkala 1991, 40; Hurrelmann 1989, 108 - 109.)

Nuorten poikkeavuuskäsitysten tunteminen on samalla vaikuttamisen lähtökohta. Koska sosiaalinen maailma on toimivien ja merkityksiä tulkitsevien yksilöiden tuottamaa, se myös säilyy ja muuttuu ainoastaan heidän toimintansa kautta. Näin ollen nuorten olisi hyvä tulla tietoisiksi jatkuvasta poikkeavaksi tekemisen prosessista ja yrittää kontrolloida sitä tietoisesti. Nuorten poikkeavuuskirjoittelua tarkasteleva tutkimus voi osaltaan paljastaa todellisuuden vallitsevia rakentamistapoja ja muotoilla vaihtoehtoisia ratkaisuja ja tulkintoja. Mielipidekirjoitusten tutkimisella on merkittävä arvo, sillä pienenkin ihmisryhmän esittämät mielipiteet voivat vaikuttaa merkittävästi toisten ihmisten

mielipiteisiin. Tämä perustuu siihen, että ihmiset saavat uudesta keskustelunaiheesta yleensä väittelyn aihetta, joka luo uusien väitteiden ja vastaväitteiden sarjan. (Aittola & Raiskila 1994, 216; Berger & Luckmann 1966/1994, 177; Billig 1985, 99.)

Myös erityiskasvatuksella on erityisen tärkeä merkitys uusien vuorovaikutustapojen luomisessa, sillä ovathan erityiskasvattajat läheisesti kosketuksissa erilaisten vähemmistöryhmien ja vähemmistöihin kuuluvien ihmisten kanssa. Erityiskasvatukseen sisältyy luonnollisena osana ihmisoikeuksia ja moninaisuuden hyväksymistä koskevat kysymykset, joiden merkitys korostuu erityisesti nykyisenä kansainvälistymisen ja integraatioajattelun leviämisen aikana. Erityiskasvatuksen pääasiallisena tehtävänä voidaankin pitää kaikkien ja kaikenlaisten ihmisten tukemista niin, että he pystyvät toimimaan yhteiskunnassa sen tasavertaisina ja vaikuttavina jäseninä. Tässä tehtävässä erityiskasvatus joutuu ottamaan perinteisten kohderyhmiensä lisäksi erittäin suuren vastuun myös esimerkiksi kieli- ja kulttuurivähemmistöjen asioista heidän siirtyessään uuteen kulttuuri- ja kieliympäristöön. Lisäksi peruskoulun opetussuunnitelman perusteissa (1994) korostetaan kasvattamista eri näkökulmista lähtevään asioiden harkintaan, ihmisten väliseen tasa-arvoon, avoimeen vuorovaikutukseen sekä erilaisten taustojen ymmärtämiseen. Arvoperustan tiedostamista ja oppilaiden rakentamaa maailmankuvaa pidetään tärkeänä lähtökohtana koulun kasvatusta ja opetusta suunniteltaessa. Jotta kasvatus onnistuisi, se edellyttää opettajalta hyvää oppilaan tuntemusta, eli opettajan tulisi tuntea, miten oppilaat rakentavat käsityksiään poikkeavuudesta. (Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994, 9, 12 - 14; Tuunainen 1994, 157 - 158, 162.)

Diskurssianalyysin varsinainen merkitys ilmenee siinä, että tutkittaessa kielen käytössä tapahtuvaa poikkeavuuden jäsentämistä ja tunnistettaessa kielen käytön funktioita voidaan samalla pyrkiä myös vaikuttamaan niihin. Sanat, leimat ja ihmisille annetut nimet ohjaavat tarkkaavaisuuden poikkeaviksi merkittyjen ihmisten tiettyihin puoliin sekä jäsentävät sitä, mitä ihmiset ajattelevat toisista ihmisistä ja miten he toimivat heitä kohtaan. Kieli luo toiminnan kohteesta todellista ja on samalla osa vallankäyttöä. Vallankäyttö tulee erityisen hyvin esille kaikessa ammatillisessa toiminnassa, jossa kieli käsitteellistää ilmiöt tietyn ammatillisen tiedon ja ymmärryksen ohjaamalla tavalla. Esimerkiksi erityispedagogiikassa nykyisin käytettävät nimitykset vahvistavat joitakin tapoja ajatella ja sulkevat samalla toisia tapoja pois. Diskurssianalyysissä tarkastellaan sitä, miten luokat luodaan

jokapäiväisessä kielen käytössä ja mitä erilaisia funktioita niillä on. En pidä siis erityiskasvatuksessa enkä nuorten mielipidekirjoituksissa käytettyjä luokitteluja luonnollisena ilmiönä enkä muuttumattomina itsestäänselvyyksinä, vaan pyrin näyttämään, miten samaa ihmisryhmää kuvataan erilaisilla tavoilla eri tilanteissa. Tunnistettaessa vallitsevat määritelmät on myös tärkeää purkaa se rakennelma ryhmistä, joka tekee ryhmiin kohdistuvat alistavat toimenpiteet mahdollisiksi. (Bogdan & Taylor 1982, 76; Nygård 1996, 30; Potter & Wetherell 1987, 116, 136 - 137; Wetherell & Potter 1992, 147.)

Poikkeavuuden yleistä ongelmatiikkaa ei ole aiemmin juurikaan tutkittu. Aikaisemmat poikkeavuutta käsittelevät tutkimukset ovat kohdistuneet lähinnä joko etnisiin vähemmistöihin tai eri pedagogisen poikkeavuuden ryhmiin erityispedagogiikassa. Niissä annetaan poikkeavuudelle yleensä valmiit määritelmät, jolloin etukäteen muotoillut luokitukset ja kysymykset eivät anna juurikaan tilaa tutkittavien ihmisten tekemille perusteluille eikä tehtyjen määritelmien kyseenalaistamiselle. Lisäksi erityisesti strukturoiduissa kyselytutkimuksissa vastattaviksi tarkoitettuihin väitteisiin saattaa sisältyä kaavamaisia ja yleistäviä olettamuksia poikkeavina pidetyistä ihmisryhmistä. Tällöin poikkeaviksi luokitellut ihmiset erotetaan muista ihmisistä ainoastaan yhden poikkeavana pidetyn ominaisuuden perusteella, ja heitä oletetaan voitavan arvioida vain tähän poikkeavuuteen pohjautuen. Sen sijaan tutkimukset antavat hyvin vähän tietoa siitä, miten päätökset tehdään valintatilanteessa, miten poikkeavien ihmisten ominaisuudet tulkitaan ja mitä sosiaalisia merkityksiä poikkeavuudelle annetaan suhteessa muihin ominaisuuksiin. Yksittäisiin poikkeaviksi luokiteltuihin alaryhmiin keskittyminen ei salli myöskään samanlaisuuksien havaitsemista erilaisia poikkeavuuksia koskevissa puhetavoissa. (Frable 1993, 370, 379; Frable, Blackstone & Scherbaum 1990, 140; Ikonen 1997; Söder 1990, 229, 232 - 233, 235.)

Tutkimuksen eteneminen. Tutkimukseni taustaksi esitän luvussa 2.1 poikkeavuuden määritelmällisten näkemysten kehittymisen positivistisesta lähestymistavasta konstruktionistiseen lähestymistapaan. Luvussa 2.2 korostan poikkeavuuden jatkuvaa rakentamista kielen käytössä ja luvussa 3 esittelen diskurssianalyttisen tutkimusotteen pääpiirteet. Tutkimuksen teoreettista taustaa esitellessäni keskityn ainoastaan poikkeavuuden käsitteen määrittelemiseen ja viittaan aikaisemmin tehtyihin tutkimuksiin paljolti vasta luvussa 6, jossa esittelen tuloksiani ja aineistosta nousevia tulkintojani. Tällä

olen halunnut varmistaa, etteivät ennakoita määritetyt teoreettiset mallit ohjaisi liikaa tulkintojani, vaan voisin olla avoin sille, mitä aineistosta nousee luonnostaan esiin.

Koska myös tutkimusraporttini on osaltaan todellisuutta luova sosiaalinen teksti, ja koska konstruktionistisessa lähestymistavassa korostetaan poikkeavuusmäärittelyjen suhteellisuutta, pyrin välttämään tekstissä käsitteen “poikkeava” käyttämistä. Sen sijaan käytän ilmaisuja “poikkeavaksi luokiteltu” tai “poikkeavana pidetty” ihminen, jotka kohdistavat poikkeavuuden aiheuttajan pikemminkin määrittelijään kuin määrittelyn kohteen sisäisiin ominaisuuksiin. En siis tarkoita, että poikkeavaksi luokiteltu käyttäytyminen olisi itsessään poikkeavaa, vaan tarkoitan poikkeavuudella ominaisuutta, jonka nuoret kohdistavat joihinkin ihmisiin tai johonkin käyttäytymiseen. Nuorten tavat hahmottaa poikkeavuutta saattavat olla ristiriidassa omien hahmottamistapojeni tai yhteiskunnassa tällä hetkellä vallitsevien käsitysten kanssa, eivätkä ne välttämättä vastaa aikuisten oletuksia siitä, mitä nuoret ymmärtävät poikkeavuudella. Täten annan nuorille itselleen mahdollisuuden käsitellä poikkeavuutta valitsemallaan tavalla ja nojata haluamiinsa kulttuurisiin resursseihin ja sosiaalisesti jaettuihin näkemyksiin. Näkemykset ja määritelmät taas eivät ole millään muotoa pysyviä eivätkä ehdottomia, vaan sanalla lienee aina yhtä monta merkitystä kuin on mahdollisia kontekstejakin. (ks. esim. Conrad & Schneider 1992, 2.)

2 POIKKEAVUUS TUTKIMUSKOHTENA

2.1 Positivismista konstruktionismiin

Erilaisia lähestymistapoja poikkeavuuteen on kehitelty lähinnä sosiologian tutkimusalalla. Conradin ja Schneiderin (1992) mukaan sosiologiassa voidaan erottaa kaksi laajempaa, toisilleen vastakkaista lähestymistapaa poikkeavuuteen: positivistinen ja konstruktionistinen lähestymistapa. Jaottelu on karkea, ja molempiin lähestymistapoihin sisältyy useita eri alasuuntauksia. Moninaisuudestaan huolimatta lähestymistavat eroavat kuitenkin selvästi toisistaan tutkimuksessa sovellettavilta lähtöoletuksiltaan, määritelmiltään ja tutkimusmenetelmiltään. (Conrad & Schneider 1992, 1.)

Positivismi. Positivistista poikkeavuuskäsitystä edustavan tutkimuksen ensisijaisena tutkimuskohtena on poikkeavaksi luokiteltu yksilö. Poikkeavuuden ajatellaan sisältyvän luonnostaan ja määrittelijästä riippumatta kunkin poikkeavaksi luokitellun ihmisen käyttäytymiseen, tekoihin, ominaisuuksiin, ulkonäköön tai suorituksiin. Se määritellään yhteisössä vallitsevien sosiaalisten normien vastaiseksi teoksi tai ominaisuudeksi, jonka sekä poikkeaviksi luokitellut että poikkeavuuteen reagoivat ihmiset voivat objektiivisesti ja yksimielisesti havaita. Esimerkiksi jos yksilö tekee rikollisina pidettyjä tekoja, hänet luokitellaan rikolliseksi, ja jos hänellä on fyysinen vamma, häntä pidetään fyysisesti vammaisena. Koska poikkeavuuden ajatellaan olevan absoluuttinen tila, jolla ei ole välimuotoja, jokainen ihminen on mahdollista luokitella joko poikkeavaksi tai ei-poikkeavaksi. (Conrad & Schneider 1992, 1 - 2; Gove 1975, 9; Mercer 1968, 77; Raybeck 1991, 53.)

Määritellessään poikkeavuutta positivistista lähestymistapaa edustava tutkija omaksuu yleensä kyseenalaistamatta tutkimassaan yhteisössä vallitsevat arvot ja normit ja pitää yhteisön tekemiä arvioita poikkeavuuden pätevinä ja puolueettomina kriteereinä. Poikkeavuuden aiheuttajina pidetään erilaisia biologisia, psykologisia, sosiaalisia, taloudellisia tai alakulttuureihin ja muihin olosuhteisiin liittyviä tekijöitä, joihin pyritään poikkeavuuden ehkäisemiseksi puuttumaan. Lähestymistapa edustaa determinismia, eli ihmisen ajatellaan olevan ominaisuuksiensa tai olosuhteidensa uhri, joka ei pysty

kontrolloimaan omaa poikkeavuuttaan. Poikkeavuuteen vaikuttaminen lähtee poikkeavaksi luokitellun yksilön ulkopuolelta, ja sen tavoitteina on yleensä poikkeavuuden ennaltaehkäisyminen, poikkeavuuden syiden etsiminen, diagnostisen luokittelun ja sopivien hoitomenetelmien kehittäminen sekä tarvittaessa yksilön sulkeminen yhteisön ulkopuolelle. (Mercer 1968, 77.)

Positivistisen poikkeavuuskäsityksen lähtöoletuksena on, että poikkeavuutta koskevat käsitteet ja tutkimuskohteeksi kohteellistettu poikkeavuus vastaavat suhteellisen tarkasti toisiaan. Poikkeavuutta pyritään ymmärtämään kuvailun, luokittelun ja manipuloinnin avulla ja tutkimuksessa yritetään selvittää, kuka on poikkeava, kuinka hänestä tuli poikkeava, miksi hän on edelleen poikkeava huolimatta kaikesta kontrollista, mitkä sosiokulttuuriset olosuhteet tuottavat todennäköisimmin poikkeavia ihmisiä sekä miten poikkeavuutta voitaisiin parhaiten kontrolloida. Sosiaalitieteissä positivistiseen lähestymistapaan liittyy läheisesti normin, arvon ja roolin käsitteet, ja sitä edustavat esimerkiksi sellaiset teoreettiset suuntaukset kuin anomia-, kontrolli- ja konfliktiteoriat, funktionaaliset selitykset, biologiset mallit ja psykogeeniset lähestymistavat. Lähestymistavassa korostetaan yleensä tieteenalasta riippumatta poikkeavuuden lääketieteellisiä selityksiä sekä poikkeavuuden ymmärtämistä sairautena. (Rubington & Weinberg 1968, 2; Schur 1979, 65 - 66; Thomas 1982, 291.)

Konstruktionismi. 1960-luvulla leviämään alkanut konstruktionistinen lähestymistapa tarjoaa positivistiselle lähestymistavalle vaihtoehdoisen tavan käsitteellistää, ymmärtää ja tutkia poikkeavuutta. Se ei ole yhtenäinen, eikä helposti määriteltävissä oleva suuntaus, vaan samankaltaisille näkemyksille on annettu eri kirjallisuudessa ja teoreetikkojen ajattelussa erilaisia nimityksiä, jotka korostavat hiukan eri puolia lähestymistavasta. Näin ollen konstruktionistiseksi nimitetyn lähestymistavan kanssa samankaltaisia näkemyksiä on kutsuttu toisaalla myös interaktionistiseksi, relativistiseksi, humanistiseksi tai subjektivistiseksi lähestymistavaksi. Tässä tutkimuksessa käytän lähestymistavasta nimitystä konstruktionistinen, koska siihen sisältyy selkeämpi vihjaus poikkeavuuden määrittelyn liittymisestä kieleen kuin muissa nimityksissä, jotka kytkevät poikkeavuuden määrittelyn enemmän ihmisten väliseen välittömään vuorovaikutukseen. Lisäksi käsitteen käyttämistä puoltaa se, että konstruktionismista on tullut vakiintunut nimitys Bergerin ja Luckmannin (1966/1994) ajatusten vaikutuksesta kehittyneelle ja ihmistieteissä nykyisin

vallalla olevalle tutkimusotteelle. (Aittola & Raiskila 1994, 213; Conrad & Schneider 1992, 1 - 2; Pösö 1993, 15.)

Konstruktionistinen poikkeavuuskäsitys pohjautuu symbolisen interaktionismin perinteelle, jonka mukaan sosiaalisen elämän ilmiöt ja tapahtumat luodaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa heidän käyttämiensä symbolien avulla. Näkemyksen loogisena edeltäjänä voidaan pitää 1930-luvulla alkusysäyksensä saanutta leimaamisteoreettista näkemystä, jonka ensimmäisiä kehittäjiä olivat Tannenbaum (1938) ja Lemert (1951) ja ensimmäisiä kannattajia Becker (1963), Erikson (1962), Goffman (1961) ja Kitsuse (1962). Konstruktionistinen poikkeavuuskäsitys ei ole yleinen poikkeavuutta selittävä teoria, vaan pikemminkin viitekehys, joka luo kehyksen poikkeavuuden tarkastelemiselle ihmisten vuorovaikutuksessa ja kielen käytössä luotuna ilmiönä. (Gove 1975, 3 - 4, 8; Thomas 1982, 295.)

Konstruktionistisen lähestymistavan mukaan poikkeavuus on sosiaalisesti luotu konstruktio, joka perustuu ihmisten arvoihin ja maailmankatsomuksiin. Poikkeavuuden ei ajatella sisältyvän mihinkään yksilön käyttäytymiseen, tekoon tai ominaisuuteen luonnostaan, vaan vasta toisten ihmisten luomat määritelmät ja reagointi tekevät jostakin asiasta tai yksilöstä poikkeavan. Vaikka kollektiivisesti toimivat ihmiset jakavat jossain määrin sosiaalisia sääntöjä siitä, millainen normaaliksi luettavan yksilön tulisi olla ja miten hänen tulisi missäkin tilanteessa käyttäytyä, säännöt eivät ole kiinteitä eivätkä ehdottomia. Säännöistä poikkeamisesta ei seuraa automaattisesti, että toiset ihmiset reagoisivat poikkeamiseen sen edellyttämällä tavalla, eikä sääntöjen noudattaminen takaa, etteikö yksilöä voitaisi joissakin olosuhteissa kohdella poikkeavana. Näin ollen poikkeavuus muotoutuu aina lopullisesti vasta sekä mahdollisten poikkeavien että poikkeaviksi luokittelevien ihmisten jatkuvassa keskinäisessä vuorovaikutuksessa. (Becker 1968, 16; Conrad & Schneider 1992, 2; Erikson 1966, 6.)

Sosiaalisen luonteensa takia poikkeavuudella ei ole pysyviä eikä universaalisti ilmeneviä muotoja. Sekä poikkeavuuden määrittelemisen että siihen suhtautumisen vaihtelevat yhteiskunnan, alakulttuurin, ajan, paikan, teon tekijän ja teon kohteen mukaan. Ihmisten väliset erot voidaan arvioida joko myönteisesti tai kielteisesti, eli säännöistä ja ihanteista poikkeavaa yksilöä voidaan nimittää joko ainutlaatuiseksi, harvinaiseksi ja huomattavaksi

tai poikkeavaksi ja marginaaliseksi. Koska ihmisten luomat säännöt ja poikkeavuuskäsitykset eroavat paljonkin toisistaan, jokainen ihminen lienee joidenkin ihmisten tai ryhmien mielestä poikkeava. (Becker 1968, 16; Frable 1993, 87; Simmons 1969, 4.)

Vaikka poikkeavuusmääritykset ovat sidoksissa olosuhteisiin ja käyttöyhteyksiinsä, varsinaista poikkeavuuden määrittelemistä voidaan pitää kuitenkin yleismaailmallisena ilmiönä. Kaikkien ihmisten ja sosiaalisten ryhmien voidaan katsoa osallistuvan toistensa luokitteluun, ja kielteiseksi ja merkitykselliseksi arvioitu poikkeavuus on yleensä stigman ja leimautumisen pohjana. (Ainlay & Crosby 1986, 23 - 24; Raybeck 1991, 67; Stafford & Scott 1986, 80.) Erityisesti konstruktionistisen lähestymistavan alkuaikoina korostui näkökulma, jossa keskityttiin leimaamisen prosessiin ja painotettiin poikkeavaksi luokittelemisesta aiheutuvia kielteisiä seurauksia. Yhdestä ainoasta poikkeavaksi luokitellusta ominaisuudesta ajateltiin tulevan yksilön koko olemuksen ja persoonallisuuden tunnusmerkki, jonka seurauksena hän alkoi kantaa mukanaan stigmaa. Stigman käsitteellä tarkoitetaan mitä tahansa merkkiä, joka ilmaisee yksilön poikkeavuuden ja jonka omistajaan yhteisö suhtautuu torjuvasti ja alentavasti. Stigman seurauksena leimattuun ihmiseen reagoidaan yleensä jonkin alempiarvoisen yhteisön tai ryhmän jäsenenä pikemminkin kuin yksilönä. (Erikson 1966, 7; Goffman 1963, 11 - 13.)

Poikkeavaksi luokitteluun liittyy siinä mielessä valtaan, että usein juuri valtaapitävät ryhmät luovat, vahvistavat ja legitimoivat moraalisensa ja määritelmänsä poikkeavuudesta suhteessa vähemmän voimakkaisiin ryhmiin. Poikkeaviksi leimatut yksilöt saatetaan eristää sosiaalisesti, eikä heille anneta muiden ihmisten kanssa tasavertaisia mahdollisuuksia päästä koulutukseen ja työelämään, solmia avioliitto, osallistua yhteisön normaaliin taloudelliseen ja poliittiseen elämään tai käyttää julkisia palveluja hyväkseen. Tällaisella arvonalentamisella on erityisen suuri merkitys silloin, kun yksilön ihmisyyys asetetaan kyseenalaiseksi ja alentaminen sisällytetään valta- ja auktoriteettiasemissa olevien edut säilyttävään yhteiskunnan institutionaaliseen rakenteeseen. (Ainlay & Crosby 1986, 30 - 31; Conrad & Schneider 1992, 7.) Myös poikkeavaksi luokiteltu yksilö itse saattaa sisäistää ulkoisesti asetetun poikkeavan roolinsa ja alkaa elää sen mukaisesti. Tällöin toisten ihmisten käsitys yksilön poikkeavuudesta alkaa toteuttaa itseään ja yksilö rakentaa itsensä sellaiseksi, millainen hänen kuvataan olevan. (Becker 1968, 16; Goffman

1963, 45; Tannenbaum 1968, 18.)

Konstruktionistista lähestymistapaa edustavan tutkimuksen tarkoituksena on kuvata niitä sosiaalisia prosesseja, joiden kautta jokin toiminta tai ominaisuus nimetään poikkeavaksi. Poikkeavuuden kontekstisidonnaisuuden takia kukaan ulkopuolinen havaitsija ei pysty määrittelemään poikkeavuutta muuten kuin havainnoimalla ihmisten reagoititapoja ja antamalla kunkin sosiaalisen ryhmän tarjota omat määritelmänsä poikkeavuudesta. Siksi konstruktionistista lähestymistapaa kannattavat tutkijat pyrkivät tarkastelemaan, miten poikkeavuuden määritelmät rakennetaan, miten poikkeavan yksilön leima kiinnitetään joihinkin ihmisiin ja mitä seurauksia määritelmästä on sekä poikkeaviksi luokitelluille ihmisille että poikkeavuuden määrittäjöille. Tarkoituksena on kuvata sekä sitä, miten ihmiset antavat ja hyväksyvät selityksiä poikkeavuudesta objektiivisena tosiasiana että sitä, miten poikkeavaksi luokiteltu yksilö itse yrittää oikeuttaa poikkeavia tekojaan ja selviytyä niitä seuraavista tilanteista. Lähestymistapa tutkii tietoa tiedon subjektin näkökulmasta eli tarkastelun kohteena on se, mitä poikkeavuus merkitsee kullekin ihmiselle itselleen. (Becker 1968, 16; Conrad & Schneider 1992, 2; Erikson 1966, 5 - 6; Kitsuse 1968, 20; Thomas 1982, 294 - 295.)

2.2 Pysyvyydestä vaihtelevuuteen

Konstruktionistisen lähestymistavan merkittävin anti poikkeavuustutkimukselle on ollut poikkeavuuden sopimuksenvaraisuuden ja inhimillisesti tuotetun luonteen korostaminen. Sen kielteisenä puolena on kuitenkin liiallinen mekaanisuus ja poikkeavuuden kielteisten merkitysten painottaminen. Vaikka lähestymistapa on kumonnut monia positivistisen poikkeavuuskäsityksen lähtöoletuksia, se on omaksunut osittain saman käsityksen ihmisten poikkeavuuskäsitysten kielteisyydestä, kaavamaisuudesta ja ennakkoluuloisuudesta. Esimerkiksi Bogdan ja Taylor (1989) väittävät, että poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten hylkäämistä, leimaamista ja yhteisöstä poissulkemista pidetään usein niin väistämättömänä ja itsestään selvänä, että päinvastaiset esimerkit hyväksyvistä suhtautumisesta on joko jätetty kokonaan huomioimatta tai tulkittu poikkeavuuden kieltämiseksi tai palvonnaksi. (Bogdan & Taylor 1989, 135 - 136; Söder 1990, 228; Taylor & Bogdan 1989, 22.) Yksipuolinen kielteisten merkitysten korostaminen on virheellistä, sillä sosiaalitieteellinen tutkimus on osoittanut, etteivät leimaaminen ja eristäminen ole

ainoita vaihtoehtoja poikkeavana pidetyn ja ei-poikkeavan ihmisen vuorovaikutuksessa. Sen sijaan lukuisat muut väliin tulevat seikat saattavat syrjäyttää poikkeavuudesta muutoin aiheutuvat kielteiset seuraukset. (Gove 1975, 14, Susman 1993, 21.)

Laajentaakseen vallitsevaa näkökulmaa Bogdan ja Taylor (1989) ovat kehittäneet hyväksymisen sosiologiaksi nimittämänsä suuntauksen, jonka avulla he pyrkivät ymmärtämään, millaisiin näkemyksiin ja määrittelyihin poikkeavien ihmisten hyväksyminen pohjautuu. Hyväksyvällä suhteella tarkoitetaan suhdetta, jossa poikkeavalla ominaisuudella ei ole leimaavaa eikä häpäisevää merkitystä, ja jossa tunnistetun erilaisuuden pohjalta ei tehdä päätelmiä poikkeavaksi luokitellun yksilön persoonallisuudesta tai hänen moraalisesta luonteestaan. Hyväksyviä suhteita muodostavat pitävät hyväksyntää usein niin itsestään selvänä, ettei se vaadi heidän mielestään mitään erityisiä selityksiä. Suhteen taustalla on kuitenkin havaittu usein olevan joko perhe- tai ystävyysuhde poikkeavaksi luokitellun ihmisen kanssa, tai humanistinen tai uskonnollinen maailmankatsomus. (Bogdan & Taylor 1989, 135 - 137; Taylor & Bogdan 1989, 22, 27.)

Hyväksymiseen keskittymisen lisäksi leimaamista kritikoivissa käsityksissä on painotettu, ettei poikkeavuuteen suhtautuminen ole mikään joko-tai -ilmiö, eikä hyväksymistä tai hylkäämistä voida pitää ehdottomasti toisensa poissulkevinä vaihtoehtoina suhtautua poikkeaviksi luokiteltuihin ihmisiin. Tavallisiksi ja epätavallisiksi luokiteltujen ihmisten väliset suhteet ovat paljon monimutkaisempia kuin normaalin ja poikkeavan käsitteet esittävät, eikä niitä voida aina kuvata yksiselitteisen myönteisiksi tai kielteisiksi, tai hyväksyviksi tai hylkääviksi. Esimerkiksi suhtautuminen poikkeavuuteen ja poikkeavaksi luokiteltuun yksilöön täytyy erottaa toisistaan, sillä sama ihminen voi suhtautua kielteisesti johonkin poikkeavuuteen, mutta silti myönteisesti kyseistä poikkeavuutta ilmentävään yksilöön. (Altman 1981, 332; Cahill & Eggleston 1995, 695.) Lisäksi poikkeaviksi luokitellut yksilöt itse saattavat kumota heihin kohdistuvan kielteisen asennoitumisen milloin tahansa ja muodostaa myönteisempää kuvaa itsestään. Heidän käyttäytymisensä ei ilmennä välttämättä syrjään vetäytymistä eikä toisten tekemien tulkintojen passiivista hyväksymistä, vaan he voivat vaatia täyttä ihmisyyttä pyrkimällä olemaan esillä poikkeavina ihmisinä. Stigma ei ilman muuta ole heidän elämänsä keskipisteenä, vaan heidän asemansa sosiaalisessa elämässä on paljon epävarmempi ja vakiintumattomampi

kuin nimitys poikkeavaksi leimatusta yksilöstä ilmaisee. (Frank 1988, 97, 106; Susman 1993, 21.)

Jotta koko poikkeavaksi luokittelemisen prosessi ja suhtautumistapojen kirjo saataisiin vangittua tutkimuksessa, pääasiallisena tutkimuskysymyksenä ei voida pitää niinkään sitä, ovatko poikkeaviksi luokitellut ihmiset ylipäättään leimattuja, vaan sitä, miten heihin suhtaudutaan vaihtelevissa olosuhteissa. Koska pelkkä kielteisen reagoinnin kuvaaminen ei edistä juurikaan kielteisyyden syiden selvittämistä, tutkimusten painopisteen tulisi olla sekä asenteiden ja suhtautumistapojen moniulotteisuudessa että itse leimaamisprosessissa ja siihen vaikuttavissa tilannetekijöissä. (Ainlay & Crosby 1986, 37; Cahill & Eggleston 1995, 696.) Tällainen moniselitteisyyden korostaminen on kuitenkin uutta perinteisissä poikkeavuustutkimuksissa, joissa asenteita pidetään yleensä suhteellisen pysyvinä, yhdenmukaisina ja kontekstista riippumattomina yksilön ominaisuuksina. Tutkimusten lähtöoletuksena on, että ihmisten tutkimusvastaukset ja lausumat antavat tietoa niiden taustalla olevista asenteista erilaisia poikkeavina pidettyjä ihmisryhmiä kohtaan. Ihmisillä oletetaan olevan yksi pysyvä identiteetti, joka saa heidät toimimaan, puhumaan ja käyttäytymään tietyllä tavalla, ja kukin tutkimuksen osallistuja pyritään luokittelemaan joko ennakkoluuloiseksi tai suvaitsevaiseksi, tai jotain siltä väliltä. Ennakkoluuloisen ihmisen ajattelua pidetään erityisen jäykkänä ja kaavoittuneena, kun taas suvaitsevaisen ihmisen ajattelun oletetaan sietävän enemmän epäselvyyttä ja moniselitteisyyttä. (Allport 1954, 407 - 408, 438; Potter & Wetherell 1987, 43 - 44; Söder 1990, 228 - 229.)

Poikkeavuustutkimusten perinteisiä lähestymistapoja vastaan ovat hyökänneet erityisesti diskurssianalyttisesti suuntautuneet teoreetikot, jotka keskittyvät tarkastelemaan tapoja, joilla ihmiset ilmaisevat näkemyksiään luonnollisessa kielen käytössä. Sen sijaan, että asenteet ymmärrettäisiin pysyvinä tiloina, diskurssianalyttisesti suuntautuneet teoreetikot ovat alkaneet korostaa vuorovaikutuksen dynamiikan tarkastelemista. Diskurssianalyttisen lähestymistavan mukaan ihmisillä ei ole mitään kiinteää eikä määrättyä käsitystä poikkeaviksi luokitelluista yksilöistä ja heihin suhtautumisesta, vaan käsitykset ovat joustavia, moninaisia ja vaihtelevia, kielen käytössä jatkuvasti rakentuvia kulttuurisia konstruktioita. Ennakkoluuloisuutta ei pidetä erillisenä ajattelutyylinä, vaan kaiken ajattelun katsotaan sisältävän sekä yksityiskohtien huomioimista että ennakkoluuloja, luokittelua ja yleistämistä. Kaikkien ihmisten ajatellaan liioittelevan

ryhmien välisiä eroja ja ryhmien sisäisiä samankaltaisuuksia samalla tavalla kuin jotkut tutkijat ovat olettaneet vain ennakkoluuloisten ihmisten tekevän. (Billig 1985, 79; 1989, 203; Söder 1990, 236; Wetherell 1996, 224.)

Diskurssianalyttisen poikkeavuustutkimuksen tarkoituksena ei ole etsiä puheessa ja käyttäytymisessä ilmeneviä sisäisiä tiloja ja asenteita, vaan huomio kiinnitetään ihmisten tuottamiin erilaisiin ja ristiriitaisiin arviointeihin samasta kohteesta eri konteksteissa. Analyysin tehtävänä on tarkastella, millaisessa tapauksessa jokin asenne (esim. vihamielisyys jotakin poikkeavaksi luokiteltua ihmisryhmää kohtaan) valitaan jonkin toisen asenteen sijaan, miten asenteet konstruoidaan puheessa ja mitä funktioita puhetavoilla on. Tarkoituksena ei ole pohtia, paljastavatko ihmiset aidot asenteensa jotakin poikkeavuutta kohtaan tai arvioida, millainen ihmisen luonne pohjimmiltaan on. Sen sijaan pyrkimyksenä on tarkastella, millaisen kuvan ihmiset rakentavat kielen käytössä itsestään ja poikkeavuuskäsityksistään. Pelkän luokittelun ei myöskään oleteta johtavan aina samoihin seurauksiin, vaan luokkia rakennetaan, valitaan ja muodostetaan erilaisia toimintoja ja selityksiä varten: mukaan lukien ennakkoluulot ja suvaitsevaisuus. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 37; Potter & Wetherell 1987, 48 - 49, 102, 137.)

2.3 Poikkeavuus erityispedagogiikassa

Poikkeavuuden määrittelemisellä on erityisen suuri merkitys erityiskasvatukselle, joka on pohjimmiltaan pedagogisesti poikkeavaksi luokitellun ja erityisen tuen tarpeessa olevan oppilaan kasvatusta ja opetusta (Moberg 1990, 241; Salminen 1989, 11). Pedagogisen poikkeavuuden, normaalisuuden ja kasvatuksellisten erityistarpeiden määrittelemisen pohjautuu erityiskasvatuksessa vallitsevaan ihmiskäsitykseen, joka ohjaa suhtautumista poikkeaviksi luokiteltuihin lapsiin ja nuoriin. Jos esimerkiksi oletetaan, ettei poikkeavaksi luokiteltu lapsi pysty oppimaan, hänelle ei tarjota opetusta. Jos taas hänen ajatellaan kuuluvan muista poikkeavaan ihmisryhmään, hänet voidaan erottaa muista ihmisistä, ja jos häntä pidetään ihmistä alempana olentona, hänet saatetaan jättää ilman ihmisoikeuksia. (Bogdan & Taylor 1982, 79 - 80; Hautamäki, Lahtinen, Moberg & Tuunainen 1993, 60.)

Vaikka erityisopetuksessa käytetään varsin paljon oppilaita luokittelevia käsitteitä, luokitteluun ja siihen pohjautuviin toimenpiteisiin on suhtauduttu eri tavoin.

Näkökulmasta riippuen ongelmat ja poikkeavuuden syyt on lääketieteellistetty, psykologisoitu, sosiologisoitu tai pedagogisoitu. Oppivelvollisuuskoulun alkuajoista 1960-luvulle saakka erityisopetuksessa käytettiin lähes yksinomaan hyödyksi positivistista poikkeavuuskäsitystä edustavaa *psykologis-lääketieteellistä luokitusjärjestelmää* ja lähestymistapaa poikkeavuuteen. Tällöin pedagogisesti poikkeavana pidettiin yleensä lasta, joka poikkeaa älyllisesti, sensorisesti, neuromuskulaarisesti, fyysisesti, sosiaalisesti, viestintätaitoiltaan tai monivammaisuutensa vuoksi niin paljon keskimääräisestä tai normaalista lapsesta, että hän tarvitsee kasvatuskäytäntöjen muuntamista tai erityisopetuspalveluja kehittyäkseen maksimaalisesti kykyjensä mukaisesti. Luokittelun pohjana olevan ajattelutavan mukaan koulun ongelmien syynä on lapsen poikkeavuus, joka määritellään suhteessa vallalla olevaan malliin normaalista yksilöstä. Poikkeavuutta pidetään tilana, jota koulun tehtävänä on pyrkiä ennaltaehkäisemään, korjaamaan ja parantamaan, ja jota varten sen täytyy kehittää uusia diagnostisia välineitä ja opetusmenetelmiä. Poikkeavien oppilaiden ajatellaan eroavan siinä määrin muista oppilaista, ettei yleisopetus pysty hoitamaan heidän opetustaan. Siksi heidät pitää erottaa omiksi, opetuksen kannalta mahdollisimman samanlaisiksi ryhmiksi. (Bogdan & Taylor 1982, 76; Kirk & Gallagher 1989, 5; Kivinen & Kivirauma 1988, 27; Ruoho 1996, 163 - 165; Salminen 1989, 25, 69; Tuunainen & Ihatsu 1996, 9.)

Psykologis-lääketieteellistä luokitteluperinnettä vastaan ovat hyökänneet erityisesti kasvatussosiologit, jotka tarkastelevat erityiskasvatuksen yhteiskunnallisia tehtäviä ja korostavat konstruktionistisen poikkeavuuskäsityksen mukaisesti koulun, yhteiskunnan ja vallitsevien kulttuuristen arvojen merkitystä poikkeavuuden luomisessa. Kasvatussosiologian näkökulmasta lasten ja nuorten vaikeuksia voidaan pitää suurelta osin suhteellisina, sillä yhdessä luokassa tai koulussa ongelmana koettua oppilasta ei määritetä toisessa luokassa tai koulussa lainkaan vaikeuksissa olevaksi. Poikkeavuutta syntyy, kun koulun oppilaisiin kohdistamat odotukset ja oppilaiden edellytykset eivät käy yksiin, ja kun koulu valikoi poikkeaviksi oppilaita, jotka sopeutuvat huonosti koulun kulttuuriin. (Maltén 1985, 36; Tomlinson 1982, 19.) Esimerkiksi modernissa koulussa, jossa kaikkien samanikäisten lasten odotetaan ymmärtävän samat asiat suunnilleen samanikäisinä ja samassa järjestyksessä, vallitsee usein sekä tiukat normaalisuuden kriteerit, hienosyinen arviointijärjestelmä ja tehokas seulonta että niistä johtuen enemmän poikkeavuutta, jota täytyy käsitellä erityistoimin. Oppimisvaikeuksista ja alisuoriutumisesta akateemisissa

aineissa on tullut merkittävä poikkeavuuden muoto kulttuurissamme, jossa arvostetaan menestymistä ja saavuttamista, ja painotetaan koulumenestyksen ja myöhemmän ammatillisen ja taloudellisen menestyksen yhteyttä. Sen sijaan esimerkiksi heikosta musiikillisesta tai teknisestä lahjakkuudesta ei yleensä välitetä, eikä niissä ilmeneviin puutteisiin puututa. (Erchak & Rosenfeld 1989, 83 - 84; Kivinen & Kivirauma 1988, 51.)

Poikkeavia oppilaita ja heidän koulutettavuuttaan koskevien käsitysten muuttuminen, yksilöiden tasavertaisuuden korostaminen sekä erillisen erityisopetuksen tuloksellisuutta kritisoivat tutkimustulokset ovat vaikuttaneet erityisopetuksen segregoivia käytäntöjä kritisoivan *integraatioajattelun kehittymiseen*. Integraatioajattelussa korostetaan, ettei erityiskasvatusta olisi, jos yleisopetus pystyisi käsittelemään oppilaiden erilaisuutta ja ottamaan kaikkien oppilaiden erityistarpeet huomioon. (Moberg 1990, 241 - 243; 1996, 122.) Ajattelua voidaan pitää osana yleistä normalisaatioperiaatetta, joka esitettiin ensimmäisenä Pohjoismaissa 1960-luvun alussa. Yhdysvalloissa kehitys johti 1970-luvulla ns. mainstreamingin (=valtavirta) käsitteen luomiseen. Käsitteeseen sisältyy yhtenä osana ajatus vähiten rajoittavan ympäristön periaatteesta, jonka mukaan lasta pyritään kasvattamaan ympäristössä, jossa hänen opetukselliset ja muut tarpeensa voidaan tyydyttävästi täyttää ja joka rajoittaa hänen kehittymistään mahdollisimman vähän. Periaatteen mukaan erityisluokkiin, -kouluihin ja -laitoksiin sijoittamista tulee käyttää vain silloin, kun poikkeavuuden luonne ja vaikeusaste sitä ehdottomasti edellyttävät. Mallia voidaan kutsua osittaisen integraation vaiheeksi, sillä vaikka ajatuksen ihanteena pidetään integraatiota, siinä hyväksytään myös segregatio ja erityisten asiantuntijapalvelujen tarjoaminen sosiaalisesti rajoittuneissa ympäristöissä. (Bradley 1994, 13; Hautamäki ym. 1993, 138 - 140; Kirk & Gallagher 1989, 39; Salminen 1989, 73; Saloviita 1993, 159; Tuunainen & Ihatsu 1996, 10.)

Integraatioajattelun huipentumana voidaan pitää Yhdysvalloissa 1990-luvun taitteessa syntynyttä *inklusionin ideologiaa* eli täyden integraation mallia. Täyden integraation mallilla tarkoitetaan koulutuspalvelujen tarjoamista jokaiselle oppilaalle samassa koulussa ja luokassa toisten samanikäisten ja samalta alueelta tulevien oppilaiden kanssa. Malli sisältää oletuksen yhdestä yhtenäisestä koulujärjestelmästä, joka sulkee alusta alkaen tasa-puolisesti sisäänsä kaikki oppilaat heidän erilaisista ominaisuuksistaan ja elämäntilanteistaan riippumatta. Mallin kannattajien mielestä on erottelevaa, että poikkeaviksi

luokiteltujen lasten täytyy ansaita oikeus osallistua yleisopetukseen, kun taas toisten oppilaiden osallistumista siihen ei rajoiteta. Kaikille yhteistä koulua ja normaalia yhteisöelämää pidetään oppilaiden perusoikeutena, jonka toteutuminen edellyttää koululta ja yhteiskunnalta sopeutumis- ja mukautumiskykyä. (Lipsky & Gartner 1991, 45; Saloviita 1993, 162; Stainback & Stainback 1991, 225 - 226, 228.)

Täyden integraation mallin taustalla on konstruktionistiseen poikkeavuuskäsitykseen pohjautuva ihmiskäsitys, jonka mukaan jokaisen oppilaan tulisi saada ainutlaatuisiin tarpeisiinsa ja kykyihinsä perustuvaa opetusta. Oppilaita pidetään enemmän samanlaisina kuin erilaisina, eikä heitä jaotella normaaleihin ja normista poikkeaviin oppilaisiin minkään fyysisen, älyllisen, psykologisen tai sosiaalisen ominaisuuden perusteella. Kaikenlaisiin yksittäisiin ominaisuuksiin pohjautuvien määritelmien ajatellaan yksinkertaistavan ihmisten monimutkaisuuden ja lyövän laimin oppilaiden ainutlaatuisen yksilöllisyyden. Mallissa korostetaan, etteivät kaikki oppilaat, joilla on samoja ominaisuuksia, tarvitse välttämättä täsmälleen samoja opetusohjelmia, palveluita ja mukauttamista. Jos oppilaat ryhmitellään esimerkiksi sellaisten ryhmänimikkeiden kuin vammaisen/ei-vammaisen pohjalta, vaarana on oppilaiden kasvatuksellisten tarpeiden kaavamainen esittäminen asetetun nimikkeen eikä yksittäisen oppilaan kehitystarpeiden pohjalta. (Lipsky & Gartner 1991, 44 - 45; Stainback & Stainback 1991, 232.)

Integraatioajattelun myötä nykyisessä erityispedagogisessa toimintamallissa ei pyritä korostamaan niinkään poikkeavuutta, vaikeuksia ja häiriöitä, vaan kartoittamaan yksilön vahvuuksia ja tuen tarpeita erilaisten toimenpiteiden pohjana. Erityiskasvatuksen perustana olevan ihmiskäsityksen keskeisinä periaatteina on ihmisen ehdoton arvo, eheys, itsemääräämisoikeus sekä oikeus osallistua "normaaliin" elämään ja yhteisöön. Esimerkiksi Yhdysvaltojen kehitysvammaliiton (AAMR) vuonna 1992 hyväksymä kehitysvammaisuuden uusi määritelmä nojautuu täyden integraation periaatteeseen ja erityisen tuen tarvetta korostaviin nimikkeisiin ihmisiä luokittavien ja leimaavien määritelmien sijaan. Määritelmä edustaa paradigman muutosta, sillä siinä kehitysvammaisuutta ei pidetä enää pelkästään yksilön ilmentämänä absoluuttisena ominaisuutena, vaan yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen ilmentymänä. Myöskään lain ja asetuksen tasolla erityisopetusta tarvitsevia oppilaita ei luokitella enää erilaisiksi vammaustyypin mukaisiksi kategorioiksi. Sen sijaan oppilaiden ryhmittely

erityisopetuksen eri osa-alueille määräytyy oppilaiden opetuksellisten tarpeiden mukaan, ja opetus järjestetään kullekin osa-alueelle hyväksytyyn opetussuunnitelmaan ja yksilöllisiin kasvatusohjelmiin perustuen. (Hautamäki ym. 1993, 61, 100, 152; Kehitysvammaisuus 1995, 8, 17; Moberg 1996, 122; Tuunainen & Ihatsu 1996, 13; Virtanen & Ratilainen 1996, 54.)

Vaikka itse integraation periaatetta ei asetetakaan erityispedagogiikassa enää kyseenalaiseksi, periaatteen toteuttamisesta, tavoitteena olevan integraation asteesta ja mahdollisesta luokittelun tarpeesta on eri käsityksiä. Suomalainen erityiskasvatus sijoittunee toisaalta erityiskasvatuksen erityisyyttä korostavien ja luokittelua kannattavien suuntausten sekä toisaalta radikaaleimman integraatioideologian välimaastoon. Samanaikaisesti kun opetusta pyritään integroimaan yhä enemmän yleisopetukseen ja erottelevia luokitteluja pyritään välttämään, erillisen erityisopetuksen muodot ovat säilyttäneet asemansa. Erityiskasvatusta toteutetaan määrällisesti laajana peruskoulun osana ja yhä pienemmät yksilölliset kasvatukselliset erot pyritään diagnosoimaan yhä varhaisemmassa vaiheessa. Myös kasvatukselliseen diagnoosiin pohjautuvat yksilölliset opetusohjelmat ovat lisääntyneet. (Kirk & Gallagher 1989, 73 - 74; Moberg 1990, 244; 1996, 130.)

3 DISKURSSIANALYYTTINEN LÄHESTYMISTAPA POIKKEAVUUTEEN

3.1 Kieli poikkeavuuden rakentajana

Diskurssianalyysin lähtökohtana on oletus kielen käytön tärkeästä roolista ihmisten sosiaalisessa elämässä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 9 - 10) määrittelevät diskurssianalyysin “sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä”. Diskurssianalyysi ei ole selkeärajainen tutkimusmenetelmä, vaan pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys, joka mahdollistaa hyvinkin erilaisten menetelmällisten ratkaisujen ja analysointitapojen soveltamisen. Sen sisällä esiintyy sekä useita erilaisia käsitejärjestelmiä että rinnakkaista ja päällekkäistä käsitteiden käyttöä. Kentän moninaisuus johtunee osittain siitä, että diskurssianalyysiä on kehitetty samanaikaisesti hyvinkin monella eri tieteenalalla, kuten esimerkiksi psykologiassa, sosiologiassa, kielitieteessä, antropologiassa, kirjallisuustieteissä, filosofiassa ja viestintätieteissä. (Jokinen ym. 1993, 10, 17; Potter & Wetherell 1987, 6, 175; Schiffrin 1994, 5; Suoninen 1992, 125.)

Tässä tutkimuksessa tukeudun lähinnä brittiläiseen diskurssianalyttiseen suuntaukseen, joka on syntynyt sosiaalipsykologien, psykologien ja tieteen tutkijoiden keskuudessa, ja jonka pääasiallisia kehittäjiä ovat Jonathan Potter ja Margaret Wetherell (mm. Potter & Wetherell 1987, 1994; Potter 1996; Wetherell & Potter 1992; Wetherell 1996). Brittiläisellä suuntauksella on yhteyksiä kahteen muuhun diskurssianalyttiseen suuntaukseen: Gilbertin ja Mulkayn (1984) kehittämään tieteellisiä puhetapoja tarkastelleeseen diskurssianalyysiin sekä Foucaultin (1971) kehittämään yhteiskunnan sosiaalisia käytäntöjä, instituutioita ja valtarakenteita tarkastelleeseen diskurssianalyysiin. Lisäksi suuntaus on saanut vaikutteita keskusteluanalyysistä (Atkinson ja Heritage 1984) ja retoriikasta (Billig 1987). (Potter & Wetherell 1994, 47 - 48.) Fairclough (1992, 12 - 13) luonnehtii suuntausta pohjimmiltaan ei-kriittiseksi, pikemminkin yksilön kielen käyttöön kuin laajoihin sosiaalisiin suhteisiin keskittyväksi lähestymistavaksi.

Kielen käyttöä voidaan analysoida kahdesta perusoletukseltaan erilaisesta näkökulmasta:

realistisen näkökulman mukaan kieli kuvaa ja heijastaa ulkoista todellisuutta, kun taas konstruktionistisen näkökulman mukaan kielen käyttö on itsessään konstruktiivinen ja seurauksia aikaansaava osa sosiaalista todellisuutta. Diskurssianalyttinen tutkimus pohjautuu konstruktionistiseen näkemykseen kielen käytöstä, eli lähtöoletuksena on, että kielen käyttö merkityksellistää, rakentaa, luo ja muuntaa aktiivisesti sitä sosiaalista todellisuutta, jossa kielen käyttäjät toimivat. Koska kielen käyttöä ja sosiaalisia tekstejä pidetään jo sinänsä merkityksellisinä tutkimuskohteina, kielen käytön pohjalta ei yritetä tehdä päätelmiä kielen käyttäjän asenteista, motiiveista tai uskomusjärjestelmistä eikä siitä, mitä on mahdollisesti kielen käytön ja muun merkityksellisen toiminnan tuolla puolen. (Edwards & Potter 1992, 15 - 16; Fairclough 1992, 41 - 42; Jokinen ym. 1993, 9, 17 - 18, 20; Potter & Wetherell 1987, 102, 175.)

Diskurssianalyysissä tarkastelun kohteeksi soveltuvat kaikenlaiset sosiaaliset tekstit, olivatpa ne sitten puhuttua tai kirjoitettua kieltä. Tutkittavassa tekstissä kiinnitetään huomiota sekä tekstin kielelliseen sisältöön (esim. merkitykset ja aiheet) että sen kielelliseen muotoon (esim. kielioppi ja retoriset keinot). Tarkoituksena ei ole kuitenkaan etsiä ensisijaisesti vastauksia kielellisiin kysymyksiin, vaan tutkia sosiaalisia ilmiöitä ja niiden rakentumista kielen käytössä. Varsinaiset tarkastelun kohteena olevat tutkimuskysymykset määritellään siis itse diskurssianalyysin ulkopuolella eli niillä tieteenaloilla, joita kukin tutkija edustaa. (Fairclough 1992, 4, 226; Potter & Wetherell 1987, 1; Potter & Wetherell 1994, 48.)

3.2 Poikkeavuus tulkintarepertuaarien kirjona

Sosiaalinen todellisuus hahmottuu kielen käytössä moninaisena: merkitykset muodostuvat suhteessa toisiinsa ja muodostavat rinnakkaisia tai keskenään kilpailevia, sosiaalisesti jaettuja merkitysjärjestelmiä. Esimerkiksi omassa tutkimuksessani poikkeavuuden käsitteen merkitys rakentuu suhteessa normaalisuuden käsitteen merkitykseen ja toisin päin, eli merkitykset pohjautuvat kyseessä olevien käsitteiden keskinäiseen erottumiseen. (Edwards & Potter 1992, 28; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 19 - 20; Wetherell & Potter 1992, 92.) Erilaisia merkitysjärjestelmiä on nimitetty diskurssianalyttisissä tutkimuksissa toisinaan diskursseiksi (esim. Jokinen & Juhila 1991; Parker 1992), toisinaan praktisiksi ideologioiksi (esim. Gill 1993) ja toisinaan tulkintarepertuaareiksi

(esim. Gilbert & Mulkay 1984; Potter & Wetherell 1987; Suoninen 1992; Wetherell & Potter 1992). Käytän tutkimuksessa vastedes *tulkintarepertuaarin* käsitettä, sillä puhuminen eri repertuaareihin tukeutuvasta kielen käytöstä liittyy parhaiten tutkimustehtäviini, joissa paneudutaan yksityiskohtaisesti arkisen kielen käytön vaihtelevuuteen. Lisäksi tulkintarepertuaarin nimitys ei ole Jokisen ym. (1993) mukaan samalla tavoin käytössä kulutettu ja muodikkouden leimaa kantava kuin diskurssin käsite. (Jokinen ym. 1993, 27 - 28.)

Tulkintarepertuaarit ovat tuloksia tutkijan tulkinnoista, joita hän tuottaa analysoitavasta raaka-aineistosta. Ne ovat sisäisesti suhteellisen yhtenäisiä ja ristiriidattomia tulkintakehyksiä, jotka rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja jotka rakentavat sosiaalista todellisuutta. Repertuaareja on kuvailtu ikään kuin rakennuspalikoiksi, joita kielen käyttäjät muodostavat rajoitetusta määrästä käsitteitä, ilmaisutapoja, retorisia tehokeinoja, luokittelujärjestelmiä ja kielellisiä resursseja. Niiden avulla ihmiset luovat, arvioivat ja tekevät ymmärrettäväksi sekä itseään ja toisiaan että muita toimintoja ja tapahtumia. Erilaiset tulkintarepertuaarit rakentavat poikkeavuutta erilaisilla tavoilla ja määrittelevät ihmiset eri tavoilla sosiaalisiksi subjekteiksi. (Gilbert & Mulkay 1984, 57 - 58; Jokinen ym. 1993, 27 - 28; Potter & Wetherell 1987, 138, 149; Parker 1992, 9 - 11; Wetherell & Potter 1992, 90.)

Repertuaarien käyttö ei jakaudu ihmisten mukaan niin, että sama ihminen käyttäisi aina samaa repertuaaria tilanteesta toiseen. Sen sijaan ihmiset turvautuvat eri yhteyksissä ja tilanteissa hyvinkin erilaisiin repertuaareihin, jotta ne vastaisivat heidän kulloisiakin tarpeitaan. Erilaisiin repertuaareihin tukeutuminen näkyy kielen käytössä *variaationa* ja ristiriitaisuutena. Variaatiota ilmenee kaikenlaisessa kielen käytössä: vaihtelevuus ei liity ainoastaan mielipiteiden heikkouteen, vaan myös voimakkaita näkemyksiä pitävät ja puolustavat yksilöt ilmaisevat kielen käytössään vaihtelevuutta ja ristiriitaisuutta. Esimerkiksi tutkittaessa yksityiskohtaisesti puhetta saatetaan havaita, että sama henkilö puhuu samasta vähemmistöryhmästä hyvin kielteisesti ja hyvin myönteisesti erilaisissa yhteyksissä saman haastattelun aikana. Käytännössä variaatio tekstien välillä on kuitenkin usein paljon näkyvämpää kuin tekstien sisällä, sillä erilaiset kielen käyttäjät tuottavat yleensä hyvin erilaisia konstruktioita maailmasta. Sen sijaan yksityinen kielen käyttäjä huolehtii usein enemmän kielen käyttönsä johdonmukaisuudesta, jos hän tuottaa sitä

yhdessä kirjoituksen tai puheen katkelmassa. (Billig 1989, 219; Potter 1996, 136; Potter & Wetherell 1987, 33, 156; 1994, 56.)

Kielen käytön vaihtelevuutta voidaan tulkita suhteessa niihin jatkuvasti muuntuviin vuorovaikutustilanteisiin, joissa kielen käytön *funktiot* kulloinkin tuotetaan. Funktioilla tarkoitetaan niitä erilaisia tehtäviä ja seurauksia, joita suorittamaan tulkintarepertuaareja käytetään. Diskurssianalyttisesti suuntautuneessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita sekä siitä, mitä ihmiset tekevät arvioinneillaan, puheellaan ja kirjoittamisellaan että siitä, miten he käyttävät hyödykseen erilaisia arvo- ja normijärjestelmiä edustavia kielellisiä resursseja tehtäviä suorittaessaan. Tarkastelukulma keskittyy siihen, miten ihmiset rakentavat keskinäisessä vuorovaikutuksessaan versioita maailmasta, itsestään ja asenteistaan, ja miten nämä versiot luodaan kiinteiksi, todellisiksi ja puhujista riippumattomiksi. Rakentaessaan joitakin versioita ja suorittaessaan joitakin toimintoja ihmiset heikentävät usein retorisesti vaihtoehtoisia konstruktioita ja kehittävät tällä tavoin yhteisöllisiä elämänmuotoja, jotka muodostavat heidän kulttuurinsa. (Edwards & Potter 1992, 28; Gilbert & Mulkay 1984, 39 - 41; Potter 1996, 150 - 152; Potter & Wetherell 1987, 156 - 157, 178; Suoninen 1993a, 48 - 49; Wetherell & Potter 1992, 92.)

Kielen käytön funktioita ei voida päätellä mekaanisesti aineistokatkelmista, vaan analysoijan on luettava *kontekstia*. Kontekstin lukemisella tarkoitetaan analysoitavan toiminnan tarkastelemista tietyssä ajassa ja paikassa, joihin tulkinta pyritään suhteuttamaan. Kontekstiksi voidaan lukea kaikki sellaiset tekstiin liittyvät tekijät, jotka ovat mahdollisesti tärkeitä aineiston tulkinnassa ja joita vasten ilmaisuja ja niiden merkityksiä voidaan peilata. Diskurssianalyysissä minkään ilmaisun merkitystä ei pidetä yksiselitteisenä ja pysyvänä, vaan samakin ilmaisu saattaa liittyä eri konteksteissa eri repertuaareihin ja erilaisiin kielen käytön tilannekohtaisiin funktioihin. (Jokinen ym. 1993, 30; Potter & Wetherell 1987, 33.)

Funktionaalisuus ja kontekstuaalisuus eivät tarkoita kuitenkaan sitä, että kielen käyttäjä toimisi aina tietoisesti ja tarkoituksellisesti sen mukaan, mikä ilmaisumuoto on kussakin tilanteessa tarkoituksenmukaisin. Esimerkiksi hyvää tarkoittavalla puheella voi olla taantumuksellisia seurauksia ja sama tulkintarepertuaari voi olla ristiriitainen seurauksiltaan ja tuottaa sekä myönteisiä että kielteisiä seurauksia. Myös funktioiden

vaikutusala voi vaihdella: seuraukset voivat olla joko pitkäkestoisia tai ainoastaan yksittäiseen tilanteeseen ulottuvia. Laajojen ja kauaskantoisten ideologisten seurausten ja alistussuhteiden tuottamista voi olla vaikea havaita arkipäivän käytännöissä, sillä niitä ei useinkaan esitetä suoraan. Ne liittyvät valtaan ja ovat usein päällisin puolin selvien ja konkreettisten, kielen käytön tilannekohtaisten funktioiden taustalla. Usein juuri huomaamattomasti ja ikään kuin luonnostaan toteutetut funktiot ovat kuitenkin analyttisesti kaikkein kiinnostavimpia. (Jokinen ym. 1993, 42 - 44; Parker 1992, 18 - 19; Potter & Wetherell 1987, 34, 187; Suoninen 1993a, 48.)

Valtaan liittyvien ideologisten seurausten jäljitteleminen lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista merkitystä, sillä funktioiden paljastamisen myötä on mahdollista esittää myös vaihtoehtoisia tapoja jäsentää sosiaalista todellisuutta. Ideologisten käytäntöjen ja valtasuhteita ylläpitävien yleisten resurssien tarkasteleminen painottuu joissakin diskurssianalyttisissä tutkimuksissa, kun taas toisissa tutkimuksissa keskitytään tarkastelemaan niitä yksityiskohtaisia menetelmiä, joiden kautta todellisuudesta rakennetaan erilaisia versioita ja saadaan ne näyttämään todellisilta. Tutkimustehtävien muotoileminen ja aineiston luonne vaikuttavat osaltaan siihen, painottuuko analyysissä ensisijaisesti valtaa ja vakiintuneita suhteita tarkasteleva näkökulma vai aineiston moninaisuuteen ja erilaisten tulkintarepertuaarien kirjoon keskittyvä näkökulma. Tulkinnoista ei voida olla kuitenkaan varmoja ennakoita, sillä lähtökohtaoletukset voivat muuttua analyysin kuluessa. (Jokinen & Juhila 1993, 77 - 80; Potter & Wetherell 1994, 49.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimusaineiston keruu ja valinta

Tutkimusaineistonani on sanomalehtien nuorten mielipidekirjoitukset. Aineiston valintaa ohjasi kiinnostukseni tarkastella nuorten poikkeavuuskirjoittelua. Keräsin aineistoni keväällä 1996 ja rajasin keruun Helsingin Sanomien, Keskisuomalaisen ja Kalevan nuorten mielipidepalstoille. Helsingin Sanomien Nuorten posti ja Kalevan Pressiteekki ilmestyivät kumpikin kerran viikossa, kun taas Keskisuomalaisen nuorisoliite Syke ilmestyi kerran kuukaudessa. Keskisuomalainen teki nuorisoliitettä myös Savon Sanomille, Kainuun Sanomille ja Etelä-Saimaalle, joten valitsemieni sanomalehtien maantieteelliset levikkialueet kattavat lähes koko Suomen. Sanomalehtien lisäksi nuortenpalstoja ilmestyy erilaisissa nuorten aikakauslehdissä, mutta sanomalehtien yhteydessä olevat palstat ovat monipuolisimpia ja niillä lienee laajin, hyvin erilaisista nuorista koostuva lukijakunta (Taipale 1993, 40).

Aineiston valinnassa ja karsimisessa käytin kahta eri valintastrategiaa. Aluksi valinnan pohjana oli ns. *kriteerivalinta*, jolla tarkoitetaan aineiston valitsemista joidenkin etukäteen määriteltyjen ja tärkeinä pidettyjen kriteerien pohjalta (Patton 1990, 176). Kriteerien määrittämistä ohjasivat tutkimustehtäväni sekä teoreettiset lähtöoletukseni. Konstruktivistiseen näkemykseen pohjautuen en ottanut lähtökohdakseni mitään valmiita poikkeavuuden määritelmiä ja luokituksia, vaan poikkeavuuden piti tulla esille nuorten omista kirjoituksista. Poikkeavuuden tuli olla koko kirjoituksen pääasiallisena teemana ja kirjoitusten tuli sekä *kuvata* ja *arvioida* poikkeavuutta että *ottaa* siihen *kantaa*. Aloitin kirjoitusten valitsemisen määräämieni kriteerien mukaisesti vuoden 1995 lehdistä ja jatkoin keruuta niin kauan, kunnes huomasin aineiston alkavan saturoitua. Aineiston saturaatiolla eli kylläntymisellä tarkoitetaan sitä, etteivät uudet tapaukset tuota tutkimusongelmien kannalta enää mitään uutta tietoa, vaan aineiston lausumien ja puhetaipojen perusmuoto alkaa toistua (Strauss 1987, 26). Saturaation jälkeen mielipidekirjoitusten määrä oli yhteensä 303 ja ajoittui vuosille 1993 - 95 (kolme vuosikertaa).

Koska ensimmäisen valintastrategian avulla valitsemani aineiston koko oli vielä liian laaja diskurssianalyysin toteuttamiseksi, sovelsin aineistooni vielä toista valintastrategiaa. Diskurssianalyysiä voidaan pitää melko työläänä ja aineiston yksityiskohtaista tarkastelua edellyttävänä lähestymistapana, jossa laaja aineisto lisää usein ainoastaan työtä tuottamatta mitään merkittävää analyysin tuloksiin. Tutkimuksessa ovat pienetkin aineistot tavallisesti riittäviä, sillä analyysissä ollaan kiinnostuneita kielen käytöstä kielen käyttäjien sijaan, ja koska yleensä jo muutaman ihmisen puheessa syntyy riittävä määrä kielellisiä vivahteita. (Fairclough 1992, 230; Potter & Wetherell 1987, 161.) Supistaakseni aineiston kokoa hallittavaksi valitsin toiseksi otantamenetelmäksi intensiteettivalinnan.

Intensiteettivalinnan tarkoituksena on etsiä sellaisia informatiivisesti rikkaita tapauksia, joissa kiinnostuksen kohteena oleva ilmiö ilmenee monimuotoisena ja perinpohjaisena (Patton 1990, 171). Diskurssianalyttisestä näkökulmasta katsottuna aineiston voidaan sanoa olevan laadultaan erityisen rikas, jos se sisältää erilaisia näkökulmia ja eri tulkintarepertuaareihin tunnistettavissa olevia paloja. Informatiivisesti rikkaiden ja monia erilaisia näkökulmia sisältävien kirjoitusten löytämistä auttoi kriteerivalinnan avulla kokoamaani aineistoon tutustuminen ennen toisen valintastrategian soveltamista. Useamman valintastrategian soveltaminen onkin usein tarpeellista ja suotavaa laadullisessa tutkimuksessa, jossa aineistonkeruu ja alustava analyysi voidaan toteuttaa samanaikaisesti. Diskurssianalyysissä alustava tutustuminen aineistoon ennen sen lopullista määräämistä helpottaa aineistoksi soveltuvien, ristiriitaisia kielen käytön tapoja sisältävien kirjoitusten löytämistä. (Fairclough 1992, 230; Patton 1990, 181; Suoninen 1993a, 49 - 50.)

Intensiteettivalinnan soveltamisen jälkeen lopulliseksi mielipidekirjoitusten määräksi jäi 128. Seuraavalla sivulla olevasta taulukosta näkyy kirjoitusten jakautuminen aiheiden ja lehtien mukaan.

TAULUKKO 1. Mielipidekirjoitusten jakautuminen aiheen ja lehtien mukaan

	Helsingin Sanomat	Syke	Kaleva	Yhteensä
Etniset ryhmät	15	-	11	26
Seksuaaliset vähemmistöt	8	1	2	11
Vakaumukset ja mielipiteet	10	2	7	19
Erilaiset elämäntyyli	14	1	11	26
Ulkonäkö	8	-	4	12
Yleinen erilaisuuden pohdinta	11	5	15	31
Vammaisuus	-	-	3	3
Yhteensä	66	9	53	128

4.2 Nuorten mielipidekirjoitukset tutkimusaineistona

Nuorten mielipidekirjoitukset ovat esimerkkejä ns. henkilökohtaisista dokumenteista. Henkilökohtaisilla dokumenteilla tarkoitetaan sellaista materiaalia, jossa ihmiset joko ilmaisevat omin sanoin käsityksiään elämästään tai pohtivat jotakin muuta ilmiötä tai aihetta. Henkilökohtaisina dokumentteina voidaan pitää päiväkirjoja, kirjeitä, omaelämäkertoja ja puhtaaksikirjoitettuja syvähaastatteluita. Yleisönosastojen kirjoitukset ovat sellaisia henkilökohtaisia dokumentteja, joita tutkijan ei tarvitse pyytää erikseen. Tällöin hän pystyy tutkimaan luonnollisesti esiintyviä tapahtumia ja ilmiöitä ilman, että yrittäisi manipuloida löytöjä tai asettaa niille ennalta määrättyjä rajoituksia. (Bogdan & Biklen 1992, 132; Patton 1990, 39 - 40; Taylor & Bogdan 1984, 96, 99.)

Valmiin materiaalin parissa työskenteleminen on yleistä diskurssianalyttisesti suuntautuneissa tutkimuksissa. Koska analyysiin soveltuvaa aineistoa on kaikkialla, työn aloittamiseksi tarvitaan vain vähän resursseja. Tutkimus on häiritsemätön ja tunkeilematon, sillä tutkija ei ole ollut itse tekemisissä kielen käyttäjän eikä aineiston tuottamisen kanssa. Tällainen häiritsemättä tuotettu aineisto antaa hänelle mahdollisuuden vangita laajimman mahdollisen kirjon puhetapoja ja tulkintarepertuaareja, sillä esimerkiksi haastattelussa ihmiset saattavat tarjota rajoittuneemman version maailmasta kuin heidän kirjoituksissaan tai vapaassa keskustelussa. Lisäksi luonnollista vuorovaikutusta sisältävissä dokumenteissa ihmiset pystyvät kommentoimaan ja heikentämään toistensa versioita maailmasta, jolloin tutkija voi hyödyntää ihmisten omaa kykyä löytää vajavuuksia ja ristiriitaisuuksia omista tai toisten puhetoissa. (Potter & Wetherell 1987, 162, 187.) Erityisesti nuorten mielipidekirjoituksissa luotujen kulttuuri-ilmausten tutkiminen lienee luonteva keino saada selville nuorten poikkeavuuskäsityksiä, sillä nuoret ovat aktiivisia tuottamaan omia tekstejä: he kirjoittavat päiväkirjoja, runoja ja kertomuksia. Suurin osa 12-20-vuotiaista nuorista lukee sanomalehtiä joka päivä, ja jo hyvinkin nuoret seuraavat aktiivisesti sanomalehtien mielipide- ja yleisönosastopalstoja. Palstoilta edellytetään yleensä, että kirjoitukset tuntuvat aidosti tavallisten lukijoiden mielipiteiltä. (Boëthius 1995, 145; Nuorisotutkimus IV 1992, 3; Teikari 1993, 31.)

Mielipidekirjoituksissa ilmenevän vapaan ajatusten vaihdon kielteisenä puolena on kuitenkin se, ettei kirjoittajien sosiaaliluokkataustaa, ikää ja sukupuolta aina tiedetä. Kirjoittajien taustatekijät voivat vaihdella huomattavasti ja heidän piiloutumisensa nimimerkin taakse estää tarkemman kartoituksen tekemistä. Esimerkiksi palstojen ainoana iän kriteerinä on kunkin kirjoittajan oma määritelmä: kirjoittajat ovat tunnistaneeet itsensä kyseisessä vuorovaikutuksessa nuoriksi osallistuessaan keskusteluun heille tarkoitettulla kanavalla. Kirjoittajien taustatietojen kartoittamisella ei ole kuitenkaan juurikaan merkitystä diskurssianalyysissä, jossa tarkoituksena on tutkia kielen käyttöä, eikä niinkään yksittäisiä kielen käyttäjiä. Sen sijaan piiloutuminen nimimerkin taakse ja mahdollisuus anonyymisyyteen rohkaisee kirjoittajaa olemaan avoimempi mielipiteidensä, ajatustensa ja arvojensa ilmaisussa. (Taipale 1993, 37 - 38; Taylor & Bogdan 1984, 97 - 98.) Tällöin palstalla puhuttavat asiat voivat olla sellaisia, joita pidetään tabuina, ja joita nuoret ja

vanhemmatkin ihmiset ovat arkoja ottamaan esille yksityiselämässään¹.

Mielipidepalstojen ja yleisen mielipiteen suhde on siinä mielessä ongelmallinen, että mielipidepalstoille kirjoittavien joukko on valikoitunutta. Jotkut ihmiset ilmaisevat mielipiteensä tavan takaa jollakin palstalla, kun taas toiset ihmiset eivät tule koskaan käyttämään mahdollisuutta hyväkseen. Myös omaelämäkerta-aineistossa tulee esiin sama valikoituneisuuden ongelma, jota mm. Roos (1987) on pohtinut. Hänen mukaansa omaelämäkerran kirjoittajat jakavat harvinaisuudestaan huolimatta kokemansa elämänkohtalot hyvin monien kanssa ja tapa, jolla he elämänkohtalonsa esittävät, saattaa olla pitkälle sosiaalisesti muotoutunut. Kirjoittajalla on oma ennalta määrätynyt käsityksensä siitä, mitä yleensä voi kertoa, eli omaelämäkerran syntyyn vaikuttavat kirjoittajan sosiaaliset suhteet ja roolit. Myös mielipidekirjoitusten voidaan ajatella olevan ikään kuin sosiaalista puhetta, jonka puhettavat eivät ole koskaan täysin erillään sosiaalisesti hyväksytyistä tai alkuperältään sosiaalisista puhetavoista ja reaktiotyyleistä. Vuoropuhelussa näkymättömien osallistujien vuorotellen kirjoittama sanottava on lopulta hyvin laajan yleisön saatavilla, ja myös lukijat voivat lähettää kirjoitetun vastineen palstalle tai soveltaa ajatuksissaan kirjoituksen sanomaa omaan elämäänsä. Diskurssianalyysin toteuttamisen kannalta aineiston vuorovaikutuksellinen luonne rikastuttaa entisestään aineiston laatua. (Ainlay & Crosby 1986, 30; Roos 1987, 32 - 34; Suoninen 1993a, 49 - 50; Taipale 1993, 37 - 38.)

Julkaistavaksi valittujen mielipidekirjoitusten luonne ei edusta välttämättä kaikkia nuorten kirjeitä, jotka toimitukseen lähetetään, vaan kirjoitukset voivat kertoa yhtä paljon toimittajasta kuin niiden varsinaisista kirjoittajistakin. Tilan puutteen ja nuorten lähettämien kirjeiden runsauden takia kirjoituksia joudutaan karsimaan ja toimitus saattaa keskeyttää jonkin asian käsittelyn, jos siitä väittely jatkuu liian pitkään. (Taipale 1993, 37 - 38.) Palstan toimittajalla on oikeus tiivistää toimitukseen tulleita kirjeitä tekstiä kunnioittaen lyhyemmiksi ja ytimekkäimmiksi. Helsingin Sanomien Nuorten Postin toimittajan (HS 20.2.1993) mukaan suurimmat julkaisumahdollisuudet ovat sellaisella kirjoituksella, jonka aihe herättää yleistä mielenkiintoa ja joka ei ole liian pitkä

¹Helsingin Sanomien Nuorten Postin toimittajan (30.10.1993) kommentti palstalla vallitsevasta keskustelusta.

(ihannepituus 1 - 2 konekirjoitusliuskaa harvalla rivivälillä). Kun palstalle syntyy keskustelua joistakin aiheista, toimittaja pyrkii antamaan tilaa mahdollisimman erilaisille mielipiteille, ja kun aihe tulee käsitellyksi, siirrytään toiseen aiheeseen. Joskus toimittaja voi pyrkiä myös jatkuvuuteen ja vuorovaikutteiseen keskusteluun ja ohjalla nuorten kirjoitusten sisältöä johonkin tiettyyn aiheeseen, jonka pohtimisen joku nuori on kirjoituksessaan aloittanut. Lisäksi palstan toimittaja voi ehdotella nuorille aiheita keskustelun monipuolistamiseksi ja yksipuolisuuden välttämiseksi, sillä kaikki lukijat eivät ole kiinnostuneita samoista aiheista.²

Yllä luetellut seikat kuuluvat tekstin tuotantoehtoihin, jotka on huomioitava aineiston tulkinnassa ja tulkintojen oikeellisuutta arvioitaessa. Tilan puutteen aiheuttama kirjoitusten karsinta vähentää yleensä kirjoitusten yhtäläisyyttä yleiseen mielipiteeseen, sillä välikäsien kautta kulkevat tekstit menettävät osan edustavuudestaan. Lisäksi aineiston laatu vaikuttaa tuloksiin. Esimerkiksi omassa aineistossani nuorten mielipidekirjoitukset näyttävät sisältävän pääasiallisesti neutraalisti tai myönteisesti poikkeavuuteen suhtautuvaa ainesta. Erilaisuutta puolustetaan ja kaikkien ihmisten suvaitsemista pidetään tavoiteltavana arvona, kun taas toisen ihmisen syrjintää räikeästi puoltavia kirjoituksia on ainoastaan kaksi. Julkisivumyönteinen aineisto voi olla kuitenkin mielenkiintoinen tutkimuksen kohde, sillä pintapuolisesti tarkasteltuna kauniilta ja hyvää tarkoittavalta vaikuttava teksti voi tuottaa kielteisiä seurauksia ja oikeuttaa eriarvoisia suhteita. Kielen käyttö ei ole pysyvää merkityksiltään, vaan esimerkiksi sellaiset myönteisiltä vaikuttavat käsitteet kuin tasa-arvoisuus, oikeudenmukaisuus ja vapaus saavat aikaan erilaisia funktioita riippuen argumentatiivisesta kontekstista. Siksi mitään aineistossa havaittavaa poikkeavuutta koskevaa puhetapaa ei voida pitää sinällään myönteisenä tai kielteisenä seurauksiltaan, vaan ratkaisevaa on tarkastella, millaisen kokonaisuuden osana puhe rakentuu. (Jokinen & Juhila 1993, 101; Järvinen 1992, 50 - 51; Mäkelä 1990, 48 - 49; Wetherell & Potter 1992, 56, 70 - 71, 198.)

²Helsingin Sanomien Nuorten Postin ja Kalevan Pressiteekin toimittajien ohjeita nuortenpalstojen kirjoittajille (HS 20.2.1993, 11.9.1993, 29.10.1994, 12.11.1994; Kaleva 5.3.1994).

4.3 Oma analysointiprosessini

Sisällönanalyysistä diskurssianalyysiin. Diskurssianalyttisen lähestymistavan ottaminen tutkimukseni lähtökohdaksi ei ollut täysin mutkaton valinta, vaan muotoutui vasta tutkimuksen kuluessa. Tutkimukseni alkuvaiheessa analysointimenetelmänäni oli kvalitatiivinen, aineistolähtöinen sisällönanalyysi ja tarkoitukseni oli selvittää, mitä merkityksiä nuoret antavat poikkeavuudelle ja miten he määrittelevät poikkeavuuden. Lisäksi tavoitteenani oli tarkastella, miten nuoret suhtautuvat poikkeavuuteen ja miten tämä suhtautuminen vaihtelee riippuen siitä, mitä poikkeaviksi luokiteltujen ryhmää nuoret arvioivat. Oletin nuorten mielipidekirjoitusten sisältöjen heijastavan nuorten todellisia käsityksiä poikkeavuudesta eli suhtauduin kieleen välineenä saada selville kielen käytön takana olevia asenteita. Sisällönanalyysin toteuttamista varten ryhmittelin mielipidekirjoitukset niiden pääasiallisen sisällön ja poikkeavuusteeman mukaan luokkiin, joita aion käsitellä analyysissä erikseen (esim. kansallisuuksista puhuminen = etninen poikkeavuus ja homoseksuaalisuudesta puhuminen = seksuaalinen suuntautuminen poikkeavuutena).

Tutustuttuani aineistoon tarkemmin ja analysoituani sitä alustavasti huomasiin valitsemani analysointimenetelmän riittämättömyyden suhteessa aineistooni. Nuorten mielipidekirjoitusten kieli on rikasta ja vivahteikasta, ja samassakin kirjoituksessa saattaa ilmetä suurta vaihtelevuutta ja sisäisiä ristiriitaisuuksia. En kokenut pystyväni sisällönanalyysin avulla vangitsemaan aineistostani tätä moninaisuutta, enkä tarttumaan aineiston kaikkiin mielenkiintoihin yksityiskohtiin. Analyysi tuntui jäävän liian pelkistäväksi ja aineisto näytti tarjoavan mahdollisuuksia hienojakoisemmalle analyysitavalle. Pystyäkseen erottamaan aineiston pienetkin sävyerot ja päästäkseni kiinni kielen käytön vaihtelevuuteen päädyin lopulta ottamaan kielen käytön ja sen eri funktiot keskeiseksi tutkimuskohteekseni ja tarkastelemaan aineistoa diskurssianalyttisestä viitekehystä käsin. Diskurssianalyysiä voidaan pitää erityisen hyödyllisenä vaihtoehtona silloin, kun tutkimuksessa halutaan paneutua tarkastelemaan kielellisiä vivahteita ja ilmaisujen merkityksiä niiden käyttökontekstissaan. Tällöin sisällönanalyysissä usein käytettävät laajat luokat ja pyrkiminen yhdenmukaisuuteen voivat peittää näkyvistä kiinnostavia eroja kielen käytössä, ja analyysi saattaa jäädä liian suurpiirteiseksi. Lisäksi diskurssianalyysin keinoin on mahdollista tutkia, millaisissa

tilanteissa ja miten toimijat tukeutuvat kielen käytössään eri perusteisiin ja normistoihin ja perustelevat niillä valintojaan. (Potter & Wetherell 1987, 41; Suoninen 1992, 8.)

Koska tarkoitukseni on diskurssianalyysin ohjaamana tutkia nuorten puhetapoja, en ole kiinnostunut mielipidekirjoitusten laatijoista yksilöinä, vaan pikemminkin kulttuurisesti jaetuista merkityksistä ja teksteistä sosiaalisen käytännön muotoina. En kuvaile niinkään sitä, mikä on nuorten mielestä poikkeavuutta tai ketkä ovat nuorten mielestä poikkeavia, vaan sitä, miten nuoret rakentavat erilaisia versioita poikkeavuudesta tukeutuen joustavasti erilaisiin kielellisiin resursseihin. Tarkoitukseni ei ole enää erottaa erilaisia poikkeaviksi luokiteltuja ryhmiä toisistaan, eikä tarkastella niitä erikseen, sillä nuorten käyttämät tulkintarepertuaarit toistuvat kautta koko aineiston, olipa kirjoituksen aiheena mikä tahansa poikkeavuus. Samaa ilmiötä, poikkeavuutta, tulkitaan eri tulkintarepertuaarien avulla hyvinkin eri tavoilla ja samojen tulkintarepertuaarien avulla tehdään ymmärrettäväksi erilaisia aiheita tai teemoja. Käytännössä tämä tarkoittaa, että erilaiset nuorten poikkeaviksi luokittelemat ihmisryhmät näkyvät tuloksia esitellessäni ainoastaan erilaisten tulkintarepertuaarien mukaan nimettyjen lukujen sisällä, esimerkiksi lomittaessani tekstin sisään suoria lainauksia aineistosta. En jaa myöskään kirjoittajia poikkeavuuskielteisiin ja poikkeavuusmyönteisiin nuoriin, sillä en lähde ajatuksesta, että ihmisten lausumat heijastaisivat heidän taustalla olevia asenteitaan. (ks. esim. Fairclough 1992, 63; Parker 1992, 10 - 11.)

Diskurssianalyttisen lähestymistavan viitekehyksessä lopulliset tutkimustehtäväni muotoutuivat seuraavasti:

- 1) Millaisia eri tulkintarepertuaareja on tunnistettavissa nuorten poikkeavuutta käsittelevistä mielipidekirjoituksista?
- 2) Miten nämä tulkintarepertuaarit rakentuvat kirjoituksissa toisiinsa ja millaisiin kielellisiin ennakkomääritelmiin ne perustuvat?
- 3) Millaisia mahdollisia funktioita näiden tulkintarepertuaarien käyttö tuottaa?

Ensimmäiset lukukerrat. Diskurssianalyysin aluksi kävin aineistoani läpi kirjoitus kerrallaan ja kirjoitin jokaisesta kirjoituksesta muistiin kaikki mahdolliset mieleeni tulleet ajatukset, näkökulmat ja miellelyhtymät (ks. Liite 1). Pysähdyin perusteellisesti kunkin kirjoituksen kohdalle, tiivistin sen pääasiallisen sisällön paperille ja mietin, mitä tai ketä

varten se oli kirjoitettu. Analysointini oli tässä vaiheessa melko vapaata, ja aineisto toimi ainoastaan alkusysäyksenä ja ärsykkeenä ajattelulleni ja mielikuvien nousemiselle. Saatoinkin lukea saman kirjoituksen useankin kertaan lävitse, jotta olisin ymmärtänyt paremmin kirjoituksen vivahteet ja huomionarvoiset yksityiskohdat. Aineiston huolellista ja toistuvaa lukemista voidaan pitää pitkälti diskurssianalyttisen tutkimuksen perustana, sillä analyysin tekemiseen ja löydösten tuottamiseen ei voida antaa mitään mekaanisesti noudatettavaa menetelmää, eikä tarkkoja ohjeita. Aineiston käsittelyä ohjaavat tutkimustehtävät, eikä tulkintojen perusteltavuutta voi todentaa muuten kuin käymällä aineistoa läpi riittävän paljon ja raportoimalla tällä tavalla syntyneet havainnot. Työskentelyn tärkein osa on tulkintojen kehittäminen, mikä tarkoittaa käytännössä keskeisten aineistokohtien toistuvia lukukertoja ja pyrkimystä tunnistaa aineistosta ihmettelyn aiheita: ristiriitaisuuksia, urautumista ja hienosäätöä. (Fairclough 1992, 225; Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 13; Potter & Wetherell 1987, 168, 175.)

Jo ensimmäisten lukukertojen ja alustavan analysoinnin aikana tunnistin aineistostani joitakin selkeästi erottuvia tulkintarepertuaareja (esim. ihmisyysserepertuaari). Tulkintarepertuaarit ovat tutkijan perustellun ja aineistolähtöisen tulkintatyön tuloksia, eivät analyysin käsittelemätöntä raaka-aineistoa tai pelkkää tekstien ominaisuuksien mekaanista kirjaamista (Jokinen ym. 1993, 28; Wetherell & Potter 1992, 92). Tulkintarepertuaarien tunnistamisessa etenin repertuaari kerrallaan: lähdin liikkeelle aineiston yhtäläisyyksistä eli selvimmistä tunnistettavista ja eri kirjoituksissa toistuvista repertuaareista (esim. yksilöllisysserepertuaari), joita etsin koko aineistosta. Tulkinnan helpottamiseksi ja repertuaarien hahmottamiseksi kokosin kutakin repertuaaria vastaavat aineistokatkelmat yhdeksi ryhmäksi kyseisen repertuaarin alle ja vasta myöhemmin valitsin lopullisesti tekstiin esimerkeiksi soveltuvat suorat lainaukset aineistosta. Vertailllessani samaan tulkintarepertuaariin sisältyviä aineistokatkelmia eri kirjoituksissa ja konteksteissa pystyin havaitsemaan niiden välillä myös eroja ja päättelemään niiden erilaisia funktioita. Tutkimusaineiston analyysi sisältääkin Potterin ja Wetherellin (1987, 168) mukaan sekä erojen ja yhtäläisyyksien etsimistä aineistosta että kielen käytön mahdollisten funktioiden tarkastelemista.

Tulkintarepertuaarien tunnistaminen. Repertuaarien luominen (1. tutkimustehtävä) ei ollut yksivaiheinen eikä suoraviivainen prosessi, vaan repertuaarirajaukseni muuttuivat

analyysin ja aineistoon tutustumisen kuluessa (ks. esim. Suoninen 1993a, 54). Joissakin tapauksissa päädyin purkamaan aluksi yhdeksi repertuaariksi tulkitsemani ja rajaamani repertuaarin useammaksi erilliseksi repertuaariksi, kun taas toisissa tapauksissa päädyin yhdistämään aluksi erillisiltä repertuaareilta näyttäneet repertuaarit yhdeksi ja samaksi, laajemmaksi kokonaisuudeksi. Laajemman tulkintarepertuaarin muodostaminen muutti siihen sulautuvien pienempien ja konkreettisten repertuaarien luonnetta abstraktimpaan ja käsitteellisempään suuntaan. Esimerkkinä tällaisesta ratkaisusta on ihmisyyssrepertuaari, jonka loin pienemmistä samaan ajattelutapaan pohjautuvista perustelutavoista, joita nimitin analysoinnin alussa samanlaisuusrepertuaariksi ja tasa-arvorepertuaariksi.

Tulkintarepertuaarit eivät ole yksiselitteisiä ja toisiaan poissulkevia kokonaisuuksia, vaan yhteen repertuaariin voi sisältyä katkelmia useasta muustakin repertuaarista. Esimerkiksi suvaitsemattomuusrepertuaarin sisältöä perustellaan osittain kokemusrepertuaarin avulla, ja repertuaariin sisältyy jaottelurepertuaarin kritiikkiä. Jotkut repertuaarit kulkevat taas ikään kuin käsi kädessä: niitä käytetään vuorotellen ja lomittain perustelemaan jotakin asiaa ja ne näyttävät repertuaaripareina vahvistavan toinen toisiaan. Esimerkiksi jokaisen ihmisen elämistä oman olemuksensa mukaisesti (uskaltamisrepertuaari) kannatetaan sillä perusteella, että jokainen ihminen on ainutlaatuinen yksilö, jolla on oikeus elää oman tahtonsa mukaisesti (yksilöllisyysrepertuaari). Rinnakkaisuuden lisäksi tulkintarepertuaarit saattavat olla myös keskenään kilpailevia merkitysjärjestelmiä, jolloin jotkut repertuaarit saattavat saada muita repertuaareja tukevamman aseman ja niistä voi muodostua yhteisesti jaettu ja itsestään selvinä pidettyjä totuuksia, jotka vaijentavat vaihtoehtoisia tulkintatapoja. (Jokinen ym. 1993, 29.) Esimerkiksi ihmisyyssrepertuaari näyttää olevan nuorten mielipidekirjoituksissa itsestään selvä ja ehdoton, epäinhimillisemmät puhuvat syrjäyttävä totuus, jota ei kyseenaltisteta ja jonka pätevyyttä ei juurikaan perustella.

Edellä esitettyä erilaisten tulkintarepertuaarien määrittymistä toisiinsa (2. tutkimustehtävä) voidaan kuvata toisinaan interdiskursiivisuuden tai -tekstuaalisuuden käsitteillä. Interdiskursiivisuudesta on kyse silloin, kun jokin repertuaarityyppi luodaan yhdistämällä elementtejä muista tulkintarepertuaareista. Intertekstuaalisuuden ilmaiseminen taas tarkoittaa sitä, että yhdessä tekstissä otetaan tietoisesti näkyville joitakin muita tekstejä; esimerkiksi mielipidekirjoituksissa voidaan viitata aikaisempaan kirjoitteluun jostakin aiheesta. Repertuaarien ja tekstien yhteen kietoutumista ja niiden keskinäisiä suhteita

voidaan pitää erityisen kiinnostavana analyysin kohteena, johon liittyy myös pyrkimys pohtia eri tulkintarepertuaareihin sisältyvien lausumien funktioita erilaisissa tilanteissa. Funktioiden tulkinnessa ei ole yleensä olemassa yksiselitteisen oikeita ratkaisuja, mikä johtuu kielen monimerkityksisestä luonteesta ja siitä, että lausumalla voi olla monta mielekästä merkitystä jopa kielen käyttäjälle itselleen. Lopulliset merkitykset tarkentuvat ja täsmentyvät yleensä vasta vuorovaikutuksen kulussa sekä niissä sosiaalisissa tilanteissa, joissa tulkintarepertuaareja tuotetaan ja muunnetaan. (Fairclough 1992, 101, 117 - 118; 136; Parker 1992, 12 - 14; Suoninen 1993a, 54 - 57.)

Tulkintarepertuaarien funktiot. Päästäkseni käsiksi tulkintarepertuaarien funktioihin (3. tutkimustehtävä) peilasin ilmaisuja ja niiden merkityksiä aina jotakin kontekstia vasten. Kontekstia ei pidetä diskurssianalyysissä häiritsevänä tekijänä, jonka vaikutus haluttaisiin poistaa, vaan kielen käyttöön kuuluvana ominaisuutena, jonka ajatellaan rikastuttavan analyysiä. Joskus tarkastelun kohteena olevana kontekstina oli ainoastaan yksittäinen sana, joka herätti kiinnostukseni luomalla jostakin asiasta ehdottoman vaikutelman. Tällaiset ehdottomuutta ilmaisevat sanat voivat olla yleistäviä ääri-ilmaisuja (esim. 'ei kukaan', 'kaikki', 'aina', 'koko ajan') tai esitettävien tapahtumien ja asiantilojen todellisuutta korostavia lausumia (esim. 'luonnollisesti', 'tosiasia', 'totta kai'). Koska samalla sanalla voi olla lausekontekstista riippuen useita eri merkityksiä, tarkastelin lisäksi sanojen yhteyttä lauseeseen ja edelleen yksittäisen lauseen merkitystä lauseiden ja virkkeiden muodostamassa tekstikappaleessa. Lause- tai kappaleyhteyden perusteella sanan tai lauseen jokin merkitys saattaa tulla silmiinpistävämpänä esille, kun taas jokin merkitys voidaan sulkea kontekstiin soveltumattomana kokonaan pois. (Fairclough 1992, 77, 185 - 188; Jokinen ym. 1993, 29 - 31; Juhila 1993, 155.)

Sanoja, virkkeitä ja tekstikappaleita laajempia konteksteja olivat analyysissäni kulloinkin tarkastelun kohteena oleva mielipidekirjoitus kokonaisuudessaan sekä kirjoituksen sijoittuminen palstalla vallitsevaan keskustelun virtaan. Keskustelun virtaa voidaan nimittää vuorovaikutuskontekstiksi. Sen huomioiminen on tärkeää siksi, että kirjoitusten aiheenrajaukset, kannanotot ja kirjoittajien väliset suhteet eivät ole autonomisia, vaan rakentuvat ja tarkentuvat toisiinsa suhteutuen vasta keskustelun kulussa. Lisäksi sanojen merkityksiin ja sananvalintoihin vaikuttaa aineiston tekstityyppi eli se, onko aineistona esimerkiksi runo, tieteellinen artikkeli vai mielipidekirjoitus. (ks. esim. Fairclough 1992,

126 - 127; Jokinen ym. 1993, 31.) Sanomalehtien nuorten mielipidekirjoitusten tyyliä voisi luonnehtia melko epäviralliseksi ja argumentatiiviseksi, kirjallisessa muodossa esitetyksi puhekieleksi. Näitä oman aineistoni tuotanto- ja reunaehtoja olen esitellyt tarkemmin luvussa 4.2 (“Nuorten mielipidekirjoitukset tutkimusaineistona”).

Oman tutkimusaineiston yksityiskohtaisen jäsentelyn lisäksi analyysissä on hyvä pyrkiä menemään myös aineistosta havaittavan tilanteen ulkopuolelle. Aineiston ulkopuolelle menevän kulttuurisen kontekstin tarkastelussa hyödynnetään omien kulttuuristen tapojen ja yleisen yhteiskunnallisen ilmapiirin tuntemusta. Kulttuurisen kontekstin tasolla voidaan tutkia sitä, miten kielen käyttäjät suhteuttavat lausumansa mahdollisiin vasta-argumentteihin ja argumentoivat ikään kuin näkymättömälle yleisölle ottamalla jo ennakoita huomioon mahdollisesti esitettävän kritiikin. (ks. esim. Fairclough 1992, 134; Jokinen ym. 1993, 32 - 33; Suoninen 1992, 60 - 72.) Esimerkiksi omassa aineistossani ilmenee, että suvaitsevaisuus ja rasisminvastaisuus edustavat nykykulttuurisia ihanteita, jolloin mielipiteenilmaisissa pitää yrittää lieventää mahdollisesti suvaitsemattomiksi tulkittavia mielipiteitä. Tällaista lieventämistä ilmentää ilmaisu “en ole rasisti, mutta...”, jossa sana “mutta” ilmaisee, että kirjoittaja tiedostaa ja rakentaa vastakkaisten näkökohtien välisen jännitteen.

Tähän päädyin. Kirjoitettuani sekä tulkintarepertuaareja että niiden välisiä suhteita ja funktioita koskevat tulokseni kertaalleen lävitse, luin tekemiäni tulkintoja ja johtopäätöksiä, ja pyrin pääsemään pohdinnoissani syvemmälle. Avukseni tuli tällöin myös kirjallisuus sekä aikaisempi tutkimustieto, joita hain löydöksistä saamillani haku- ja avainsanoilla. Diskurssianalyysin teoriasta kirjoitettujen kirjojen ja empiiristen tutkimusten tehtävänä voi olla Jokisen ym. (1993, 13 - 14) mukaan analyttiseen ajatteluun innoittaminen, sillä analyttiset oivallukset syntyvät usein aikaisemman materiaalin ja aineiston välisessä vuoropuhelussa. Lisäksi valitsin tässä vaiheessa raporttiin liitettäväksi esimerkkikatkelmiksi sellaisia paloja aineistosta, jotka ovat mielestäni sekä helposti ymmärrettäviä että kutakin repertuaaria hyvin havainnollistavia. Katkelmat ovat joko lyhyitä, täysin kontekstistaan irrotettuja virkkeitä tai pitkiä, aihetta monipuolisesti esittäviä tekstikappaleita. Katkelmia pidetään diskurssianalyysissä aineistona ja tutkimuskohteena itsenään, eikä pelkinä kuvauksina siitä (Potter & Wetherell 1987, 173).

Aineiston analysointi ja tulosten kirjoittaminen eivät olleet tutkimusprosessissani toisistaan selvästi erottuvia vaiheita, vaan sujuivat rinnakkain, limittäin ja samanaikaisesti. Lukiessani aineistoa kirjoitin samalla jo alustavia tuloksia ja tulkintoja, jotka vahvistuivat, tarkentuivat tai muuttuivat analyysin edetessä. Jossakin vaiheessa tulokset vakiintuivat ja löysivät ajatusmaailmassani oman paikkansa, vaikka voidaankin sanoa, etteivät analysointi- ja erittelyprosessi pääty varsinaisesti koskaan. Myöskään aineiston kuvailun ja tulkinnan raja ei ollut selvä, sillä analysoidessani tekstejä kiinnitin samanaikaisesti huomiota sekä muodon että merkityksen kysymyksiin, ja yritin ymmärtää tekstin ulkoisia ominaisuuksia ja muotoa osana sosiaalisia käytäntöjä ja vihjeinä tekstin tulkitsemiselle. Faircloughin (1992) mielestä puhdasta kuvailua ei ole edes olemassa, sillä analysoija tulkitsee välttämättä kaiken aikaa: hänen mukaansa jopa se, mikä valitaan kuvailtavaksi, riippuu aikaisemmista tulkinnallisista johtopäätöksistä. (Fairclough 1992, 73 - 74, 89.)

Aineiston analysoinnin ja tulkinnan tuloksena päädyin lopulta kymmenen eri tulkintarepertuaarin muodostamiseen. Seuraavaksi kuvailen kunkin repertuaarin olennaisimman sisällön lyhyesti, sillä tuloksia esitellessäni viitataan kulloinkin käsiteltävän repertuaarin lisäksi myös muihin repertuaareihin. Tällöin jokaisen repertuaarin pääasiallisen sisällön tunteminen helpottaa tulosten lukemista ja auttaa havaitsemaan tulkintarepertuaarien rakentumista toisiinsa.

Ensimmäisissä viidessä repertuaarissa perustellaan sitä, miksi poikkeaviksi luokiteltuja ihmisiä tai ihmisryhmiä ei saa syrjiä. *Ihmisyysrepertuaarin* keskeisimpänä sisältönä on kaikkien ihmisten perimmäisen samanlaisuuden korostaminen, kun taas *yksilöllisyysrepertuaarissa* kaikkien ihmisten ajatellaan olevan luonnostaan erilaisia. *Vähättelyrepertuaarissavähätellään* kirjoituksessa käsiteltävän poikkeavuuden merkitystä, ja *kohtalorepertuaarissa* väitetään, ettei ihminen ole voinut itse vaikuttaa omaan poikkeavuuteensa. *Seurausrepertuaarissa* taas kiinnitetään huomio poikkeavuudesta aiheutuneisiin myönteisiin seuraamuksiin ja *sisäinen erilaisuus -repertuaarissa* puolustetaan sisäistä erilaisuutta. *Kokemusrepertuaarissa* omia käsityksiä ja mielipiteitä poikkeavuudesta perustellaan omilla tai tuttavien kokemuksilla, kun taas *suvaitsemattomuusrepertuaarissa* käsitellään poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjintää ja erottelua. *Uskaltamisrepertuaarissa* rohkaistaan ihmisiä erottumaan toisista ihmisistä, kun taas viimeiseen repertuaariin, *jaottelurepertuaariin*, olen sisällyttänyt ne lausumat,

joissa ihmisten välille tehdään erotteluja.

Esimerkin avulla. Lopuksi otan konkreettiseksi esimerkiksi yhden aineistooni kuuluvan mielipidekirjoituksen ja kuvailen sen avulla analysointini etenemistä. Aineistokatkelma osoittaa, miten samassa kirjoituksessa ja jopa samassa tekstikappaleessa voidaan tukeutua hyvinkin erilaisiin repertuaareihin ja saada niiden avulla aikaan erilaisia funktioita. Katkelman lopussa olevien sulkeiden sisässä on aineistoon liittyviä merkintöjä, joista ensimmäinen osoittaa kirjoituksen kirjoittajan nimen tai nimimerkin, toinen kirjoituksen julkaisupalstan ja -ajankohdan sekä kolmas kirjoituksen tunnistuskoodin. Jos katkelman keskellä on sulkujen sisässä kolme peräkkäistä pistettä (...) omalla rivillään, se on merkki siitä, että kyseisestä kohdasta on jätetty tekstiä välistä lainaamatta.

1Miksi ihmiset eivät voi hyväksyä toisiaan sellaisina miksi heidät on luotu?
 2Maailma, jossa kaikki ovat saman värisiä, heteroja ja samalla tavalla ajattelevia on sairas fasistinen unelma, joka ei tule koskaan toteutumaan.
 3Elämä olisi täysin tarkoituksetonta ja äärettömän tylsää jos jo ennen lapsen syntymää voisi arvioida millainen tämän persoonallisuudestaan ja elämänkaarestaan tulee.
 4Sellainen olento ei olisi edes ihminen.
 5Jokaista ihmistä tulisi lähestyä yksilönä, omana maailmanaan, jossa eivät välttämättä päde samat lait kuin omassa.
 6Ainoa yhteinen ohje pitäisi olla se, että kaikki kohtelevat toisiaan kunnioituksella.
 7Tällöin esimerkiksi homoseksuaalinen ihminen saisi elää rauhassa joutumatta kenenkään silmätikuksi pelkän seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. (“THE KICK INSIDE”, Syke 9.12.1995, B 26.)

Kun yllä oleva kirjoitus luetaan kokonaan lävitse, huomataan, että sen pääasiallisena sanomana on saada ihmiset hyväksymään kaikenlaiset ihmiset ja olemaan suvaitsevaisia toinen toisiansa kohtaan. Kirjoitus alkaa retorisesti vaikuttavalla ja ajatuksia herättävällä kysymyksellä, jonka sisältämän negaation kautta kirjoittaja pyrkii perustelemaan toisen ihmisen hyväksymistä sillä, että hänet on luotu. Tällaisen kohtalopuheen funktiona voi olla yleisen säälin ja ymmärtämyksen herättäminen sellaisia uhreiksi luokiteltuja ja syyntakeettomia ihmisiä kohtaan, jotka eivät ole pystyneet vaikuttamaan siihen, millaisia he ovat (kohtalorepertuaari). Toisessa virkkeessä samanlaisuuteen pyrkivien eli kirjoittajan kanssa eri mieltä olevien ihmisten mielipiteet luokitellaan sairaaksi ja epänormaaliksi haihatteluksi, joka ei voi koskaan toteutua. Luomalla vaikutelman toisen ihmisen mielipiteiden luonnonvastaisuudesta kirjoittaja nostaa samalla omaa mielipidettä ja korostaa sen paremmuutta.

Oman mielipiteen oikeellisuutta perustellaan edelleen kolmannessa virkkeessä sillä, että kaikkien ihmisten samanlaisuus ja heidän elämänsä ennakoitavuus merkitsisi olemassaolon tylsyyttä ja tarkoituksettomuutta. Lisäksi kirjoittaja väittää ajatuksen kaikkien ihmisten samanlaisuudesta olevan ristiriidassa ihmisyyden kanssa, sillä ihmisenä olemiseen sisältyy hänen mukaansa luonnostaan jonkinasteinen vapaus ja ennalta määräämättömyys. Tällaiseen ihmisen perimmäistä luonnetta koskevaan väitteeseen sisältyy piiloisena oletus, että ihmisillä on jokin yhteinen sisäinen olemus, jonka kaikki ihmiset jakavat. Viidennessä virkkeessä kirjoittaja korostaa jokaisen ihmisen yksilöllisyyttä (yksilöllisyysrepertuaari), josta seuraa, että kaikkien ihmisten velvollisuutena on kunnioittaa toinen toisiaan. Esimerkkinä kunnioitusta vaativista ihmisistä otetaan homoseksuaaliset ihmiset. Homoseksuaalisuutta koskevaan väitteeseen sisältyy erikseen mainitsematon tieto siitä, että ihmisiä syrjitään yleisesti heidän seksuaalisen suuntautumisensa vuoksi. Syrjimisen mielettömyyttä perustellaan vähättelyrepertuaarin avulla, eli seksuaalista suuntautumista pidetään vain pienenä ja merkityksettömänä yksityiskohtana ihmisen koko elämässä.

5 TULKINTAREPERTUAARIT NUORTEN POIKKEAVUUSKIRJOITTELUSSA

Esitellessäni tutkimukseni tuloksia ryhmittelen tekstin kunkin tulkintarepertuaarin mukaan nimettyihin alalukuihin. Tutkimustehtäviin vastaaminen nivoutuu kunkin luvun yhteydessä muuhun tekstiin ja tulee esille aineistoesimerkkien ja tekemieni tulkintojen lomassa. Tarkastelen siis jokaisessa luvussa sekä kulloinkin käsiteltävän repertuaarin pääasiallista sisältöä ja sen taustalla olevia ennakkomääritelmiä että eri repertuaarien välisiä suhteita ja mahdollisia funktioita eri konteksteissa. Teen myös lopuksi yhteenvedon repertuaarien hierarkkisista suhteista ja niiden linkittymisestä toisiinsa.

5.1 Ihmisyyderepertuaari

Ihmisyyderepertuaarin lähtökohtana on kaikkien ihmisten pohjimmainen samanlaisuus. Ihmisillä oletetaan olevan ihmisyyteen perustuva yhteinen sisäinen olemus, josta kumpuaa heidän keskinäinen samanarvoisuutensa ulkoisten ominaisuuksien vaihtelusta riippumatta. Ihmisyyteen liittyvillä perusteilla pyritään edistämään ihmisten keskinäistä hyväksyntää ja toinen toisensa kunnioittamista sekä vastustamaan poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjimistä. Taustalla on ajatus, ettei tasa-arvo ole vielä toteutunut, eikä ihmisarvon mukaiseen hyvään ja tasapuoliseen kohteluun olla päästy.

Anna itsellesi oikeus hyväksyä kaikenlaiset ihmiset. Sisältä olemme kaikki samannäköisiä. ("Syvälle sydämeen sattuu", HS 29.4.1995, A 152.)

Ihmiset hyvät, pyytäisin teiltä vain vähän suvaitsevaisuutta, erilaisuuden hyväksymistä. Älkää katsoko ihmisen väriin, silmien muotoon tai kieleen, vaan sydämeen. Se meillä kaikilla on ainakin samanlainen. ("RIITU -80", Pressiteekki 2.12.1995, C 111.)

Me ihmiset olemme yhtä aikaa sekä erilaisia että samanlaisia. Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen. Se kertoo, että Jumala on monimuotoinen ja luova luodessaan kaikista erilaisia, mutta myös siitä, että koska Jumala silti on yksi suuri käsite, olemme me kaikki ihmiset hänen yksi laumansa. ("Jenni 75", HS 13.3.1993, A 8.)

Ihmisyyderepertuaarin ajatukset ovat hyvin samankaltaisia humanistiseen ihmiskäsitykseen sisältyvien periaatteiden kanssa. Humanistisen ihmiskäsityksen mukaan ihmisissä on heidän erilaisista fyysisistä ja psyykkisistä ominaisuuksistaan huolimatta jotakin samaa, johon jokaisen ihmisen samanlainen arvo ja merkitys perustuvat. Tätä ihmisessä olevaa

ydintä on nimitetty ihmisen ideaksi, ihmisen olemukseksi tai ihmisluonnoksi. (Harva 1978, 66 - 67; 1983, 20, 58.) Myös Järvinen (1992) on löytänyt ihmisyyserpertuaarin kanssa samantyyppisen repertuaarin sanomalehtien pakolaiskirjoittelusta ja nimittänyt sen yhteenkuuluvuusrepertuaariksi. Yhteenkuuluvuusrepertuaarissa korostettiin suomalaisten ja pakolaisten välisiä samanlaisuuksia sekä vastustettiin ihmisten erottelemista heidän ihonvärinsä tai kulttuuritaustansa mukaan. Repertuaarin funktiona oli saattaa eriarvoiset valtasuhteet enemmistön ja vähemmistön välillä tasa-arvoisemmiksi, jotta pakolaiset olisivat voineet kokea olevansa suomalaisen yhteiskunnan täysivaltaisia toimijoita. (Järvinen 1992, 54, 57 - 58.)

Vaikka ihmisyyserpertuaari esiintyy aineistossani päältä katsottuna hyvää tarkoittavissa ja poikkeavina pidettyjen ihmisten asiaa ajavissa kirjoituksissa, repertuaarin todelliset funktiot eivät ole täysin ongelmattomia. Edellä esitetyissä tekstiotteissa ihmisyyserpertuaari esiintyy voimakkaana ja selvänä, eli otteissa ei tehdä ihmisten välille vastakkainasetteluja eikä ryhmitellä heitä minkään ominaisuuden tai taustatekijän perusteella. Kirjoitukset ovat me-muotoisia, eli myös kirjoittajat lukevat itsensä samanlaisina ihmisinä ihmisten joukkoon. Sen sijaan jos ihmisyyserpertuaari liittyy samassa kirjoituksessa jaottelurepertuaariin, samanlaisuuden ja joidenkin valikoitujen ihmisten erilaisuuden välille syntyy jännite. Tällöin kirjoituksessa toisaalta tunnustetaan joidenkin ihmisten erilaisuus ja erilaisuuden kielteisyys mutta väitetään toisaalta kaikkien ihmisten olevan samanlaisia.

Kaupungilla kävellessä tulee vastaan jos jonkinlaista porukkaa. On väärin ajatella että esim. punkkarit sotkee seiniä ja muuta. (Ei ehkä ollu mikään paras mahdollinen esimerkki, mutta en nyt muutakaan keksiny.) Usein ne on ihmisenä ihan samanlaisia, kun me ns. "tavalliset". Jotku vaan halua olla erilaisia, tai tuntea kuuluvansa johonkin porukkaan ja jotku rakentaa ulkonäöllään kovan kuoren itselleen. ("Erilaisuuden puolesta", Syke 7.10.1995, B 24.)

He olivat saaneet viestejä, joissa sanottiin mm., että vammaiset eivät kelpaa olympialaisiin, ikään kuin he häpäisisivät meidät "normaalit" ihmiset. Heistä puhutaan niin kuin he olisivat jotenkin erilaisia ja vähempiarvoisia ihmisiä.

Minun mielestäni vammaiset ovat täysin samanarvoisia kuin muutkin!!! Heillä on aivan samat oikeudet elää ja olla niin kuin muut, olipa kysymyksessä sitten vaikka olympialaisiin osallistuminen. ("SMILING SPRINGGIRL -78", Pressiteekki 31.3.1994, C 47.)

Ketä muuta pistää ajatteleen erilaisuus? Valkoset, mustat, mustalaiset, jupit, hipit, homot ja lesbot... Kaikki on tavallaan erilaisia mut kuitenkin ihmisenä

samanlaisia ja saman arvoisia. (“Tarja”, Pressiteekki 2.7.1994, C 64.)

Aineistokatkelmissa B24 ja C47 saadaan ihmisten välinen jaotteluun aikaan käyttämällä he- ja ne-persoonapronomineja poikkeavista ihmisistä kirjoitettaessa eli säilyttämällä me-ne tai me-he -asetelmat. Ne, jotka ovat pohjimmiltaan samanlaisia mutta kuitenkin erilaisia, ovat “heitä” eikä “meitä”, joten kirjoittajat sulkevat itsensä poikkeavien ihmisten joukosta pois. Myös tekstiotteessa C64 vahvistetaan osaltaan ihmisten luokittelusta poikkeaviin ja ei-poikkeaviin mainitsemalla esimerkkeinä sellaisia ihmisryhmiä, joita ihmiset pitävät yleisesti poikkeavina.

Ihmisyyteen pohjautuvia perusteita pidetään ihmisyyderepertuaariin nojaavissa kirjoituksissa usein itsestään selvinä ja ehdottomasti oikeina tosiasioina, joita ei aseteta kyseenalaiseksi ja joiden pätevyyttä ei perustella mitenkään. Ainoana perusteena käytetään aineistokatkelmassa A8 kristinuskoa, jolloin ihmisarvon ajatellaan perustuvan siihen lähtökohtana olevaan oletukseen, että jokainen ihminen on Jumalan kuvaksi luotu olento. Muutoin kirjoituksissa ilmenevä perustelujen puuttuminen voi ilmentää esimerkiksi sitä, että ajatus ihmisten samanlaisuudesta ja ihmisarvosta on sisäistetty kulttuurissamme niin syvästi, ettei sen kyseenalaistamista ja siihen kohdistuvia vastaväitteitä tarvitse eikä edes huomata ajatella. Tällöin ihmisyyderepertuaari voitaisiin määritellä kulttuuriseksi itsestäänselvyydeksi ja hegemoniseksi repertuaariksi, jolla on vahva asema sosiaalisen todellisuuden jäsentäjänä. Se toimii argumentoinnissa eräänlaisena lähtökohtaoletuksena eli kirjoittajan ja lukijan välisenä valmiina esisopimuksena, johon voidaan vedota argumentaatiossa ilman, että sitä itseään tarvitsisi perustella. Jaettuihin kulttuurisiin sopimuksiin vetoaminen ja yleiseen mielipiteeseen viittaaminen on tehokasta vaikuttamista, jossa asioiden vain todetaan olevan jollakin tietyllä tavalla puuttumatta aiheeseen sen enempää. (ks. esim. Fairclough 1992, 120 - 121; Jokinen & Juhila 1993, 94; Jokinen 1993, 193; Wetherell & Potter 1992, 154.)

Toisaalta perustelemattomuus voi selittyä myös sillä, ettei ns. “suurilla kertomuksilla” ole nykykulttuurissa niin paljon merkitystä ihmisten arvomaailman ja maailmankuvien ohjaajina kuin aikaisemmin. Postmoderniksi kutsuttua moraalialia on luonnehdittu ihmisten omiin valintoihin perustuvaksi moraaliksi, jonka taustalla ei ole ehdottomia perusteita eikä tiedostettuja omaa toimintaa ohjaavia eettisiä periaatteita. (Bauman 1993, 32; 1996, 43 -

44, 228; Lähteenmaa 1995, 16; Ziehe 1982/1991, 16 - 17.) Esimerkiksi suomalaisnuorten uskomuksia ja asenteita tutkineen Helven (1993, 1996) mukaan nuorten arvot ovat jäsentymättömiä, eivätkä he useinkaan hahmota maailmaa minkään selkeän, ainoastaan yhteen ideologiaan ankkuroituvan arvomaailman kautta. Nuorten moraalien takana ei ole välttämättä mitään yhtä määriteltävissä olevaa poliittista, uskonnollista tai muuta ideologiaa, vaan pikemminkin yksittäisiä ja irrallisia, mutta itsestään selvinä pidettyjä arvoja, joista ihmisyyden on yksi esimerkki. Arvot ovat usein ristiriitaisia ja tilannekohtaisia: sama nuori saattaa olla jossakin asiassa hyvin humanistinen, toisessa individualistinen ja jossakin muussa traditionalistinen. (Helve 1993, 71; 1996, 76, 83.)

Perustelemattomuuteen tyytyvällä ja ihmisten samanlaisuuteen pohjautuvalla ihmisyyden repertuaarilla voi olla yllättäviäkin funktioita. Jos nimittäin ihmisten kunnioittamisen perustana pidetään ainoastaan samanlaisuutta, tarkoittaa tämä johdonmukaisesti ajateltuna, että erilaisuus antaisi oikeuden syrjintään. Esimerkiksi myös jaottelurepertuaaria koskevan luvun yhteydessä esiteltävissä, ihmisten erottelua ilmentävissä kirjoituksissa, näyttää toisen ihmisen hyväksymisen edellytyksenä olevan samanlaisuus, kun taas syrjijän laukaisevana seikkana on samanlaisuuden vastakohta eli erilaisuus. Näin ollen tärkeäksi kysymykseksi tulee, kuka on tarpeeksi samanlainen ja kuka on ihminen. Yhtenä humanistisen ihmiskäsityksen peruskysymyksenä voidaankin pitää sitä, mikä tekee ihmisestä juuri ihmisen, eli mikä ominaisuus on kaikille ihmisille yhteinen ja erottaa samalla ihmisen muista olennoista. Tällaiset samanlaisuuden ja erilaisuuden kriteerit vaihtelevat ajan ja kulttuurin mukaan. Esimerkiksi joidenkin ajattelusuuntausten mukaan ihmisenä oleminen on ilman tiettyä henkisen lahjakkuuden määrää joka merkityksessä mahdoton, jolloin vaikeimmin kehitysvammaiset ihmiset saatetaan luokitella ei-persooniksi tai ihmistä alemmiksi olennoiksi. Myöskään esimerkiksi naapuriheimolaisia ei ole aina pidetty edes ihmisinä, vaikeivat he olisi poikenneet ulkonäkönsä, tapojensa ja kulttuurinsa puolesta paljonkaan omasta heimosta. Siksi vierasheimolaisille ei ole tarvinnut antaa ihmisille kuuluvia oikeuksia, eikä heidän surmaamistaan ole pidetty murhana. (ks. esim. Harva 1978, 66 - 67; 1983, 25 - 26, 90; Wolfensberger 1994, 409 - 410.)

Kaikkien ihmisten kunnioittamista edistävän käyttötarkoituksen lisäksi ihmisyyden repertuaaria käytetään myös hyvin erilaisessa yhteydessä eli puolustettaessa

ihmisten rajallisuutta. Repertuaarissa väitetään, että ihmisenä olemiseen sisältyy välttämättä tiettyä epätäydellisyyttä, minkä vuoksi kukaan ihminen ei voi väittää olevansa toisten ihmisten yläpuolella, eikä keltään voida vaatia enempää kuin mitä ihmiseltä sopii. Koska kaikissa ihmisissä ajatellaan olevan joitakin vikoja ja heikkouksia, ne eivät anna oikeutta syrjiä tai kiusata ketään. Väitteiden oletuksena on, että joitakin tietyiltä poikkeaviksi luokitelluilta ryhmiltä vaaditaan niiden erilaisuuden takia moitteettomampaa elämää kuin muilta ihmisiltä.

Olen joskus kysellyt ikätovereiltani, jotka haukkuvat pakolaisia, miksi he vihaavat heitä.

(...)

Toinen yleinen vastaus oli pakolaisten rikollisuus. Vaaditteko heiltä yliihmisyyttä? He ovat vain ihmisiä, ja heillä on ihmisten paheet. ("RIITU -80", Pressiteekki 2.12.1995, C 111.)

Olen samaa mieltä kanssasi nimim. "Ei kiusausta" (Pressiteekki 4.6.) Miksi juuri sellaisia, joilla on rillit, on lihava tms. pitää kiusata? Eihän sille mitään voi jos tarvitsee rillit.

Ja tuskinpa te kiusaajat olette itse niin täydellisiä, että teissä ei ole mitään vikaa. Ajattelisitte ensin itseänne!! ("EI KIUSAUSTA", Pressiteekki 2.7.1994, C 65.)

5.2 Yksilöllisyysrepertuaari

Yksilöllisyysrepertuaarin perusajatuksena on, että jokainen ihminen on oma ainutlaatuinen yksilönsä, joka eroaa välttämättä jollakin tavalla toisista ihmisistä. Ihmisillä oletetaan olevan syntyjään jokin pysyvä olemus ja oma luontonsa, jonka kanssa sopusoinnussa heidän tulisi elää. Repertuaarissa korostuu kaiken suhteellisuus: koska jokaisella ihmisellä on oma, toisten ihmisten näkökulmista poikkeava näkökulmansa elämäänsä, ehdottoman oikean ja väärän määrittäminen on mahdotonta. Ihmisten yksilöllisyyttä pidetään itsestään selvänä tosiasiana, jota joko perustellaan kokemukseen pohjautuvilla havainnoilla tai joka jätetään perustelematta. Repertuaari on siinä mielessä ihmisyydsrepertuaarin vastakohta, että siinä toisen ihmisen kunnioittamisen vaatimusta perustellaan ihmisten luontaisella erilaisuudella, eikä samanlaisuudella niin kuin ihmisyydsrepertuaarissa. Erilaisuus edellyttää, että jokaista ihmistä tulisi kohdella ainutkertaisena yksilönä, jonka ei voida odottaa ajattelevan, tuntevan ja toimivan samalla tavalla kuin itse. Ainoana ohjeena yksilöiden yhteiselämässä pitäisi olla toinen toisensa kunnioittaminen, sillä ihmisillä ajatellaan olevan oikeus olla oma itsensä ja elää omien mieltymystensä ja sisäisen

olemuksensa mukaisesti.

Mutta onko yksikään meistä pysähtynyt ajattelemaan, että jokainen ihminen on oma persoona ja että jokainen meistä on erilainen. Jokainen saa ajatella niin kuin itse haluaa, ilman että joku puhuu susta paskaa sun selän takana. ("Ihmisiin pettynyt", HS 18.12.1993, A 62.)

Ja mitäkö meidän tulisi tehdä? Meidän tulisi yksinkertaisesti alkaa kunnioittaa toisiamme. Alussa te ette kunnioittaneet minun arvojani, vaikken tahtonutkaan mitään pahaa teille, eikä minulla ollut voimaa kääntää toista poskea teidän kommenteillenne, ja niinpä minäkin puolestani aloin herjata ja loukata sitä, mihin te uskotte. Suvaitsevaisuus on arvo, jonka puolesta minä puhun, ja haluan kohdistaa sitä myös teihin. Te saatte vapaasti pitää omat arvonne ja elämäntapanne, kunhan minä saan pitää omani. En hae teiltä tukea arvoilleni, enkä halua käännäyttää pakolla teitä niihin, tahdon vain, että hyväksytte minun käsitykseni niin kuin te vaaditte minua hyväksymään omanne. Ihmisyys kumpuaa erilaisuudesta, ja tätä tosiasiaa vastaan me olemme tiedostamattomasti toimineet, me kummatkin osapuolet. Ja sille minä haluan tehdä jotakin. Rauha tulee vain molempien osapuolten kunnioituksesta toisiaan kohtaan. ("Go ask Alice", HS 10.9.1994, A 109.) Jokaisella on oikeus omaan vakaumukseensa, ja sitä tulee muiden kunnioittaa, olkoon se sitten ateismi, uskonto tai poliittinen ideologia. Kannatan jokaisen vapautta ja oikeutta päättää omista asioistaan. Meidän jokaisen tulisi olla suvaitsevaisempia, jotta se olisi mahdollista. Sinä et voi vaatia muita hyväksymään omia ajatuksiasi, ellet itse tee samoin. ("Suvi 75", HS 8.5.1993, A 19.)

Puhuminen oikeuksista yksilöllisyysrepertuaarin yhteydessä viittaa esitettävien väitteiden moraaliseen luonteeseen ja ilmaisee näin ollen asian ehdottomuuden ja perustavuuden. Ihmisiä oletetaan sitovan ainoastaan vastavuoroiset oikeudet ja toinen toistensa yksilöllisyyden kunnioittaminen, mikä tarkoittaa käytännössä, että jokaisella on oikeus toimia niin kuin itse haluaa, ellei rajoita toisen vastaavaa oikeutta tai häpäise häntä. Ajatus lähenee Wetherellin ja Potterin (1992) tunnistamaa liberaalia ja individualistista puhetapaa, jossa uusi-seelantilainen valtaväestö puhuu etnisistä vähemmistöryhmistä. Puhetavassa korostetaan yksilön oikeuksien ja vapauksien merkitystä, yksilöiden välisten sopimusten tärkeyttä sekä ihmisten välistä tasa-arvoisuutta. Oikeuksien oletetaan olevan yksilöiden luonnollista omaisuutta, josta ei ole helppo vieraantua ja jonka yksilöt omistavat samalla tavoin kuin ruumiinjäsenensä. (Wetherell & Potter 1992, 181 - 182.) Myös Suurpää (1996, 56) on huomannut nuorten hahmottavan yksilöllisyyden ihmisten sisäiseksi olemukseksi, jolla on tietynlainen väistämätön luonne: nuorten mielestä jokainen ihminen on luonnostaan erilainen ja yksilöllinen. Sellaiset nuorten selitykset, joissa perusoikeuksia perustellaan ihmisten luontaisella autonomisuudella, vapaudella ja

omalla minuudella edustavat Helwigin (1995, 164) mielestä universaaleja moraalisia käsityksiä ihmisen olemuksesta, eli kyseisten ominaisuuksien ajatellaan olevan ihmisten toiminnan keskeisiä ominaisuuksia missä tahansa kulttuurissa.

Yksilöllisyysrepertuaariin nojaaminen merkitsee samalla jaottelurepertuaarin kritisoimista. Koska kaikkien ihmisten ajatellaan olevan erilaisia, ei erilaisuudesta puhumiselle eikä ainoastaan joidenkin valikoitujen ihmisten erilaisiksi leimaamiselle ole perusteita. Joskus yksilöllisyysrepertuaari joutuu kuitenkin ristiriitaan jaottelurepertuaarin kanssa, jolloin samassa kirjoituksessa saatetaan yksilöllisyyteen nojaamisen lisäksi tehdä luettelo niistä ihmisistä, joita pidetään poikkeavina. Esimerkiksi seuraavan aineistokatkelman ensimmäisessä virkkeessä kirjoittaja väittää kaikkien ihmisten olevan ulkonäöltään erilaisia (me-muoto), mutta kumoaa ajatuksen kuitenkin viimeisessä virkkeessä kannustamalla ihmisiä ystäväystymään ulkonäöltään erilaisten eli erilaisista vielä erilaisten kanssa (he-muoto). Virkkeiden välissä kirjoittaja kuvailee omaa poikkeavuuttaan, mikä ilmenee lähinnä harrastusten ja elämäntapojen erilaisuutena:

Me kaikki olemme ulkonäoltämme erilaisia. Minä itse, olen melko voimakas persoona, en pelkää olla erilainen kuin muut. Kirjoitan ja luen runoja, joskus jopa keskiyöllä. Saatan ajatella ja haaveilla parikin tuntia keskellä päivää. Rakastan myös kasveja, ja saatan hoivata niitä ja jutella niille kaikenmaailman asioita. Uskaltakaa erottua, ulkonäkö tai ihonväri yms. ei saa vaikuttaa. Etsikää ystäviä ulkonäöltään erilaisista, voitte löytää todella arvokkaan ystävän. ("Ollaan ystäviä", *Pressiteekki* 16.7.1994, C 66.)

Myös Keski-Filppulan ja Koposen (1994) tekemässä tutkimuksessa tuli ilmi, että vaikka ihmiset tunnustaisivatkin kaikkien ihmisten erilaisuuden, arki ajattelussa erilaisina pidetään kuitenkin usein vain esimerkiksi vammaisia tai erivärisiä ihmisiä. Vaikka tutkimukseen osallistuneet lapset ymmärsivät erilaisuuden laaja-alaisesti ja näyttivät sisäistäneet ajatuksen kaikkien ihmisten erilaisuudesta, he toivat kuitenkin spontaanisti esiin, että juuri erilaisia ihmisiä syrjitään ja kiusataan. Ajatus kaikkien ihmisten erilaisuudesta saattoikin olla jäänyt vain ulkoa opituksi korulauseeksi siitä, mitä erilaisuudesta pitäisi ajatella. (Keski-Filppula & Koponen 1994, 1, 108.)

Yksilöllisyysrepertuaari liittyy joissakin yhteyksissä uskaltamisrepertuaariin, jolloin sen avulla vastustetaan yhdenmukaisuuspainetta ja pakkoa elää samalla tavalla kuin suurin osa

ihmisistä. Halua elää omana itsenään ja uskoa, mihin itse haluaa, perustellaan ihmisen luontaisella yksilöllisyyden tarpeella: repertuaarissa korostetaan, että elämän tulisi olla luontevaa ja sellaista, mikä tuntuu itsestä hyvältä ja luonnolliselta. Tällainen naturalisoiminen on tehokasta vaikuttamista: sen avulla omat valinnat saadaan näyttämään hyvin perustelluilta ja luonnollisilta itsestäänselvyyksiltä, joiden rikkominen sotii itse perimmäistä järjestystä ja ihmisluontoa vastaan (ks. esim. Jokinen & Juhila 1993, 91).

Lisäksi yksilöllisyysrepertuaarin avulla vastustetaan yleistämistä ja kaavamaisia käsityksiä johonkin tiettyyn ryhmään kuuluvien ihmisten ominaisuuksista. Tällöin taustalla olevana oletuksena on, että ihmiset ajattelevat johonkin poikkeavana pidettyyn ryhmään kuulumisen ja tietyn yksittäisen ominaisuuden liittyvän väistämättä toisiinsa, jolloin heillä on virheellisiä ja kielteisiä uskomuksia toisista ihmisistä. Yleistämistä vastustavissa kirjoituksissa pyritään kumoamaan näitä virheellisinä pidettyjä olettamuksia ja väitetään, että kaikki samankaltaisistakin taustoista tulevat ihmiset ovat yksilöitä, joita pitäisi kohdella ensisijaisesti yksilöinä, eikä jonkin ryhmän jäsenenä. Repertuaarissa suhtaudutaan kielteisesti ihmisten luokitteluun ja luokista tehtyihin johtopäätöksiin, sillä ihmisen sisäistä ja ainutlaatuista olemusta pidetään ulkoisia taustatekijöitä tärkeämpänä.

Ei sais muutenkaan yleistää, että joku tietty tekee sitä ja tätä. Suomessakin on aika paljon eri vähemmistöjä. Usein joku jostain tietystä vähemmistöstä on tehnyt jotain ja sitä aletaan yleistää. Nuorisoa yleensäkin arvostellaan ja vahditaan. On harmi, että kun joku jostain tietystä ryhmästä on tehnyt jotain, muitakin siitä ryhmästä aletaan helposti pitää samanlaisina. Pitäisi ottaa jokainen henkilönä, eikä yleistää. ("Eri-laisuuden puolesta", Syke 7.10.1995, B 24.)

Eikö kaikki ihmiset ole erilaisia, eroavat jotenkin toisistaan. Kävelen tiellä, minusta joka ainoa vastaantulija tai ohikulkija ovat erilaisia. Äsken ohitseni kulki vammaisen tyttö rullatuolissa.

Ei... ei älkää luulko, että vain vammaiset tai sairaat ovat erilaisia. Vastaani tuli juppi ja hänen vierellään silmälasipäinen neropatti. Ei, ei... nyt tajusitte taas väärin. En tarkoita, että kaikki silmälasipäiset ovat neropatteja tai joitain näsäviisaita. Olen tavannut monta tyhmää ja kivaa silmälasipäistä.

Huomaatteko, kaikki ovat erilaisia. ("?:lla Suonenjoki -93-", Syke 14.8.1993, B 6.)

Yllä olevista aineistokatkelmista poiketen yleistämistä vastustetaan myös tilanteissa, joissa kirjoittaja ottaa aluksi karrikoiden ja liioitellen kantaa johonkin asiaan, mutta toteaa sen jälkeen, että omaan mielipiteeseen on olemassa myös poikkeuksia. Tällaisen käyttöyhteyden tarkoituksena on pyrkiä korjaamaan omaa tekstiä ja lieventämään aiemmin

ilmaistuja mielipiteitä korostamalla, ettei tarkoituksena ole ollut yleistää, eikä ajatella mustavalkoisesti. Kirjoituksista ilmenevänä ihanteena on nähdä asiat monipuolisesti, eikä itsestä haluta antaa yleistävää kuvaa.

Niin, haluaisin kertoa teille erilaisuudesta ja siitä kuinka sitä ei hyväksytä.
(...)

Kaikesta ihmiset jaksavat toisilleen pottuilla. Minkäs sille mahtaa jos on maalla syntynyt tai päinvastoin. Jotkut haluavat asua maalla, jotkut kaupungissa. Ei sen pitäs ketään haitata. Toisin kuitenkin on! "Landelaiset" morkkaavat ihan yhtä lailla "stadilaisia" kuin kaupunkilaiset meitä maalaisimmeisiä. Musta toi on niin tyhmää kuin olla voi! Siis minä en voi ymmärtää...

Nyt mä yleistän vaikkei pitäs. Eihän kaikki oo tollasia, mutta silti tällainenkin "rasismi" on inhottavaa. ("Erilainen nuori -79", Syke 5.3.1994, B 11.)

Oman yleistämispuheen korjaamista lähellä oleva yksilöllisyysrepertuaarin funktio ilmenee myös sellaisissa kirjoituksissa, joissa kirjoittaja sekä ilmaisee oman mielipiteensä jostakin asiasta että tunnustaa jokaisen ihmisen oikeuden omiin mielipiteisiinsä. Funktio tulee esille seuraavissa tekstiotteissa, joissa korostetaan rumuuden ja kauneuden kriteerien suhteellisuutta sekä vastustetaan ulkonäköön perustuvaa toisen ihmisen syrjimistä.

Tarkoitukseni ei suinkaan ole ollut sinua kuitenkaan neuvoa, sillä jokainen meistä taaplaa tyylillään. Minulle kuitenkin kelpaavat vallan mainiosti vähemmän missityyppisetkin naiset ja silti olen elämäni tyytyväinen ilman sen suurempia tukalia tilanteita. ("Jari A. Malinen", HS 19.2.1994, A 70.)
Minusta on jokaisen ihmisen oma asia, jos muuttaa ulkonäköään leikkauksilla. Alkaa vain vähitellen koko maailma tuntua liiankin turhamaiselta. Enää ei tunnu ihmisen luonnollinen olemus kelpaavan, pitää olla missin tai misterin mitat, että hyväksytään. Rumia kiusataan, lihavia haukutaan, nynnyjä morkataan, lyhyistä vitsaillaan ja ties mitä. Kukaan ei saa enää olla oma itsensä... ("Material world", HS 10.12.1994, A 129.)

Tekstiotteen A70 ensimmäisessä virkkeessä tunnustetaan jokaisen ihmisen erilaiset tavat elää, vaikkakin sanonta "tyylillään taaplaaminen" on tyyliltään hiukan alentava ilmaisu, jota käytetään silloin, kun ei voida täysin ymmärtää toisen ihmisen elämänasenteita. Seuraavassa virkkeessä mielipiteiden tasavertaisuudelle luodaan poikkeus ilmaisemalla kuitenkin -sanan johdattelemana oma vastakkainen mielipide käsillä olevasta asiasta. Tekstiotteessa A129 taas aluksi korostettua yksilönvapautta lievennetään "alkaa vain vähitellen..." -ilmaisun avulla, jonka jälkeen käsiteltävästä aiheesta sanotaan oma mielipide, joka ei suo käytännössä vastakkaisille mielipiteille samaa arvoa kuin omille

näkemyksille.

Tällainen “jokaisen oma asia, mutta...” -tyyli kertonee osittain siitä, että yksilöllisyyden tunnustamista pidetään kulttuurissamme suotavana ja oikeana, kun taas toisen ihmisen mielipiteenvapauden rajoittamista ei hyväksytä (ks. esim Billig 1989, 208). Kirjoituksissa syntyy jännite yksilöllisyyden suomisen ja velvollisuuksien vaatimusten välille, sillä toisaalta itsestä halutaan antaa myönteinen kuva ulospäin, mutta toisaalta toisen ihmisen ei voida antaa olla ihan millainen tahansa. Samoin ristiriita yksilöllisyysrepertuaarin sisällä voi syntyä silloin, kun toisilleen täysin vastakkaisia periaatteita perustellaan saman repertuaarin avulla. Esimerkiksi toisaalta rasistisille puolueille pitäisi antaa paino- ja kokoontumisvapauden perusteella oikeus toimia vapaasti ja harjoittaa propagandaa, kun taas toisaalta sitä ei tulisi kaikenlaisen erottelun vastustamisen ja toisen ihmisen kunnioittamisen perusteella hyväksyä (van Dijk 1993, 113).

5.3 Kohtalorepertuaari

Kohtalorepertuaari esiintyy yleensä pienenä osana sellaisia kirjoituksia, joissa luetellaan ja kuvataan joitakin kielteisinä pidettyjä poikkeavuuksia. Sen lähtökohtana on näkemys, jonka mukaan ihminen ei ole voinut vaikuttaa itse siihen, millainen hänestä on tullut. Ihmisen ajatellaan olevan joko luomisen tulos tai sattuman tuote, joka ei pysty tekemään kohtalosta riippumattomia valintoja ja ratkaisuja.

Mä oon sitä mieltä, että kyllä jokaisella pitäis olla oikeus olla sellainen kuin on. Jos on rumaksi sattunut syntymään, ei sille pakosta voi tehdä mitään. Ollaan kaikki kavereita keskenämme! (“Rumilus”, HS 1.5.1993, A 17.)
 En tosiaankaan tehnyt missään vaiheessa tietoisia valintoja tähän suuntaan (homoseksuaalisuus, toim.huom.), ja sen takia tuntuu välillä pahalta kotona, kun isän on tosi vaikea hyväksyä ettei tämä ole mikään ohimenevä oikku. Vähän kuin odottaisi, että silmien väri muuttuu kunhan tarpeeksi uskoo, että siniset silmät ovat syntiä. (“Janne, pikku iljetys”, HS 29.4.1995, A 153.)
 Hei kaikki rasistit ja pakolaisvihaajat! Kertokaa mulle, miksette te hyväksy toisia ihmisiä.
 Eihän se oo niitten vika, et ne on tummaihoisia, eikä ne pysty asuun omassa kotimaassaan. Ei ne varmasti oo tullu tänne mielellään, eikä ainakaan meidän kiusaksi. Ne varmasti luulee, et niillä olisi täällä paremmat olot ja että ne vielä joskus voivat rakastaa Suomea ja suomalaisia ja tuntea itsensä hyväksytyiksi erilaisina. (“THE ONE”, Pressiteekki 29.1.1993, C 4.)

Kohtalopuheen funktiona näyttää olevan houkutella lukijaa ymmärtäjäksi (ks. esim. Parker 1992, 9; Suoninen 1992, 99; Suoninen 1993a, 61). Vaikka repertuaarissa myönnetään tietyn ominaisuuden tai asian kielteisyys, lukijoissa pyritään herättämään empatian ja säälin tunteita rakentamalla kuvaa kunkin kohtalon väistämättömyydestä. Taustalla olevana oletuksena on, että yksilö voidaan saattaa vastuuseen vain sellaisesta, mihin hän on voinut itse vaikuttaa. Sen sijaan jos jokin kielteisenä pidetty ominaisuus on ihmisessä synnynnäisenä, häntä on perusteetonta alkaa syrjiä sen perusteella. Poikkeavuuden synnynnäisyyttä ja itsestä riippumatonta luonnetta saatetaan perustella esimerkiksi sen ajallisella pysyvyydellä, eli mitä pidemmän ajan jokin ominaisuus on pysynyt samana, sitä todennäköisemmin se tulkitaan luonnolliseksi ja muuttumattomaksi tosiasiaksi.

Kohtaloon vetoaminen on tehokas tapa saada aikaan toivottuja seurauksia, sillä aikaisempien tutkimusten mukaan synnynnäinen tai ihmisen biologiaan perustuva poikkeavuus näyttää olevan kulttuurissamme helpompaa hyväksyä kuin yksilön itsensä valitsema poikkeavuus. Ernulf, Innala ja Whitam (1989, 1007) ovat havainneet homoseksuaalisuutta synnynnäisenä ominaisuutena (biologinen malli) pitävien ihmisten suhtautuvan homoseksuaalisiin ihmisiin myönteisemmin kuin ihmiset, jotka pitävät homoseksuaalisuutta itse-valittuna tai opittuna ominaisuutena (psykologinen malli). Samoin lasten ja nuorten reaktiot poikkeavina pitämiinsä ikätovereihin näyttävät riippuvan pitkälti siitä, ajatellaanko ikätoverien valinneen poikkeavuuden vapaaehtoisesti vai olevan siihen pakotettuja. Esimerkiksi tietyt sopeutumattomuuden muodot, sääntöjä rikkova käyttäytyminen ja muu itseaiheutetuksi luokiteltu poikkeavuus eivät herätä ikätovereissa samanlaista empaattista reagoitua kuin esimerkiksi fyysinen tai älyllinen poikkeavuus. Siksi niitä ilmentäviä yksilöitä kohtaan osoitetaan usein myös enemmän kielteistä reagoitua, hyljeksintää ja sosiaalisen tuen epäämistä. (Ekholm 1984, 77; Juvonen 1991, 679; Quicke 1986, 160.)

Kohtalorepertuaarissa muodostettava käsitys ihmisestä korostaa yksilön passiivisuutta ja voimattomuutta. Passiivisuuden korostaminen tulee erityisesti esiin aineistokatkelmissa B16 ja C107. Katkelmien sisältö synnyttää pessimismiä ja houkuttelee yksilöä alistumaan millaiseen kohtaloon tahansa.

Maailma on sellainen, että ihmisistä tulee eri syistä milloin mitäkin. Erilaisia. Monet haluavat muuttua, mutta se ei ole helppoa. Elämä ON epäoikeudenmukaista. (“Jotain pessimistin ja optimistin väliltä, Kuopio”, Syke 3.9.1994, B 16.)

Katson omaa kuvaani ja ajattelen: Miksi juuri minä synnyin tällaiseksi; ohut tukka, rasvainen ja finniin peittämä naama, paksut jalat ja pituuttakin saisi olla lisää.

Kun taas muut samanikäiset ovat langanlaihoja. Kasvot perfect ja vaatteetkin viimeistä huutoa. Miten tämä onkin niin epäoikeudenmukaista... (“MURHEELLINEN”, Pressiteekki 4.11.1995, C 107.)

Joskus avuttomuuden korostamisen ja sinänsä kauniin uhrien auttamispuheen funktiona voi olla ylempi-alempi -asetelman tuottaminen. Tällöin autettavista tulee sääliittäviä ja toisista riippuvaisia ihmisiä, kun taas auttaja luo itsestään kuvan hyvänä ja armeliaana ihmisenä. Ajatus on jossain mielessä vaarallinen, sillä sen johdonmukaisesta jatkamisesta seuraisi, että jos poikkeavaksi luokiteltu ihminen olisi uhrin ja autettavan roolin sijaan valinnut poikkeavuuden omasta tahdostaan, suhtautuminen häneen ei olisi enää empaattista. Asia ei ole kuitenkaan käytännössä näin suoraviivainen, sillä samassa kirjoituksessa saatetaan nojata sekä kohtalopertuaariin että yksilöllisiin valintoihin kannustavaan yksilöllisyysrepertuaariin.

Olkaa sitä, mitä olette. Älkää näytelkö jotain roolia siksi, että tunnette muuten olevanne huonompia kuin ympäristö vaatii. Mutta jos teillä on kunnianhimoa, kehittäkää itseänne. Maailma on sattumien summa, elämä on ainutkertainen tapahtuma ja jokaisen perintötekijät määräävät osaltaan, millainen ihminen on. (“Individualismi kunniaan”, HS 21.5.1994, A 91.)

Aineistoesimerkissä A91 yksilöllisyysrepertuaarin sisältöä perustellaan kohtalopertuaarin avulla, eli jokaisen ihmisen luonnollisena “kohtalona” pidetään erilaisuutta ja mahdollisuutta yksilöllisyyteen. Puhetavat ovat näennäisesti toisilleen vastakkaiset, sillä kohtalopertuaarissa oman elämän ajatellaan määräytyvän itsen ulkopuolelta, kun taas yksilöllisyysrepertuaarissa korostetaan jokaisen ihmisen mahdollisuutta tehdä vapaita valintoja.

5.4 Vähättelyrepertuaari

Vähättelyrepertuaarissa vastustetaan poikkeavuuteen perustuvaa syrjintää vähättelemällä kielteisiä reaktioita herättäneen ominaisuuden tai asian merkitystä. Poikkeavaksi luokiteltu ominaisuus kuvataan ihmisessä vain pieneksi, mitättömäksi ja merkityksettömäksi yksityiskohdaksi, jonka pohjalta ei ole mitään syytä alkaa syrjiä koko ihmistä. Vähättelevä vaikutelma synnytetään erityisesti ilmaisuja “vain” ja “ainoastaan” käyttämällä. Ilmaisujen avulla saadaan sellaiset ihmiset, jotka hylkäävät toisen ihmisen ainoastaan yksittäisten piirteiden takia, näyttämään pinnallisilta ja kummeksuttavilta.

Mitä merkitystä sillä seikalla on, onko värillinen, homo, lihava, pitkä, laiha, ruma, kaunis. Olemme ihmisiä, Jumalan luomia. Kaikki muu on yhdentekevää. (“Lesbo vm. 65”, HS 6.5.1995, A 192.)

Juttu, josta mä haluaisin keskustella on bi-seksuaalisuus. Onko se niin tavatonta jos tyttö rakastaakin enempi tyttöä ku poikaa? Tai jos kaks poikaa huomaa pitävänsä toisistaan enempi ku tän yhteiskunnan normit sallis?

(...)

Musta sen pitäs olla sama, et ketä rakastaa, kuhan vaan rakastaa.

Mä haluan, et kaikki viettää tosi hurjan kesän, ottamatta pulttii tyhjästä! (“All my loving, TULLIRULLI”, Pressiteekki 7.5.1993, C 25.)

Usein koulussa huomaa jonkun matkivan “piloillaan” toisen kävelytyyliä, puhumistapaa tai jotain muuta vastaavaa persoonallista tapaa. Tuntuu ällistyttävältä todeta, että ihminen ei kelpaa toiselle vain sen takia, että hän kävelee hieman eri lailla kuin muut tai puhuu korostaen tai nopeammin tai kovaäänisesti. (“vm. -76”, HS 26.2.1994, A 72.)

Ethän sinä voi vihata ihmisiä vain heidän vakaumuksensa takia. Vihaatko sinä juutalaisia, hinduja, katolilaisia, islamilaisia ja kaikkia alkuasukkaitakin vain sen takia, että he eivät usko samaan kuin sinä? Naurettavaa. (“Elä ja anna muidenkin elää -77”, 22.5.1993, A 29.)

Poikkeavuuden merkityksettömyyttä voidaan perustella eri tavoilla. Kirjoituksessa A192 vedotaan ihmisyyderepertuaariin ja väitetään ihmiseksi luomisen voittavan ihmisten vaihtelevat ominaisuudet. Kirjoituksessa C25 taas elämän olennaisimmaksi asiaksi kuvataan rakkaus, joka sivuuttaa sen, ketä rakastetaan. Sitä vastoin kirjoituksissa A72 ja A29 kielteisiksi luokiteltujen ominaisuuksien merkityksettömyyttä ei perustella ollenkaan.

Perustelujen puuttuminen saattaa osoittaa, että kirjoittajat ajattelevat ihmisten ymmärtävän tiettyjen seikkojen merkityksettömyyden välittömästi ja intuitiivisesti ilman sen kummempaa selitysten tarvetta. Raybeckin (1991) mukaan ihmiset tekevät yleisesti erottelua suhteellisen merkityksettömän ja mitättömän sekä vakavan ja merkittävän

poikkeavuuden välillä. He sietävät enemmän lievinä tai pehmeinä pitämiään poikkeavuuden muotoja, jotka eivät uhkaa muiden ihmisten fyysistä tai sosiaalista hyvinvointia, kun taas vallitsevaa sosiaalista järjestystä aktiivisesti uhkaavaa, häiritsevää ja vastenmielistä kovaa poikkeavuutta on vaikeampi hyväksyä. (Ainlay & Crosby 1986, 21, 25; Frable 1993, 370; Frable, Blackstone & Scherbaum 1990, 140; Juvonen 1991, 680; Raybeck 1991, 53 - 54.) Näiden kriteereiden keskeisyyttä poikkeavuuden rakentamisessa ei voida kuitenkaan osoittaa aineistoni perusteella, sillä toisaalta perustelemattomuus voi merkitä myös, ettei vähättelyn perusteena yksinkertaisesti pidetä tällaisia poikkeavuuden seurauksiin liittyviä seikkoja. Sen sijaan seurausten korostaminen sisältyy myöhemmin esiteltävän seurausrepertuaarin puhetapoihin.

Koska vähättelyrepertuaarissa hyväksytään kohtalorepertuaarin tavoin tiettyjen ominaisuuksien poikkeavuus, repertuaari ei luo kovinkaan paljon uutta poikkeavuuden hahmottamiseen. Vaikka hyväksymisen pohjana on poikkeavuuden vähätteleminen, poikkeavuuksien luokittelu otetaan silti edelleen annettuna ja kyseenalaistamattomana itsestäänselvytenä. Erityisen selvästi poikkeavien ihmisten luettelemiseen nojaava vähättelevä vaikutelma luodaan "kun kerran nekin hyväksytään" - tyylin avulla. Tällöin omaa poikkeavuutta verrataan joihinkin muihin poikkeavana pidettyihin ja siitä huolimatta yleisesti hyväksytyihin ominaisuuksiin, jotka kuvataan omaa poikkeavuutta pahemmiksi ja merkityksellisemmiksi. Kirjoituksissa väitetään, että koska tällainen kielteiseksi kuvattu poikkeavuus hyväksytään, tulisi myös kirjoittajien puolustama lievempi poikkeavuus hyväksyä.

Kaksikymmenvuotinen elämäni on ollut päälaellaan lähes aina. Minä, miespuolinen aivan tavallinen poika, olen lapsesta lähtien ollut kiinnostunut naisten alusvaatteista, ja käyttänyt niitä viimeiset viisi vuotta lähes jatkuvasti kiiltävistä alkkareista sukkahousuihin ja legginseihin. En tiedä, miksi.

(...)

Tyttöystäviä minulla on ollut montakin, kaikki jättävät ennen tai myöhemmin, kuka hienotunteisesti häipyen, kuka sanoen suoraan, että ootsä joku poikkeava. Mitä eteen? Neuvokaa, auttakaa, keskustelkaa. Ovathan homot ja lesbot hyväksytyjä, jotkut jopa ylpeilevät niillä ominaisuuksilla. Yhteiskuntakin tukee homoja avoliittolaisia, sivareita ja vaikka mitä, juoppoja, narkkareita. Olenko minä lajissani ainoa vai onko muita? ("Itsemurhako?", HS 20.11.1993, A 53.)

Ihmettelen, miksi lestadiolaisuus on kuin punainen viitta, joka ärsyttää ihmisiä niin suuresti. Oletko koskaan ajatellut kuinka vaikeaa meidän on tunnustaa uskoamme esimerkiksi koulussa? Olet varmasti kuullut, kun

lestadiolaisia koululaisia on haukuttu. Milloin on haukuttu heränneitä, rukoilevaisia, evankeelisia, helluntailaisia? Mielestäni on halpamaista pilkata toisen vakaumusta, sillä jokaisella on oikeus omaan elämään. (“Onnellinen lestadiolaisnuori”, Pressiteekki 9.4.1993, C 20.)

Aineistokatkelman A53 aluksi kirjoittaja kuvaa itseään “aivan tavalliseksi pojaksi” eli halunnee tällä tavalla mitätöidä poikkeavuutensa merkitystä ja kumota muiden ihmisten mahdollisesti esittämän tulkinnan poikkeavuudestaan. Kirjoituksen lopussa oman poikkeavuuden vertailukohdaksi otetaan joukko muita, pahempina pidettyjä poikkeavuuksia, joiden väitetään olevan hyväksytyjä ja jopa tuettuja. Aineistokatkelmassa C20 taas ihmetellään, miksi kirjoittajan uskonnollinen vakaumus saa aikaan syrjintää, vaikka joidenkin muiden uskonnollisten vähemmistöryhmien annetaan olla rauhassa.

Vähättelevä vaikutus saattaa tulla esille myös piilevästi, jolloin kirjoituksen sisältämissä väitteissä viitataan epäsuorasti ympäristön virheellisiin olettamuksiin. Seuraavan tekstiotteen kirjoittaja vakuuttaa luomiensa negatiivisten avulla olevansa aivan normaali nainen ja kumoo näin ollen muiden ihmisten mahdollisesti langettaman epäilyksen poikkeavuudestaan ja epänormaalisuudestaan:

Ja sit vielä, lesboista ja homoista. Mä oon lesbo, enkä häpee itteeni. Mä en oo sairas enkä epänormaali. Mulla on oikeus rakastaa niinku kaikilla muillaki. Unohtamatta heteroja ym. (“Puppe”, HS 24.4.1993, A 14.)

Vähättelyrepertuaarin avulla on lisäksi mahdollista rohkaista omasta poikkeavuudestaan kärsiviä ihmisiä keskittymään elämän myönteisiin puoliin ja olemaan välittämättä vaikeista asioista. Koska poikkeavuuden ajatellaan olevan vain yksi osa elämää, sen ei tarvitse hallita kaikkea.

Normaalius vastaan poikkeavuus näyttää kutkuttavan useita tällekin palstalle kirjoittaneita. Jälkimmäinen “ominaisuus” ja ongelmat yleensäkin tuntuvat murtavan itsetuntoamme ja ihmisyyttämme, mikäli olen oikein ymmärtänyt kanssasisarieni ja -veljeni viestejä.

Mutta uskaltaisin väittää, että ongelmaton ihminen on utopiaa. Kyse on vain siitä, millä tavalla vaikeuksiimme ja “poikkeavuuteemme” suhtaudumme ja kuinka ne kohtaamme. Ennen kaikkea tulisi oivaltaa vaikeuksien kasvattava rooli tässä elämässä.

(...)

Itse olen kärsinyt jännittämisestä, neuroottisesta luonteestani ja paniikkikohtauksista. Käyn terapiassa, syön lääkkeitä, olen riippuvainen tupakasta, minulla on raha- ja opiskeluhoivia. Listaa voisi jatkaa vielä vaikka

millä mitalla, mutta tässä sitä ollaan, vanhempana ja tynempänä kuin koskaan aikaisemmin. Valmiimpana kohtaamaan elämän mukanaan tuomat myrskyt ja myllerrykset.

Tunnen syvää onnea siitä, että kykenen rakastamaan ja että minua rakastetaan. Että minulla on koti, ihanat vanhemmat, ystäviä, opiskelupaikka ja rahaa sen verran etten näe nälkää.

Mielestäni kannattaa keskittyä siihen mitä on nyt, kuin kuluttaa kallisarvoista aikaansa murehtimalla menneitä, tulevaa ja vikojaan tekemättä mitään hyvinvointinsa eteen. ("Ilina", HS 31.12.1993, A 63.)

Tekstinäytteen A63 kirjoittaja tukeutuu kokemusrepertuaariin ja kuvaa, millaisia vaikeuksia hänen elämässään on ollut. Kaikesta huolimatta hän kirjoittaa ihmissuhteiden, opiskelumahdollisuuden ja taloudellisen toimeentulon ylittävän ongelmansa ja poikkeavuutensa, jotka menettävät tärkeämpien asioiden rinnalla merkityksensä. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, ettei poikkeavaksi leimautuminen ole korostuneessa osassa poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten itsemäärityksissä. Kysymys leimautumisesta on vain yksi osa heidän elämäänsä, ja vähintään yhtä merkittävänä asioina pidetään poikkeavuuteen suhtautumista ja vaikeuksien kohtaamista sekä ylipäätään toimimista maailmassa. (Frank 1988, 112.)

5.5 Seurausrepertuaari

Miksi ihmeessä minun pitäisi tuomita esim. homot, kun tunnen heitä monia ja olen havainnut heidät keskimäärin meitä heteroja fiksummiksi ja mukavammiksi ihmisiksi? ("Marko Ahonen", Syke 11.9.1993, B 7.)

Oon monesti kuullut kuinka lestadiolaisia haukutaan ja halveksitaan ainoastaan siksi, että he kuuluvat tähän tiettyyn uskontoryhmään. Miksi? Miksi ihminen ei saisi olla oma ittensä, kuulua ryhmään kuin ryhmään? Ketä se häiritsee?!? Ja jos häiritsee, vois olla viisasta miettiä, että miksi.

Ne lestadiolaiset, jotka mä tunnen, ovat ihan tavallisia ihmisiä. Tavallisia nuoria iloineen ja suruineen. ("THIS IS MY WAY", Pressiteekki 9.4.1993, C 18.)

En ymmärrä miksi tämä asia on monelle niin vieras. Itse olen onnellinen siitä, että en esimerkiksi ole koskaan polttanut tupakkaa. Se, että käyttää toisen sukupuolen vaatteita, ei vahingoita muita, kun taas tupakanpolttajien uhreina myös tupakoimattomia sairastuu vuosittain keuhkosityöpään. ("Suomi nousuun", HS 11.12.1993, A 60.)

Seurausrepertuaarissa poikkeavuutta arvioidaan siitä aiheutuvien seurausten perusteella. Seurausten pohjalta poikkeavuus saatetaan luokitella joko hyväksyttäväksi ja suositeltavaksi tai hyljättäväksi ja tuomittavaksi. Edellisissä tekstiotteissa poikkeavuutta

puolustetaan siitä syystä, ettei siitä aiheudu kenellekään mitään haittaa tai kielteisiä seurauksia. Sitä vastoin poikkeaviksi leimatuilla ihmisillä ajatellaan olevan hyviä ominaisuuksia. Tällainen seurausrepertuaarin käyttötarkoitus lähenee sisällöllisesti vähättelyrepertuaaria, jossa vähätellään kielteisiä reaktioita herättäneen poikkeavuuden merkitystä.

Seurausrepertuaaria käyttävissä kirjoituksissa ei tyydytä kuitenkaan olemaan pelkästään altavastaajan asemassa ja vain vakuuttelemaan lukijoita poikkeavuuden haitattomuudesta. Sen sijaan repertuaarissa puolustetaan aktiivisesti poikkeavuutta ja pyritään korostamaan sen kannattavuutta ja siitä aiheutuvia hyötyjä.

Minulla on poikaystävä, joka on hyvin paljon samankaltainen kuin minä: suvaitsevainen, ennakkoluuloton, avoin, tasa-arvoisuuteen pyrkivä. Hän sai ensimmäisenä tietää, että himoitsen naisia yhtä paljon kuin miehiä. Keskustelimme asiasta, eikä hänellä ollut mitään sitä vastaan, että minulla on seksisuhteita naisten kanssa...

Olen iloinen omasta naiseudestani, ihailen miesten kovuutta ja naisten pehmeyttä ja toivon, että ihmiset pyrkisivät elämään hieman ennakkoluulottomammin. Sillä tavalla kaikilla olisi kivaa ja elämä olisi ihanaa. Vai? ("Love hurts", HS 8.4.1995, A 147.)

Olen ja en ole tavallinen suomalainen. Puhun suomea, asun täällä ja olen Suomen kansalainen. Ihonväriäni vain sattuu olemaan tummempi kuin tavallisen suomalaisen, koska toinen vanhempani on ulkomaalainen syntyjään. Rikkausko?

Varmasti sikäli, että Suomea oppii katsomaan eri kannalta, kun on tutustunut muihin oloihin ja kulttuureihin. Harvoin tulee ajatelleeksi miten raikasta ilma täällä vielä on ja kuinka hyvin asiat yleisesti on. ("Butterfly", HS 26.3.1994, A 80.)

Kuka nyt haluaisi että koko maailma olisi samanlainen. Täynnä samanlaisia ihmisiä, tapoja, musiikkia, rakennuksia ja mitä vain uskontojen rinnalla syntyy. Luulen, että kovin moni ei sellaisessa maailmassa viihtyisi. ("Lady Blue", HS 9.10.1993, A 44.)

Aineistokatkelmassa A147 väitetään, että ihmisten vapaan ja ennakkoluulottoman elämänasenteen myötä elämä olisi kaikkien mielestä kivaa. Kirjoituksissa A80 ja A44 korostetaan erilaisuuden rikastuttavan elämää ja tuovan siihen uusia näkökulmia, kun taas kaikkien ihmisten samanlaisuuden ajatellaan tekevän elämästä tarkoituksettoman ja tylsän. Erilaisuuden rikastuttavaa vaikutusta tähdentävää "erilaisuus on rikkaus" -teesiä käytetään usein irralliselta vaikuttavana iskulauseena kirjoitusten lopussa, jolloin sen tarkoituksena on saada ihmiset hyväksymään erilaisuus.

Seurausrepertuaariin sisältyvä puhe poikkeavuuden hyödyistä liittyy läheisesti Järvisen (1992) pakolaiskirjoittelusta löytämään hyötyrepertuaariin. Hyötyrepertuaariin sisältyvissä lausumissa tarkasteltiin, onko pakolaisista enemmän hyötyä vai haittaa, olipa kyseessä oleva hyöty sitten taloudellista, sosiaalista tai kulttuurista. Repertuaarin oletuksena oli toisaalta suomalaisten elämän väriltömyys ja köyhyys, ja toisaalta pakolaisten elämän eksoottisuus ja värikkyys. Lisäksi hyödyistä ja seurauksista puhuminen korostuu seurausetiikan piiriin luettavissa etiikan teorioissa. Seurausetiikka tekevät tekojen seurausten arvosta moraalisuuden mitan. Tällöin ihmisiä arvostetaan sen perusteella, miten paljon heistä on hyötyä ja kustannuksia muille ihmisille, ja miten he voivat toimia välineinä jonkin toisen asian toteuttamisessa. (Airaksinen 1987, 134, 136; Järvinen 1992, 76.)

Seurausrepertuaarin sisältö joutuu ristiriitaan kaikkien sellaisten puhetapojen kanssa, joissa korostetaan ihmisen ehdotonta itseisarvoa. Toisin kuin esimerkiksi ihmisyysoberpuarissa, seurausrepertuaarissa ihmistä ei pidetä arvona sinänsä, vaan välineenä, jonka arvon määräävät sen seuraukset. Tällöin repertuaarin funktiona on poikkeavuuden hyväksymisen ehdollistaminen, mistä seuraa ettei poikkeaviksi luokiteltuihin ihmisiin suhtauduta muiden ihmisten kanssa täysin tasavertaisesti. Jos poikkeavuudesta aiheutuvia seurauksia tarkastellaan lisäksi ainoastaan valtaa pitävien ei-poikkeavien ihmisten näkökulmasta, päädytään tekemään helposti perusteettomia valikointeja ja erotteluja, ja poikkeaviin ihmisiin saatetaan kohdistaa kohtuuttomia vaatimuksia hyödyn suhteen.

5.6 Sisäinen erilaisuus -repertuaari

Sisäinen erilaisuus -repertuaarissa korostetaan nimensä mukaisesti sisäisen erilaisuuden merkitystä. Sisäisellä erilaisuudella tarkoitetaan yksilön sisäisessä maailmassa eli hänen ajatuksissaan, arvoissaan, mielipiteissään, luonteenpiirteissään sekä koko olemuksessaan ilmenevää ja ilmaistua erilaisuutta. Määrittelyssä korostuu erityisesti vakaumuksellinen ja ideologinen erilaisuus, joita pidetään ulkoista erilaisuutta tärkeämpinä.

Erilaisuus on sitä, että sanoo mielipiteensä ja mielipiteitä myös on. Ja niiden täytyy olla omia. Ei kaverin, ja ne täytyy osata myös perustella. ("Erilainen nuori", HS 13.11.1993, A 52.)

Entä mitä onkaan sisäinen erilaisuus? Suuntaus, jonka mukaan elää, päämäärät, ajatusmaailma, ovat erilaisia.

Joku on uskovainen, joku ateisti. Joku on luonnonsuojelija, joku muusikko tai taiteilija. Joku on rasisti tai uusnatsi. Miljoonia asioita voisi luetella tähän jatkoksi. (“Jenni 75“, HS 13.3.1993, A 8.)

Sisäinen erilaisuus -repertuaarin käyttöä leimaa olennaisesti vastatodistelu (ks. esim. Billig 1989, 206; Suoninen 1993b, 121 - 124). Esitettyjä ajatuksia verrataan toistuvasti vaihtoehtoisiin näkemyksiin, ja kirjoittajat pyrkivät ikään kuin altavastaajina puolustautumaan mahdollista kritiikkiä vastaan. Vasta-argumentoinnin kohteena on aikaisemmissa mielipidekirjoituksissa esiintynyt tai muuten “ilmassa leijuva” poikkeavuuskäsitys, jossa poikkeavuudella tarkoitetaan erikoista vaatetusta ja tavallisuudesta poikkeavaa ulkoista olemusta. Kilpailevan poikkeavuuskäsityksen väitetään olevan erityisen suosittu nuorten keskuudessa, ja repertuaarin tarkoituksellisenä funktiona on kumota siihen sisältyviä lähtöoletuksia. Repertuaarissa väitetään, että myös tavanomaiseksi leimatun ulkoisen olemuksen alle piiloutuu omia mielipiteitään muodostava persoonallisuus, johon kannattaa tutustua.

Ulkoista erilaisuutta kritisovia väitteitä perustellaan osittain yksilöllisyysrepertuaariin sisältyvillä oletuksilla. Koska jokainen ihminen on jo luonnostaan täysin ainutlaatuinen yksilö ja oma persoonallisuutensa, oman yksilöllisyyden mainostamista ja erityistä pyrkimystä erilaisuuteen pidetään tarpeettomina. Repertuaarissa vastustetaan vaatteiden perusteella tehtyä jakoa tavallisiin ja erilaisiin nuoriin ja korostetaan, ettei muista erottuva ulkonäkö ole automaattinen osoitus ihmisen erilaisuudesta ja kiinnostavuudesta. Punk-, hippy-, tai hiphop -tyylisen pukeutumisen väitetään olevan muodissa, minkä takia ulkoisen erilaisuuden ajatellaan vesittyneen ja kääntyneen itseään vastaan. Muista poikkeavaa pukeutumista nimitetään massaerilaisuudeksi, jonka väitetään jäävän usein pinnalliseksi, ainoastaan ulkoisessa olemuksessa näkyväksi poikkeavuudeksi. Jonkin tyyliuunnan mukaisesti pukeutuneiden nuorten ei uskota todella kannattavan niiden taustalla olevia aatteita, ja repertuaarissa painotetaan, että ellei vaatteiden taustalla olevaa arvomaailmaa omaksuta, myös näennäisestä ulkoisesta erilaisuudesta kannattaa luopua.

Ihmiset ovat yksilöitä, senhän me kaikki tiedämme. Siksi minua ihmetyttääkin puheet erilaisuudesta. Kaikki ihmiset ovat erilaisia. Onko toisilla oikeutta kutsua itseään erilaisiksi sillä erotuksella, että pukeutuu esimerkiksi hiphoppariksi? (“SILVER SNOWMAN”, Pressiteekki

18.2.1995, C 85.)

Mua on alkanut vähitellen ihmetyttään puhumiset “massanuorista”. Kuka on massaa, ja kuka ei?

Kun kävelee tuolla kaupungilla, massaa näyttävät olevan ennemminkin juuri ne, jotka haukkuvat “massaa”. Siis te, jotka luulette olevanne erilaisia ja maailmanparantajia, katselkaa ympärillenne. Olette muodin orjia, massaa! Nythän on ihan muotia olla erilainen (samanlainen) nuori!

(...)

Teidän siis ei tarvitse mainostaa erilaisuuttanne. Kaikki ihmiset ovat yksilöitä, eikä kahta samanlaista ole. (“IT’S GREAT TO BE MY OWN SELF”, Pressiteekki 22.10.1994, C 76.)

Nykyään erilaisuus tuntuu olevan muodissa. Mutta valitettavasti vain ihmisten pukeutumisessa.

Ne tärkeimmät eli aatteet jäivät. Erilainen nuori ei ole semmoinen, joka vetää maiharin päälle ja reijittää nenänsä ja tuntee olevansa erilainen.

(...)

Jos teillä ei ole aatteita, jättäkää ne vaatteetkin kaappiin. (“Erilainen nuori”, HS 13.11.1993, A52.)

Sekä sisäinen erilaisuus -repertuaariin vetoavissa kirjoituksissa että niissä vastustettavissa ulkoista erikoisuutta korostavissa näkemyksissä arvostetaan rohkeutta ja yksilön tietoista valintaa olla poikkeava, kun taas massan mukana kulkemiselle annetaan kielteinen merkitys. Sisäinen erilaisuus -repertuaarissa vahvistetaan tavallisesti pukeutuneiden nuorten asemaa sillä, että heidän olemuksensa väitetään erottuvan massasta selvemmin kuin näyttävä ulkoinen olemus ja vaativan siksi myös enemmän rohkeutta. Todellisen poikkeavuuden edellytyksenä pidetään aitoutta, ja ulkoisesti erottuvista nuorista esitetyt väitteet tehdään tyyliiltään alentaviksi ja loukkaaviksi. Epäaitoudesta ja pinnallisuudesta syyttämistä voidaan pitää vahvana perusteena jotakin nuorisokulttuurista ryhmää vastaan, sillä nuorten on havaittu tekevän yleisesti selvän eron syvällisen ja ihannoidun jäsenenä ’olemisen’ sekä pinnallisen ja halveksitun jäsenyyden ’tekemisen’ välille. Muotivirtausten mukana kulkemista, toisten matkimista ja ryhmään liittyvien näkyvien piirteiden omaksumista pidetään epäkelvoina motivaatioina liittyä johonkin alakulttuuriin ja muuttaa ulkonäkö poikkeavaksi. Sen sijaan ihailun kohteena on sellaiset poikkeavina pidetyt ryhmät, joissa jäsenyys on elämäntapa ja joiden jäsenet ilmentävät aitoa sitoutumista ryhmän arvoihin. (Widdicombe 1993, 99 - 100, 106; Widdicombe & Wooffitt 1990, 263 - 264, 269, 274.)

Toisin kuin edellä esitetyissä aineistokatkelmassa, kaikissa sisäinen erilaisuus -repertuaariin nojaavissa kirjoituksissa ei kuitenkaan edellytetä, että vaatetuksen tulisi

paljastaa aina myös sen taustalla oleva ideologia.

Hippijuppipunkkari oli huolissaan siitä että “aidot hipit ja punkkarit sekoittuvat muotimassaan”. Mitä sitte, jos joku “muodon orja” pukeutuukin esim. “hippikuteisiin”? Mikä etuoikeus näillä “aidoilla hipeillä” on omia -60- ja -70-luvun pukeutumistyyli, häh?! No, älä sie huoli, nämä muotitrendithän vaihtuvat melko nopeasti (noh, tosin ei täällä juntillassa...). HJP kirjoitti “ensin aatteet, sitten vaatteet” (olipas omaperäistä). OK, eli aatteethan ne tärkeet on. Ja se on fakta. Eli jos sua kovasti askarruttaa, kuka on aito hippi/punkkari/mitätähansa, keskustele ihmisen kanssa ja päätä onko hän sulle tarpeeks aito!

Mulle on aivan sama, minkälainen tyyli jollain on, mielipiteistä ja periaatteistahan sen huomaa, millainen tyyppi on. (“Sincerely, HER SERENE HIGHNESS LADY LIGEIA”, Pressiteekki 6.8.1994, C 69.)

Useimmat “erilaiset” useimmiten erottuvat ns. massasta vain vaatteillaan. Itse olen mieliala-pukeutuja ja tiedän omaavani omat aatteeni, sillä kaikilla on omansa. Olen joskus suorastaan kiehunut raivosta, kun olen kuullut joidenkin ns. erilaisten nuorten väittävän että näillä massanuorilla ei ole omia mielipiteitä, he vain myöntelevät muiden mukana!

Mä uskallan ilmaista itseäni olivat kuteeni millaiset tahansa, vaatteita mulla on sekä vanhoja että uusia kaupasta ostettuja riepuja. Vaatteilla voi korostaa omaa persoonallisuuttaan, mutta mä inhoan tätä tavalliset - erilaiset nuoret - ryhmittelyä. (“NUORI 77”, Pressiteekki 1.4.1995, C 89.)

Aineistoesimerkeissä C69 ja C89 väitetään, ettei jonkin tyyli-suunnan mukainen pukeutuminen merkitse automaattisesti tietyn aatteen kannattamista. Kirjoituksissa painotetaan ihmisten ajatusten ja mielipiteiden ensisijaisuutta, jolloin niiden sisältöä tai arvoa ei voida päätellä pelkän ulkoisen olemuksen perusteella. Vaatetusta pidetään ainoastaan ihmisen pintapuolena, joka ei kerro juuri muusta kuin ihmisen ulkoisesta tyylistä, mielialasta ja makumieltymyksistä.

Puhe erilaisten tyylien vaihtamisesta ja vapaasta sekoittamisesta keskenään saa kirjoittajan näyttämään joustavalta, yksilölliseltä ja riippumattomalta, kun taas tiiviisiin ja muuttumattomiin ryhmiin kuulumisen synnyttää mielikuvia rajoittuneisuudesta ja yhdenmukaisuuspaineesta. Kirjoituksissa tulee esille kirjoittajien pyrkimys korostaa ensisijaisesti omaa yksilöllisyyttä ja vasta toissijaisesti jonkin ryhmän jäsenyyttä. Myös muissa tutkimuksissa on havaittu, että nuoret pyrkivät välttämään tiukkaa yhteen ryhmään sitoutumista ja haluavat sen sijaan sukkuloida eri alakulttuureiden välillä. Heidän kulttuurinsa ja elämänsä sisältää keskenään ristiriitaisilta näyttävien asioiden yhdistämistä, ja ryhmiä, joihin nuoret kuuluvat, saattaa olla useita. Lisäksi ryhmät ovat usein

luonteeltaan väliaikaisia, vaihtuvia, individualistisia ja epähierarkkisia. (Eicher, Baizerman & Michelman 1991, 686; Lähteenmaa 1995, 22 - 23, 44 - 45; Suurpää 1996, 59 - 60.)

5.7 Kokemusrepertuaari

Kokemusrepertuaarin ydinsisältönä on omiin kokemuksiin vetoaminen. Repertuaaria käytetään hyvin monissa eri yhteyksissä, joten sillä on myös toisistaan poikkeavia funktioita. Suvaitsemattomuusrepertuaariin liittyvissä kirjoituksissa kokemusrepertuaarin avulla pyritään valaisemaan poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjintää. Kirjoitukset sisältävät kuvaavia esimerkkejä siitä, miten ihmiset ovat suhtautuneet kielteisesti joko kirjoittajan omaan tai jonkun toisen ihmisen poikkeavuuteen.

Ajattelipa kirjoittaa näkemästäni kiusaamisesta. Olin kaupungilla, ja pysäkillä oli eräs kehitysvammainen, hänellä oli kepit myös. Tuli siihen sitten viisi poikaa ja he alkoivat tönä tätä poikaa. Hän kaatui ja joutui paniikkiin. Onneksi eräs mies tuli paikalle, ja pojat lähtivät karkuun. Kehitysvammainen pääsi ylös ja bussiin. Onko oikein sortaa toisia ihmisiä?! (“MIKSI”, Pressiteekki 29.4.1995, C 90.)

Hyvä *MokkoMii*, minäkin “syrjäydyin” peruskoulun yläasteella maailmasta, jota kirjoituksessasi nimität nuorten maailmaksi. Omaan syrjään liukumiseeni tosin vaikuttivat muut syyt kuin koulukiusaaminen, joten en syrjäytynyt tästä ns. nuorten maailmasta lainkaan täydellisesti.

(...)

Jokainen ihminen on (toivottavasti) itsenäinen persoona. Miksi jokaisen pitäisi elää samanlaisen kaavan mukaan - viettäen nuoruutensa “sekoillen”? Uskalla elää omaa elämääsi välittämättä muista. Silti sinun ei tarvitse olla joukon ulkopuolinen, vaan ole varauksetta ystävä muille. Huomaa maailma ympärilläsi, niin sinutkin huomataan! (“Sokean miehen oppilas”, HS 21.1.1995, A 134.)

Minulla vaan ystäviä pitää olla enemmän kuin yksi, sillä ajatusmaailmani tuntuu olevan niin erilainen kuin muilla. Ystävästäni voisi ehkä muodostaa yhden “ison ystävän”, joka ajattelisi sitten samalla tavalla kuin minä.

Olen huomannut erään tunteen esiintyvän minussa useasti. Tämä “mitä minä täällä oikein teen” -tunne syntyy siitä, että luonnettani ja mieltymyksiäni yritetään muuttaa. Tällöin voin vain pohtia, että olenko todella outo, vai löytyisikö maailmasta kenties joku muu, jolla olisi samanlaiset mieltymykset ja halut kuin minulla. (“Outo”, HS 13.5.1995, A 156.)

Tekstiesimerkkeihin sisältyvissä kuvauksissa korostuvat poikkeavuudesta ja ympäristön kielteisestä reagoinnista aiheutuneet kielteiset seuraukset ja kärsimyksen tunteet. Kokemusten kuvaaminen on hyvin tunnevaltaista ja henkilökohtaista, jolloin niihin nojaamisen mahdollisena funktiona on lukijoiden ymmärtämyksen ja myötätunnon

herättäminen. Lisäksi kirjoittajien omakohtaiset kokemukset syrjittynä olemisesta asettavat heidät samaan asemaan muiden kiusattujen kanssa ja synnyttävät mielikuvan ymmärtäjistä, joilta on helppo ottaa neuvoja vastaan. Esimerkiksi aineistokatkelmassa A134 vastataan aikaisemmin palstalla julkaistuille kohtalotovereiden kirjoituksille ja pyritään sekä lohduttamaan heitä että antamaan heille opastusta mahdollisista selviytymiskeinoista. Aineistokatkelmassa A156 taas nimimerkki "Outo" etsii itsensä kaltaisia ihmisiä ja herättää keskustelua poikkeavuuden kokemisesta.

Omien kokemusten ja vallitsevien tosiasioiden kuvaaminen on lähtökohtana asioihin vaikuttamiselle ja niiden muuttamiselle. Kokemusten avulla lukijat pyritään vakuuttamaan kiusaamisen todellisuudesta ja siitä, etteivät kirjoittajan ajatukset ole pelkkää mielikuvituksen tuotetta. Tällainen kokemusrepertuaarin käytötapa muistuttaa pitkälle Juhilan (1993) löytämää "itse todettuun vetoavaa strategiaa", jota saatetaan käyttää yhtenä faktuaalistamisstrategiana. Strategiassa vakuutetaan jonkin version totuudellisuutta ja oikeellisuutta vetoamalla puhujan itsensä läsnäoloon. Puheessa kuvataan puhujan itsensä havainnoimia, tietyssä ajassa ja paikassa tapahtuneita asiantiloja ja tapahtumia, joiden autenttisuutta vahvistavat elävöittävät ja kuvailevat yksityiskohdat. Näin ollen kukaan ulkopuolinen lukija tai kuulija ei voi kyseenalaistaa esitettyjen tietojen totuudellisuutta, ellei hän ole ollut itse niitä paikalla toteamassa. (Juhila 1993, 158.)

Omien kokemusten ja oman esimerkin esittämisen tarkoituksena saattaa olla myös oikaista vallitsevia virheellisiä ja yksipuolisia käsityksiä johonkin poikkeavana pidettyyn ryhmään kuuluvista ihmisistä. Tällaisessa kokemusrepertuaarin käytötavassa kirjoittajat kertovat tavanneensa johonkin poikkeavaksi luokiteltuun ryhmään kuuluvia ihmisiä, joihin eivät ole päteeneet ryhmään yleisesti liitetyt uskomukset ja stereotyyptit. Rivien välistä tulee esiin oletus, jonka mukaan kokemus, tieto ja vuorovaikutus lisäävät toisesta ihmisestä pitämistä, kun taas ennakkoluulot ovat osoitus tietämättömyydestä. Kirjoituksissa väitetään, ettei jotakin ihmisryhmää vihaava ole luultavasti koskaan ollut henkilökohtaisesti tekemisissä vihaamiensa ihmisten kanssa. Siksi häntä kehoitetaan tutustumaan heihin kunnolla ja muuttamaan sen jälkeen aikaisempia käsityksiään.

Juuri teitä mä tarkotan, teitä, jotka hakkaatte kaupungilla skeittareita, hoppareita tai jotain muita vähänkin erilailla pukeutuvia.
(...)

Ootteko te ikinä edes jutellu (en tarkota mitään valittamista) kunnolla jonku skeittarin tai hopparin kanssa. Ne ovat helvetin mukavia! Jutelkaa joskus ja miettikää, onko ne nyt niin erilaisia... Ne voi jopa olla mukavampia kuin jotku omat kaverinne. ("KEEP THE FAITH", Pressiteekki 29.10.1994, C 77.)

Mä vähän luulen, että te ootte itse luoneet nuo typerät ennakkoluulonne muista roduista ja kansoista vain tietämättömyyttänne. Ja voisinpa vaikka lyödä vetoa, että sä, joka näitä ulkomaalaisia vihaat, et itse asiassa ole edes koskaan ollut henkilökohtaisesti tekemisissä kenenkään ulkomaalaisen kanssa.

Parempi varmaan onkin, että edelleenkin pidät vain ne silmäsi kiinni ja pysyt siellä sängyn alla, ettet vaan joudukkaan tekemisiin kenenkään vieraan kanssa. Sähän saattaisit vaikka kaikeksi kauhuksesi alkaa pitämään jostakin somalista, jos tutustuisit häneen. Saattaisit huomata, ettei väri, kieli tai kansallisuus teekään siitä likasta tai jätkästä tyyppinä sen paskempaa. ("FIGHT AGAINST FACISM", Pressiteekki 12.3.1993, C 10.)

Asioista täytyy pystyä keskustelemaan ja meidän täytyy kunnioittaa toisiamme. Minusta on mielenkiintoista avartaa omaa katsettani seurustelemalla erilaisten ihmisten kanssa ja kuuntelemalla muidenkin mielipiteitä. ("Elä ja anna muidenkin elää -77", HS 22.5.1993, A 29.)

Tutustumisen merkitystä korostavien aineistokatkelmien ajatukset ovat lähellä Allportin (1954) kehittämän kontaktihypoteesin periaatteita, joiden mukaan ennakkoluulot voidaan murentaa enemmistö- ja vähemmistöryhmien välisen vuorovaikutuksen avulla. Ratkaisevana tekijänä ennakkoluulojen poistamisessa pidetään pitkäaikaista tuttavuutta, ei ainoastaan satunnaisiin kontakteihin pohjautuvaa vuorovaikutusta. Pitkäaikaisen suhteen ajatellaan saavan ne ihmiset, joilla on stereotyyppisiä näkemyksiä vähemmistöryhmistä, tunnistamaan havaintojensa epätarkkuuden ja virheellisyyden. Sosiaalisen vuorovaikutuksen katsotaan auttavan ihmisiä näkemään poikkeaviksi luokitellut ihmiset yksilöinä ja tiedostamaan sekä ihmisten samanlaisuudet että heidän väliset erot. Lisäksi vuorovaikutuksen ajatellaan synnyttävän epäilyä mitä tahansa poikkeavuutta tai poikkeavia ihmisiä koskevaa yksinkertaista ja naiivia mallia kohtaan. (Allport 1954, 262 - 268; Furnham & Taylor 1990, 146; Peck, Donaldson & Pezzoli 1990, 244.)

Allportin (1954) luoma teoria on ollut lähtökohtana lukuisille tutkimuksille, joissa pyritään selvittämään vuorovaikutuksen ja sen laadun vaikutuksia ihmisten välisiin suhteisiin ja asenteisiin. Tutkimusten tulokset ovat osittain ristiriidassa keskenään, mutta ne vahvistavat yleensä käsitystä, ettei vuorovaikutuksen ja myönteisen suhtautumisen suhde ole automaattinen, vaan suhtautumiseen vaikuttaa ennen kaikkea vuorovaikutuksen laatu. (Allport 1954, 262 - 268; Liebkind 1988, 119.) Esimerkiksi osassa tutkimuksia väitetään,

etteivät kokemukset poikkeaviksi luokitelluista ikätovereista ole vaikuttaneet myönteisesti nuorten yleisiin käsityksiin ja mielipiteisiin poikkeaviksi luokitelluista ihmisistä (esim. Hastings & Graham 1995; Keski-Filppula & Koponen 1994; Toivonen 1990; Tripp, French & Sherrill 1995), kun taas osassa tutkimuksia ihmiset kertovat henkilökohtaisen kokemuksen ja tutustumisen lisänneen ymmärtämystä ja hyväksyntää jotakin poikkeavaksi luokiteltua ihmisryhmää kohtaan (esim. Beh-Pajoo 1991; Brockington, Hall, Levings & Murphy 1993; Helmstetter, Peck & Giangreco 1994; Jaakkola 1994; Kish & Meyer 1994; Ostrow 1995; Pöyhönen 1997).

Diskurssianalyttisen lähestymistavan näkökulmasta sekä aikaisemmissa tutkimuksissa että nuorten poikkeavuuskirjoittelussa ilmenevä kokemusrepertuaariin tukeutuminen kertoo ainoastaan kokemusten merkityksellisyydestä ihmisten elämässä. Tarkoitukseni ei siis ole arvioida kontaktihypoteesin ajatusten soveltuvuutta omassa aineistossani, vaan oletan ihmisten käyttävän kokemuksiaan ainoastaan välineenä ottaessaan kantaa poikkeaviin ihmisiin joko myönteisesti tai kielteisesti. Kokemuksiin nojaaminen lienee hyvä ja tehokas tapa puolustaa omaa suhtautumista ja perustella poikkeaviksi luokiteltuja ihmisiä koskevia väitteitä. (ks. esim. Billig 1985, 95 - 96.) Esimerkiksi päinvastoin kuin edellä esitetyissä aineistokatkelmassa, alla olevissa tekstiotteissa kuvataan kokemusrepertuaariin ja tutustumiseen nojaamisen avulla kielteisiä käsityksiä joistakin ihmisistä. Kirjoitusten aluksi esitetään joko omakohtaisia tai tuttavilta kuultuja kielteisiä kokemuksia tietyistä erilaisena pidetyistä ihmisryhmästä, minkä jälkeen oma kokemus johdetaan yleiseksi säännöksi.

Tunnen suuren joukon ulkolaisiin, nimenomaan islaminuskoihin miehiin pettyneitä naisia, enkä yhtään onnellista. Eräs onnettomista naisista istuu pyörätuolissa ja kärsii kovia kipuja varmaan lopun ikänsä johtuen siitä, että arabimies heitti hänet vuosia sitten parvekkeelta alas.

Eräs toinen nainen itkee lapsensa tähden, jonka ex-mies ryösti. Eräs toinen menetti koko omaisuutensa jne... ("Anli", HS 27.5.1995, A 161.)

Pakolaisia pitäis ottaa tänne Suomeen enemmän, niillähän on hirveän huonot olot, kun on sotia, nälänhätää, sairauksia, kuivuutta... Musta olis kans kiva saada niistä hyviä ystäviä. Tutustua niitten kulttuuriin yms.

No miksei se sit ole niin helppoa, vai onko se? Sehän riippuu tietysti ihmisestä millaisen ystävyysuhteen haluaa! Harmikseni en ole saanut vielä positiivisia kokemuksia, kaikki tilanteet ovat olleet vastenmielisiä.

Jos liikkuu vaikka Hesan tunneleissa löysät haalarit jalassa, silloin moni pakolainen yrittää melkein tappaa katseillaan. Omistavatko he koko tunnelin, vai eikö vaatteeni vain miellytä. Kyllähän sieltä löytyy ihan suomalaisiakin,

jotka käyttäytyvät samaan tyyliin, mutta lievemmin.

Diskoissa käydessäni voin pahoin kun katselen pakolaisten toimintaa. Onko se meitä suomalaiskimmoja kohtaan oikein, jos jätkä jokaisen biisin välillä vaihtaa kimmaa ja aloittaa taas kiihkeän nuoleskelunsa? (“Suosin kyllä suomalaista”, HS 3.6.1995, A 162.)

Aineistokatkelman A161 kirjoittaja esittää esimerkkejä muslimimiehiin pettyneistä suomalaisnaisista ja varoittaa muita naisia rakastumasta ulkomaalaisiin miehiin. Kuvaukset naisten kauhukokemuksista rakennetaan sellaisiksi, että ne saavat ihmisten yleisen oikeustajun heräämään ja ovat vastaansanomattomia esimerkkejä selkeästi väärästä toiminnasta ja yleisesti hyväksytyjen eettisten periaatteiden rikkomisesta. Se, että petetyiksi joutuneet naiset ovat kirjoituksessa oman maan kansalaisia ja viattomia uhreja, korostaa toisen osapuolen teon häikäilemättömyyttä. Sanoman vaikuttavuutta tehostetaan painottamalla yhdenmukaisten kokemusten laajuutta ja käyttämällä ehdottomuutta ilmaisevia ääri-ilmaisuja: esimerkiksi otteen aluksi kirjoittaja kertoo tuntevansa “suuren joukon ulkolaisiin pettyneitä naisia”, joista yksikään ei ole onnellinen. Lisäksi lukijalle annetaan mahdollisuus kuvitella lukematon määrä vastaavanlaisia kielteisiä tapauksia käyttämällä katkelman lopuksi lyhennettä “jne.”, joka saa aikaan vaikutelman, etteivät kirjoituksessa kuvatut esimerkit jää suinkaan ainoiksi. Kirjoittaja ei kuitenkaan missään vaiheessa mainitse, mihin tietolähteeseen hän perustaa kuvailemansa tapaukset, vaan tyytyy ainoastaan pelkkään kokemusten kuvailuun.

Toisessa kielteisiä kokemuksia esittelevässä aineistokatkelmassa A162 kirjoittaja kuvailee aluksi myötätuntoisesti pakolaisten huonoja oloja ja kertoo halustaan tutustua erilaisista kulttuuritaustoista tuleviin ihmisiin. Empaattisen aloituksen avulla kirjoittaja pystyy vakuuttamaan lukijat siitä, ettei kirjoituksessa myöhemmin kuvattu vuorovaikutuksen epäonnistuminen johdu hänestä eikä hänen vääristä asenteistaan tai tarkoituseristä, vaan pakolaisten huonoista toimintatavoista. Vaikka kirjoittaja mainitsee, että kaikki hänen kokemuksensa pakolaisista ovat olleet kielteisiä, hän korostaa tilanteen harmittavan häntä ja olevan jotakin muuta, kuin mitä hän olisi toivonut. Tekstiotteen keskellä kirjoittaja lieventää pakolaisia koskevia väitteitään tunnustamalla epämiellyttävän käyttäytymisen koskevan jossain määrin myös suomalaisia. Nimimerkki “Suosin kyllä suomalaista” kertoo kuitenkin kirjoittajan tekevän selvän eron suomalaisten ja muista kulttuureista tulevien ihmisten välille.

Poikkeavina pidettyjä ihmisryhmiä koskevien kielteisten kokemusten kertominen on faktuaalinen todiste ja hyväksyttävä lähtökohta kielteiselle suhtautumiselle. Kokemusten avulla kielteiset johtopäätökset saadaan näyttämään uskottavilta ja oikeutetuilta ilman, että suvaitsevaisuuden yleistä normia tarvitsee rikkoa. Ilmaistessaan kiistanalaisia mielipiteitä mielipidekirjoitusten kirjoittaja ei voi tuntea mahdollisten lukijoiden mielipiteitä eikä ajatuksia, joten kerrottujen kokemusten ja yleisesti hyväksytyjen perusteiden funktiona voi olla suojella kirjoittajaa niin, ettei hänen väitteistään tehtäisi ei-toivottuja päätelmiä. Kokemusten avulla kielteisiä mielipiteitä ei tarvitse ilmaista välttämättä suoraan, vaan riittää, kun kuvataan kielteisiä tekoja ja herätetään esiin yleisiä periaatteita ja sääntöjä, joita rikotaan. Esimerkeiksi valittavat kertomukset ovat usein subjektiivisesti painottuneita kuvauksia, joissa kerrottaviksi valitaan itselle myönteisiä ja toiselle ihmiselle kielteisiä tekoja ja tapahtumia. Konkreettisilla kertomuksilla on merkittävä suostutteleva funktio, sillä niitä pidetään yleensä totena, eikä ainoastaan mielipiteinä. (Billig 1989, 212; van Dijk 1987, 62, 68, 85.)

5.8 Suvaitsemattomuusrepertuaari

Suvaitsemattomuusrepertuaariin sisältyvät ne lausumat, joissa nuoret kirjoittavat poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjinnästä ja suvaitsemattomuudeksi määrittelemästään toiminnasta. Repertuaarissa pidetään erilaisten ihmisten syrjintää ja kiusaamista huolestuttavana tosiasiana, joka on saanut nuoret kirjoittamaan erilaisuutta puolustavan kirjoituksen lehteen. Kirjoituksissa väitetään, että vaikka suvaitsevaisuutta pidetään kulttuurissamme yleisesti tavoiteltavana ihanteena, se on jäänyt kuitenkin arkipäiväisestä elämästä irrallaan olevaksi aatteeksi ja fraasiksi, jonka sisältöä ei olla sisäistetty käytännössä toteutettavaksi elämäntavaksi.

Joka tuutista kerrotaan, että erilaisuutta tulee kunnioittaa. Minua ärsyttää tapa, jolla nuoret tähän suhtautuvat. Tyyppi, joka pukeutuu silmiinpistävän erikoisesti tai käyttäytyy vastoin normeja, on cool, mutta entä yksinäinen, liikuntakyvytön poika pyörätuolissa? ("Tippa", HS 5.11.1994, A 119.)
 Rasismi elää ja on aina ajankohtaista vaikei siitä ääneen puhutakaan. Kuinka moni yleensäkin tunnustaa olevansa rasisti? Enhän minä ole rasisti, mutta neekerit on tullu tänne vain varastamaan meidän työpaikkamme. Ei rasismiin aina tarvitse olla kärjistänyt ja äärimmäisyyksiin menevää toimintaa, usein se voi olla vain ajatuksen tasolla tapahtuvaa syrjintää. ("Butterfly", HS 26.3.1994, A 80.)

Suvaitsemattomuusrepertuaaria käyttävien aineistokatkelmien tarkoituksena on lopettaa kaikenlainen syrjintä. Kiusaamisesta kerrotaan joko myötätunnon saamiseksi tai ennaltaehkäisevässä ja valistavassa merkityksessä. Sävyltään paheksuvissa kirjoituksissa tukeudutaan paljon kokemusrepertuaariin ja kuvataan yksityiskohtaisesti, miten kirjoittaja on itse joutunut kiusaamisen kohteeksi, tai miten hän on sivusta nähnyt jotakin toista ihmistä kiusattavan. Kuvattu syrjiminen on voinut olla joko suoraa fyysistä ja henkistä väkivaltaa tai peitetämpää, päältäpäin hyväksyvältä näyttänyttä epäoikeudenmukaisuutta. Repertuaarissa väitetään, etteivät ihmiset hyväksy useinkaan edes pientä poikkeavuutta, ja nuorilla vakuutetaan olevan kova paine yhdenmukaisuuteen.

Usein koulussa huomaa jonkun matkivan ”piloillaan” toisen kävelytyyliä, puhumistapaa tai jotain muuta vastaavaa persoonallista tapaa. Tuntuu ällistyttävältä todeta, että ihminen ei kelpaa toiselle vain sen takia, että hän kävelee hieman eri lailla kuin muut tai puhuu korostaen tai nopeammin tai kovaäänisesti. Yhtenä päivänä huomasin, että eräs henkilö matki sitä, kun harjasin hiuksiani! Mitä erikoista on hiustensa harjauksessa?! Minusta menee hiukkasen liiallisuuksiin, ettei toisten anneta olla rauhassa! Koko ajan kuulee huomautuksia tai supinaa takaansa. Silti luulen, että nuo henkilöt eivät ikinä muutu, vaan jatkavat arvostelua koko elämänsä ajan. (”vm.-76”, HS 26.2.1994, A 72.)

Mä olen aina ihmetellyt, mikä saa ihmiset syrjimään ja kiusaamaan toisiaan. Se on nykyisin yleistä meidän nuorten keskuudessa.

Minkä takia pienempiä, rumempia, lihavampia, laihoja, rillipäisiä, herkkiä ihmisiä tallotaan? Mun mielestä pitäisi vähän ajatella tekemisiään ja nähdä miten paljon surua ja synkkyyttä kiusaajat tuottavat kiusattaviensa elämään. Miksi he eivät ajattele uhrejaan? Olisi mielenkiintoista tietää... (”Entinen koulukiusauksen uhri 78”, HS 3.12.1994, A 126.)

Kiusaamisen todellisuutta korostetaan käyttämällä liioittelevia ääri-ilmaisuja. Aineistokatkelmassa A72 kirjoittaja väittää kuulevansa ”*koko ajan* huomautuksia tai supinaa takaansa”. Asian konkretisoimiseksi tekstiotteessa A126 vedotaan jaottelurepertuaariin ja liitetään mukaan luettelo poikkeavina pidetyistä ihmisistä. Erityisesti kiusaajille osoitetut kirjoitukset sisältävät myös syyttelyä sekä kehoituksia mennä itseensä, ajatella tekojensa ikäviä seurauksia ja asettua toisen ihmisen asemaan. Lisäksi suvaitsemattomuusrepertuaaria käyttävissä kirjoituksissa pyritään etsimään syrjinnälle syitä.

Rasismi on yksi laman seurauksista. Pakolaiset ovat hyvä kohde osoittaa sormella: ”He vievät kaikki rahamme.” Kateus paistaa valkoisista suomalaisista.

Miksi väkivalta ei kohdistu pankkimaailmaan? Koska “koneisto” ei ole käsin kosketeltavissa, mutta pakolaiset ovat joukossamme kaduilla.

Mitä meidän pitäisi tehdä? Meidän tulisi vaikuttaa juuri niihin ihmisiin, jotka kellovat rasismin ja antirasismien välillä, juuri niihin ihmisiin, jotka vaikuttavat “natsien” mielipiteisiin. (“Billy”, HS 26.2.1994, A 73.)

Olen miettinyt paljon sitä, että onkohan nämä uusnatsit ollenkaan perehtyneet aatteensa historiaan ja sisäistäneet sen ideologian kauheuksia. Vai onko kyse sellaisista yksilöistä, joita on itseään lapsena niin kaltoin kohdeltu, että he alitajuisesti hakevat kosta tuon ideologian suomista mahdollisuuksista.

Ehkä se helpottaa omaa tuskaa, jos saa sortaa jotain vähemmistöä, henkisesti sairaita tai eritoutuisia. Siinähan natsit olivat mestareita. Vai onko kyse itsetunnottomista ressukoista, jotka saavat tyydytyksensä natsijohtajien palvonnasta ja heidän suosioonsa pääsystä. Näitä pikkupomojahan on Suomessakin, Euroopasta puhumattakaan.

En todellakaan voi ajatella muuta, kuin, että nämä uusnatsit ovat hyljättyjä lapsia, jotka yrittävät hakea “turvaa” näistä suljetuista ja tiukkakurisista järjestöistä ja toisaalta haluavat kosta oman kohtalonsa valitsemilleen uhreille.

Minun havaintojeni mukaan nuorilla on hyviä periaatteita nykyisinkin. Mutta ehkä kyse on sellaisista nuorista, jotka ovat saaneet kotoa jotain elämän eväitä ja näkevät tulevaisuutensa valoisana. Heidän ei tarvitse “pullistella” henkisestä köyhyydestä johtuvasta alemmuuden tunnosta hakaristit rinnuksissa. (“Periaatteesta kirjoitin”, HS 19.8.1995, A 175.)

Aineistokatkelmissa A73 ja A175 esiintyviä selitystapoja yhdistää syrjintää aiheuttavien syiden asettaminen syrjivien yksilöiden ulkopuolelle. Ulkoistamalla suvaitsemattomuuden syyt syrjintään osallistuvista ihmisistä tehdään ympäristön uhreja ja säälettäviä raukkoja, jotka ovat päätyneet toista ihmistä syrjiviksi olosuhteiden pakottamina. Selitystapojen yhteisenä perusolettamuksena on ihmisen pohjimmainen hyvyys, jonka toteutumisen epäonnistuuessa syiksi esitetään esimerkiksi tietämättömyyttä ja väärän tiedon jakamisesta aiheutuneita virheellisiä luuloja, onnetonta lapsuutta, nyky-yhteiskunnan toimintatapoja tai ylipäätään toisia ihmisiä.

Ympäristön vaikutusta korostavat selitystavat ovat jossain mielessä optimistisia: kun suvaitsemattomuuden syiden ajatellaan olevan olosuhteissa, niihin pystytään myös kohtuullisen helposti vaikuttamaan. Myös ahdistusta herättävä tilanne saadaan hallittavamman oloiseksi, sillä on helpompaa ajatella, että epäsuotavaan toimintaan on olemassa ymmärrettävissä olevat syyt, kuin että joku ihminen toimisi täysin mielettömällä tavalla ilman mitään syytä. Toisaalta tällaisen ymmärrettävyyden funktiona on kuitenkin myös sortavan yksilön päästäminen vapaaksi tekojensa seurauksista, sillä jollei

yksilön ajatella pystyvän itse kontrolloimaan käyttäytymistään, häntä ei voida laittaa siitä myöskään vastuuseen. Sen sijaan päinvastaisia funktioita tulee näkyviin aineistokatkelmissa, joissa suvaitsemattomuuden oletetaan kuuluvan ihmiseen ikään kuin luonnostaan.

...Mutta ainahan se niin on ollut: "erilaiset" ihmiset halutaan painaa. Pitäisikö kaikkien olla haaleaa massaa? Onko se ihmisten kateutta, pelkoa, tyhmyyttä, ahdasmielisyyttä vai mitä???

Pelle Miljoonakin on sanonut, että kaikkia niitä, joilla on kapina taskuissa, halutaan potkia päähän. ("NIM. AIVO SÄHKÖÄ", Syke 13.5.1995, B 21.) Nimimerkille Butterfly. Halusin vastata sulle vaikka en olekaan ulkomaalainen tai kohtalotoveri. Olen pahoillani, että olet joutunut rasismien kohteeksi. Yritä vaan pitää kiinni omasta persoonastasi ja oo ylpee itsestäsi! Suomalaiset ovat luonteeltaan kateellisia ja rasisteja, mutta se ei tosiaankaan ole mikään puolustus. ("Rasismi on sairaus", HS 28.5.1994, A 92.)

Tekstiotteessa B21 viitataan ihmisen sisäisiin ominaisuuksiin suvaitsemattomuuden aiheuttajina ja väitetään, että poikkeaviksi luokiteltuja ihmisiä on syrjitty aina. Aineistokatkelmassa A92 suvaitsemattomuutta luonnehditaan sitä vastoin suomalaiseen kansanluonteeseen kuuluvaksi, sairaaksi olotilaksi. Tällainen puhe ihmiseen sisältyvästä pahuudesta laittaa yksilön kyllä vastuuseen omista teoistaan, mutta herättää voimattomuutta ja passiivisuutta vaikuttamiskeinojen suhteen.

Erilaisista selitystavoista johdetaan erilaisia tapoja puuttua ja vaikuttaa suvaitsemattomuuteen: esimerkiksi mallioppimista korostavissa näkemyksissä painotetaan mallina toimivien ihmisten elämäntapoihin vaikuttamista, kun taas psykoanalyttisesti suuntautuneissa näkemyksissä pyritään takaamaan jokaiselle ihmiselle tasapainoinen lapsuus. Samassa kirjoituksessa saatetaan myös esittää useita erilaisia vaihtoehtoja puuttua syrjintään. Esimerkiksi seuraavaksi esitettävässä aineistokatkelmassa A97 osasyllisyys syrjinnän olemassaolosta langetetaan yhteiskunnan päättäjille, mutta myös yksityisiä ihmisiä kehoitetaan tiedostamaan ongelman vakavuus ja vaikuttamaan asiaan antirasististen järjestöjen toimintaan osallistumalla. Yleensä kirjoituksissa ei kuitenkaan esitetä mitään konkreettisia ratkaisuehdotuksia suvaitsemattomuuteen puuttumiseksi, vaan tyydytään lähinnä sortamista vastustavien iskulauseiden esittämiseen ja suvaitsemattomuuden syiden pohtimiseen. Tämä saattaa johtua siitä, että kirjoittajat pitävät nuorisopalstalle kirjoittamista jo yhtenä vaikuttamiskeinona ja hätähuutona asiaan puuttumiseksi, jolloin yksityiskohtaisempien vaikuttamiskeinojen keksiminen voidaan jättää lukijoiden harteille.

Lisäksi kirjoituksista ilmenee, ettei vaikuttamiskeinoja aina edes tiedetä, ja aineistokatkelmassa A74 väitetään, että ellei sortajilla itsellään ole halua muuttua, ei asiaan yksinkertaisesti pystytä tavallisin keinoin puuttumaan. Kirjoitusten taustalla voi olla myös oletus, että auktoriteettien pelko saa syrjimisen loppumaan: esimerkiksi tekstiotteessa C22 vastuu koulukiusaamiseen puuttumisesta laitetaan ylempänä pidetylle taholle eli opettajille.

Ihmisten pitäisi vihdoinkin avata silmänsä. Ongelmaa ei pidä myöskään vähätellä, sillä fasismista voi helposti tulla täällä samanlainen ongelma kuin Saksassa tällä hetkellä. Ja siinä on jo suuri vaara palata gestapoon, keskitysleireihin ja kirjarovioihin.

Natsismin ja rasismin leviämiseen on osittain syytä myös hallitsevilla tahoilla, joiden kyvyttömyys hoitaa maan asioita on helppo panna ulkomaalaisten syyksi. Muukalaisviha kaikissa muodoissaan on täydellistä tiedon puutetta. Pakolaiset eivät vie meiltä työpaikkoja tai asuntoja. He rikastuttavat kulttuuriamme, eivät tuhoa sitä.

Meidän on luovuttava juntti-ideologiastamme ja opittava hyväksymään erilaisuus. Vastustakaa ihmiset natsismia - ideologista sairautta. Ottakaa osaa fasismiin vastaiseen toimintaan Antifa:n ja Suomen anarkistiliiton kautta. ("Arm up with love and come from the shadows", HS 18.6.1994, A 97.)

Kai tiedätte, että toisen elämästä saa helvetin helposti aikaan. Koettakaapa huviksenne asettua alistettujen ja sorrettujen tai pakolaisten asemaan. Tiedän, ettei se onnistu kovin helposti, mutta aina kannattaa yrittää.

Mä toivon, että joku vahvempi kuin mä, tuolta jostain, saa tehtyä stopin kaikille natseille, rasisteille, sortajille ja muille, jotka eivät kohtele lähimmäisiään inhimillisesti.

Ei tavalliset kuolevaiset saa mitään aikaan, mutta ehkä me joskus tulevaisuudessa saamme elää tasavertaisina tällä pallolla. Ja tätä unelmaa sotkemaan ei tarvita ketään. Saarnan päätteeks ei voi muuta sanoa kun et toivossa on hyvä elää. ("Green power", HS 26.2.1994, A 74.)

Haluan kertoa lyhyesti eräästä onnettomasta pojasta, jota on kiusattu koko yläasteella olonsa ajan. Tämä poika erottuu muista siksi, että hän on lihava. Olen usein nähnyt, kun poikaporukka huutelee ja herjaa häntä mitä inhottavimmilla sanoilla. Kun hän yrittää lähteä pois, niin pahimmat kiusaajat seuraavat häntä eivätkä päästä menemään, vaan piirittävät hänet ja alkavat tönimään. Tässä vaiheessa hän yleensä päästää sydäntä riipaisevan itkun.

Olen seurannut sitä touhua jo kaksi vuotta ja olen tyrmistynyt opettajien välinpitämättömyydestä. Opettajat eivät tunnu ymmärtävän sitä, että se poika on kiusattu hiljaiseksi ja ujoksi ja ettei hän uskalla ilmiantaa kiusaajiaan. ("JANNE -77", Pressiteekki 1.5.1993, C 22.)

Suvaitsemattomuusrepertuaariin nojaavat kirjoitukset ovat tyyliltään vaikuttamiseen pyrkiviä ja sisältävät halveksuvia ilmaisuja sortamista harjoittavista ihmisistä. Kirjoituksista tulee ilmi kirjoittajien halu esiintyä suvaitsevaisina ja tehdä selvä raja oman

suvaitsevaisuuden ja muiden ihmisten suvaitsemattomuuden välille. Suvaitsevaisuus eettisenä periaatteena kuvataan ehdottomasti oikeana arvona, jota ei tarvitse selittää, kun taas ennakkoluuloisuutta pidetään vääristyneenä, moitittavana ja selityksiä vaativana tilana. Myös Järvisen (1992) pakolaisuutisista löytämään rasistisuusrepertuaariin liittyi usein oletus, että vain pieni osa suomalaisista on rasistisia tai muukalaisvastaisia. Nimeämällä rasistisuus reunailmiöksi se voitiin siirtää yhteiskunnan ns. normaalin ulkopuolelle ja määritellä niin, ettei puhujaa itseään voitu luokitella rasisti-kategoriaan. Tällaisella puheella voi olla sekä oman rasistisuuden kieltämis-funktio että erottelufunktio, jolloin suomalaiset voidaan jakaa rasisteihin ja ei-rasisteihin. Tuomittuaan rasismin puhuja leimautuu ei-rasistiksi ja antaa itsestään suvaitsevaisen eli myönteisen ja asian vakavastiottavan kuvan. Kukaan puhuja ei halunnut rasistin leimaa itselleen eli rasistisuusrepertuaariin sisältyvät käsitteet olivat kaikille kommentoijille kielteisiä käsitteitä. (Järvinen 1992, 105 - 106, 108, 113; Wetherell & Potter 1992, 211.)

5.9 Uskaltamisrepertuaari

Uskaltamisrepertuaarin pääasiallisena tehtävänä on kannustaa nuoria erottumaan rohkeasti muista ihmisistä, vaikka he olisivatkin kokeneet poikkeavuudestaan johtuvaa syrjimistä. Repertuaarin lähtöoletuksena on, että muista ihmisistä erottautuminen ja omana itsenä oleminen edellyttävät uskaltamista. Ikätoverien taholta tulevan yhdenmukaisuuspaineen väitetään olevan todellista ja aiheuttavan sen, etteivät nuoret uskalla paljastaa sisintä olemustaan ja olla sitä, mitä he pohjimmiltaan haluaisivat. Nuorten ajatellaan vetävän ulkonaisia rooleja ja pyrkivän ikävien seurausten pelossa peittämään yksilöllisyytensä ja poikkeavuutensa. Repertuaarissa vedotaan toistuvasti kokemusrepertuaariin ja otetaan poikkeavuuteen rohkaistaessa malliksi omat kokemukset erilaisena olemisesta ja uskaltamisen kannattavuudesta.

Ei ole enää kuukauttakaan, kun koulu alkaa. Monelle se meinaa yläasteelle menoa. Alkaa vaihe, jolloin on oltava mahdollisimman samanlainen kuin muut ollakseen "cool".

Olenaisin asia on tupakan polttaminen ja juominen. Jos joku ei rupea moiseen, hänet leimataan joko nynnyksi tai muuten epänormaaliksi (tosin ei aina).

Kunnioittakaa erilaisuutta ja pitäkää kiinni itsetunnostanne! ("9-luokkalainen", Pressiteekki 29.7.1995, C 98.)

Nimimerkki *Material world*, kirjoitit nykypäivän kauneusihanteista ja -

vaatimuksista. En tiedä olitko tosissasi, toivottavasti et ainakaan täysin vakavissasi. Miksi ihmeessä kaikki haluaisivat olla samanlaisia tai joidenkin kauneusihanteiden mukaisia? Itse en ainakaan välitä pätäkään yleisistä mielipiteistä, vaan mielestäni kaunista on se minkä näen kauniina. En voi muuta kuin sääliä sellaisia ihmisiä, jotka arvostavat jotain ulkoista ominaisuutta sen takia, että sitä yleisesti pidetään kauniina. Tulee mieleen eräs satu: Keisarin uudet vaatteet. Kukaan ei uskalla sanoa totuutta, vaikka näkee sen, koska pelkää muiden mielipiteitä... ("The Hunter", HS 28.1.1995, A 137.)

Uskaltamisrepertuaarissa korostuu yksilön oman vastuun ja aloitteellisuuden merkitys. Yhdenmukaisuuspaineeseen mukautumista pidetään yksilön omana asiana, eikä kenellekään anneta lupaa laittaa omaa saamattomuuttaan toisten syyksi. Repertuaarissa painotetaan, ettei paine samanlaiseen elämäntyyliin ole riittävän pätevä peruste olla samanlainen, eikä tee poikkeavana olemista mahdottomaksi. Väitteiden tueksi vedotaan yksilöllisyysrepertuaariin ja väitetään eettisen periaatteen kaikkien ihmisten yksilönvapaudesta ylittävän yhdenmukaisuuspaineen vaatimukset. Kirjoituksissa toistuvat 'itsetunnon' ja 'oman itsen' käsitteet, ja pyrkimystä itsensä toteuttamiseen pidetään ihmiselle luonnostaan kuuluvana tavoitteena. Jos yksilö ei syystä tai toisesta elä luontonsa ja vapauden periaatteen mukaisesti, sen katsotaan olevan pohjimmiltaan hänen oma valintansa.

Sitten vielä ärsyttää ihmiset, jotka valittavat, miten niitä kyllätään, kun ne eroaa massasta tai niillä on omaperäisiä mielipiteitä ja etteivät ihmiset hyväksy erilaisuutta ja blaah blaah...

No voi voi, sitten ei varmaan auta kun ostaa uudet vaatteet ja puhua vaan asioista, joista muutkin puhuvat ja laukoa itsestäänselvyksiä mielipiteinä. Only the strong survive, näin se on babe... ("Sincerely, HER SERENE HIGHNESS LADY LIGEIA", Pressiteekki 6.8.1994, C 69.)

Mua ihmetyttää miks nuortenpalstoilla valitetaan ja itketään, että on tylsää litkiä kaljaa ostarin nurkalla ja huvittais tehdä jotain erilaista. Kuka teitä estää? On turha puolustella että kaverit estää. Onks ne jotain kavereita, jos eivät anna ihmisen olla oma itsensä? Minusta ei ainakaan.

Sit te halutte, että teillä olis hauskaa ilman ylimääräistä huomiota tai omaa panosta. Halu olis olla erilainen, mutta kuitenkin ollaan samanlaisia. Herätkää, aloite on teillä itsellänne, ei kenelläkään muulla.

Mä kuulun niihin erilaisiin jotka pitää hauskaa ilman viinaa, eikä mua ole sen takia pilkattu tai kiusattu, päinvastoin kaverit on osoittanu kunnioitusta mun päätökselle. Kerran oon pulloon tarttunu, mut siihen ne mun halut sit kariskin.

Mä en tunne ees tarvetta sellaseen, asioita voi ratkoo muutenkin ja hauskaa on selvinpäinkin. Ottakaa itseänne niskasta kiinni ja uskaltakaa! ("Raitis ja savuton -76", HS 12.6.1993, A 36.)

Uskaltamisrepertuaarin yhteydessä hahmotetulla poikkeavuudella tarkoitetaan yleensä yksilön tietoisesti valitsemaa erilaisuutta, joka ilmenee esimerkiksi hänen elämäntavoissaan. Repertuaarin sisältö on siis osittain yhdenmukainen sisäinen erilaisuus -repertuaariin sisältyvän poikkeavuuspuheen kanssa. Repertuaarista jää sellainen kuva, että uskaltamista ja rohkeutta pidetään tavoiteltavina arvoina, kun taas arkuutta halveksitaan. Tällöin kielteisen suhtautumisen kohteena ei ole niinkään yhdenmukaisuuteen painostavat ja poikkeavia yksilöitä hyljeksivät ihmiset, vaan ne, joilla ei ole tarpeeksi rohkeutta vastustaa painostusta. Vain voimakkaiden ihmisten ajatellaan selviävän ja pystyvän olemaan poikkeavia, kun taas ryhmän painostukseen taipuneista ihmisistä tulee syyllisiä, joita kohtaan ei tunneta välttämättä sääliä ja ymmärtämystä. Ajattelun lähtökohtana lienee näkemys, jonka mukaan kaikki ihmiset lähtevät samasta alkupisteestä ja saapuvat sosiaalisiin suhteisiin samanlaisesta tilanteesta koskemattomine oikeuksineen ja vapauksineen. Ylimpänä arvona on yksilönvapaus, jonka toteutumista kenelläkään ei ole oikeutta estää. Se, uskaltaako yksilö olla erilainen, johtuu hänestä itsestään, sillä kaikkien ihmisten oletetaan aloittaneen tasa-arvoisilla mahdollisuuksilla, olevan alkujaan vapaita ja omistavan samat oikeudet. (ks. esim. Wetherell & Potter 1992, 182.)

Myös Suurpään (1996) tekemän tutkimuksen mukaan nuoret arvostavat rohkeutta ilmaista itseään vuorovaikutuksessa ja pyrkivät tuomaan yksilöllisyytensä esille erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Nuorilla on havaittu olevan voimakas tarve autonomisuuteen ja omista asioista päättämiseen, eivätkä he useinkaan myönnä ikätoverien vaikutusta valintoihinsa ja elämäntapoihinsa. (Dinges & Oetting 1993, 264; Suurpää 1996, 56 - 57.) Tämä tulee yhtä lailla esille uskaltamisrepertuaaria käyttävissä kirjoituksissa, joissa kirjoittajat pyrkivät luomaan itsestään voimakkaan, horjumattoman ja uskaliaan kuvan. Vaikka kirjoituksissa vedotaan suvaitsemattomuusrepertuaariin ja väitetään ikätoverien taholta tulevan kovan paineen yhdenmukaisuuteen, kirjoittajat eivät myönnä itse alistuvansa painostukseen.

5.10 Jaottelurepertuaari

Jaottelurepertuaarissa tehdään ihmisten välille jakoja luokittelemalla jotkut ihmiset poikkeaviksi ja toiset ei-poikkeaviksi. Poikkeavuuden määrittäminen ja ihmisten jaottelu voidaan pohjautua moniin eri kriteereihin.

Raamatun kohdista lukemalla on ihminen tulkinnut, että Jumala tuomitsee homot ja lesbot, homous on syntiä jne. Toisaalta Jumalahan on luonut maailman ja kaikista luonnon epäkohdista huolimatta kaikella on tarkoituksensa. Vai onko? ("MARC CHANTAL", Pressiteekki 23.7.1994, C 67.)

Rotuviha on kannansäätelymekanismi ja defensi, itseasiassa ainoa ihmistä ja eläinkuntaa yhdistävä tekijä fyysisten elintoimintojen lisäksi. Perustuu alkukantaiseen, mutta edelleen käyttökelpoiseen viettiin, joka hylkii kaikkea vierasta ja epätavallista.

(...)

Minä, joka perustan ideologiani intuitiiviselle suvaitsemattomuudelle, vihalle ja tunnekylmyydelle, toteutan vakaumustani ko. opinkappaleisiin nojaten: lyöden, potkien, hajoittaen. Sen sijaan Green power ja muut kristuksen-ja-punaisen-ristin-tuhannesti-raiskaamat hylkeet, jotka pitävät suvaitsevaisuutta, lähimmäisenrakkautta ja humaania lämmönjohtokykyä korkeimpina ihanteinaan, haluavat mitä ankarimmin tukahduttaa meidän, suoraselkäisen, ennakkoluulottoman ja kokeilunhaluisen Beat-nuorison luomisvimman. Me uusnatsit olemme taatusti vihatumpi ja halveksitumpi vähemmistö kuin mikään etninen tai sukupuolinen vastaava, vaikka hiuksettomuuden luulisi yhtäläillä vetoavan äidinvaistoihin kuin nälästä paisuneet silmävalkuaiset. ("SM 113 Pirkanmaa", HS 26.3.1994, A 81.)

Tekstiotteessa C67 homoseksuaalisuus kuvataan luonnon epäkohdaksi, jolla on kuitenkin myös oma tarkoituksensa. Tekstiotteen sisältö on osittain jännitteinen, sillä samassa virkkeessä kirjoittaja myös puolustaa homoseksuaalisuutta ja väittää sen olevan luotu siinä missä mikä tahansa muukin ominaisuus. Kirjoituksen A81 sisältämät väitteet ovat sen sijaan suoria kielteisten tunteiden ilmaisumuotoja erilaisista etnisistä taustoista tulevia ja heitä puolustavia ihmisiä kohtaan. Natsismin aatetta kannattava kirjoittaja väittää rotuvihan ja kaiken vieraaltatuntuvan hylkimisen olevan normaalia ja luonnollista, ihmiskantaa säätelevää toimintaa, joka perustuu ihmisen biologiseen viettimaailmaan. Biologisten perusteiden avulla rasismi voidaan naturalisoida, jolloin luokittelut ja sosiaaliset suhteet saadaan näyttämään universaaleilta, ikuisilta ja muuttumattomilta. Naturalisoimisen luomisessa käytetään usein sellaisia käsitteitä kuin epänormaalisuus, sairaus, luonnonvastaisuus tai vääristymä (La Salle 1992, 15).

Biologisointiin perustuvan jaottelupuheen kanssa samankaltaisia funktioita on myös sellaisella kulttuuripuheella, jossa ihmisiä erotellaan ja ihmisten välisiä ristiriitoja selitetään kulttuuritaustojen avulla. Tällöin ihmisten välille tehtyjä eroja ei perustella erilaisella perimällä, vaan erilaisilla perinteillä, asenteilla ja arvoilla. Erilaisista kulttuurisista lähtökohdista johtuvien erojen väitetään olevan niin merkittäviä ja suuria, että niitä seuraa väistämättä väärinymmärryksiä ja ristiriitoja. Vieraassa kulttuurissa vallitsevat mielipiteet ja ihmiskäsitykset kuvataan oman kulttuurin normeja ja ihmiskäsityksiä huonommiksi ja niitä edustavat ihmiset epäluotettaviksi.

Islaminuskoisilla on erilainen ihmiskäsitys kuin meillä kristityillä. Heillä nainen on lähinnä miehen palvelija. Ei tarvitse ihmetellä islamilaisten voimakasta mustasukkaisuutta ja siitä johtuvaa väkivaltaa, kun tietää heidän naiskäsityksensä. Muutenkin heidän kulttuurinsa poikkeaa omastamme niin suuresti, että tällaisissa suhteissa on suuria ristiriitoja. ("Anli", HS 27.5.1995, A 161.)

En ole suinkaan rasisti, mutta minulta vaaditaan aika paljon ennen kuin suostun edes miettimään, lähtisinkö jonkun ulkomaalaiskuntain matkaan. Suomalaiskuntia on helpompi ymmärtää, koska sellainen puhuu kanssani samaa kieltä ja omaa samanlaisen kulttuuritaustan kuin minä. Ulkomaalaisten kanssa tulee aina helpommin väärinkäsityksiä.

Ulkomaalaiskunteluihin voi luottaa suhteessa vielä vähemmän kuin suomalaisiin. Moniavioisuutta löytyy monista kulttuureista. Tyttöystäviä saattaa olla maailmanmatkaajalla ympäri mannerta. Hyvä ulkonäkö saattaa hämätä, mutta jokainen fiksu tytteli tajuaa kyllä, jos kundi yrittää lähinnä vain hyötyä suhteesta. ("Täällähän minä!", HS 3.9.1994, A 108.)

Tekstiotteissa A161 ja A108 varoitetaan suomalaisia naisia rakastumasta ja luottamasta ulkomaalaisiin miehiin heidän erilaisten kulttuuritaustojensa takia. Kirjoituksissa on selvä sukupuoli-jako: varoittelevien kohteena on helposti höynäytettävä suomalainen nainen, kun taas pettäjän rooli annetaan ulkomaalaiselle miehelle. Erilaisista etnisistä taustoista tulevien ihmisten suhteesta luodaan pinnallinen kuva viittaamalla sekä ulkonäön keskeisyyteen suhteessa että miehen suhteesta saamaan hyötyyn. Jotta mielipiteet eivät kuitenkaan kuulostaisi liian kovilta ja paheksuttavilta, jälkimmäisen aineistokatkelman kirjoittaja kumoaa itsetodistelun avulla mahdolliset epäilykset suvaitsemattomuudesta ja korostaa, ettei hän mielipiteistään huolimatta "ole suinkaan rasisti".

Kulttuurien välisiä eroja käsittelevä kirjoittaminen saattaa vaikuttaa päältä päin katsottuna hyvinkin edistyneeltä ja humanistisävytteiseltä. Kiinnittäessään huomionsa eri etnisten

ryhmien eroavuuksiin ja osoittaessaan samalla ymmärtävänsä kulttuurien välisiä eroja ja niiden vaikutusta ristiriitatilanteisiin kirjoittajat pystyvät esittämään itsensä myönteisessä valossa. Lukijoiden on helppo hyväksyä selkeät selitykset ryhmien välisistä eroista, eikä nojaaminen itsestäänselvinä pidettyihin etnisten ryhmien luokitukseen anna tilaa yksilöihin perustuville ja ryhmäraajat ylittävälle selitystavoille. Kirjoitukset sisältävät näennäisaltruistisia argumentteja, joissa jonkin toiminnan (esim. avioliiton solmiminen ainoastaan samasta kansallisuudesta tulevan ihmisen kanssa) väitetään olevan ulkomaalaisten parhaaksi, vaikka todellisuudessa argumentti palveleekin itseä. (ks. esim. van Dijk 1987, 59 - 60, 85; Wetherell & Potter 1992, 137.)

Ihmisiä selvästi jaottelevien kirjoitusten lisäksi jaottelurepertuaaria käytetään myös pienenä osana sellaisia poikkeavuutta puolustavia kirjoituksia, joiden tietoisena tarkoituksena ei ole luoda ihmisten välille eroja. Yleensä tällaisissa kirjoituksissa tyydytään ainoastaan luettelemaan poikkeavina pidettyjä ihmisryhmiä, eikä niissä perustella, miksi jotakin ihmistä pidetään poikkeavana. Esimerkiksi vaikka sisäinen erilaisuus -repertuaarissa väitetään yksilöllisyysrepertuaariin nojaten kaikkien ihmisten olevan omia yksilöitään, repertuaarissa korostetaan ja ihannoidaan mielipiteissä ilmenevää massasta erottumista eli tilastollista erilaisuutta. Lisäksi jaottelurepertuaarin ja yksilöllisyysrepertuaarin välille saattaa syntyä ristiriita, jos samassa kirjoituksessa väitetään toisaalta kaikkien ihmisten olevan erilaisia, mutta luetellaan toisaalta ns. erilaisia ihmisiä. Myös ihmisyyssrepertuaarin kanssa syntyy samanlainen jännite, kun väite kaikkien ihmisten samanlaisuudesta riitautuu erilaisina pidettyjen ihmisten luettelemisen kanssa.

Niin, haluaisin kertoa teille erilaisuudesta ja siitä kuinka sitä ei hyväksytä. Jokainen ihminen on oma itsensä, jokaisella on täysi oikeus olla oma itsensä. Kuitenkin ihmisen täytyy olla typerä ja sortaa ns. erilaisia ihmisiä. Eri värisiä, erilailla pukeutuneita, omaperäisiä tai vammaisia. Eikö jo riitä, että muutenkin on tällaista rasismia, kun täytyy jo oman maan kansalaisia haukkua.

Minäkin olen nuori, erilainen nuori ja olen saanut kuulla nimittelyitä yms. jo aivan liikaa. Uskallan olla oma itseni, pukeudun eri tavalla ja erotun joukosta. En kuitenkaan kannata mitään aatetta kuten useimmat "erilaiset" nuoret.

Ei kaikkien tarvitse olla ns. massanuoria. Maailma on pullollaan erilaisia ihmisiä ja jokaisen tulisi hyväksyä se. ("ERILAINEN NUORI -79", Syke 5.3.1994, B 11.)

Esimerkkinä jännitteen syntymisestä toisilleen vastakkaisten repertuaarien välille on

aineistoesimerkki B11, jossa toisaalta väitetään, että jokainen ihminen on oma itsensä, mutta toisaalta luetellaan tiettyjä ihmisryhmiä (eri väriset, eri tavalla pukeutuneet, omaperäiset ja vammaiset), joita pidetään poikkeavina. Lisäksi kirjoituksessa tehdään jako etnisestä taustasta johtuvan syrjimyksen sekä muun syrjimyksen välille. Ilmaisussa “eikö jo riitä, että muutenkin on tällaista rasismia, kun täytyy jo oman maan kansalaisia haukkua” luodaan sellainen kuva, ettei etnisestä taustasta johtuva syrjimyksen ole niin paha asia kuin jostakin muusta syystä johtuva, samasta kansallisuudesta tulevan ihmisen haukkuminen.

Poikkeavuuden tunnistamisen ja häivyttämisen välille syntyvällä ristiriitaisuudella voi olla monia funktioita. Jaottelurepertuaariin nojaamisen ja poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten luettelemisen tarkoituksena saattaa olla herättää lukijoiden mielenkiinto ja valaista asian esittämistä konkreettisten esimerkkien avulla. Tällöin poikkeavuuden käsitteen käyttäminen on ikään kuin välttämätön paha, jota ilman asiaa voi olla vaikea selittää. Tulkintaa tukee kirjoituksissa käytettävät lainausmerkit sekä ’ns.’ -lyhenteet, jolloin ’ns’ -lyhenteen jäljessä tai lainausmerkkien sisällä olevan erilaisuus- tai poikkeavuuskäsitteen merkitys halutaan asettaa kyseenalaiseksi. Toisaalta käsitteiden käyttäminen voi kuitenkin myös osoittaa, ettei sanomaa kaikkien ihmisten erilaisuudesta tai samanlaisuudesta olla todellisuudessa sisäistetty, vaan teesejä käytetään ainoastaan opittuina fraasinomaisina ilmaisuina tai yleisesti hyväksytyinä kliseinä. Tällaisissa tapauksissa poikkeavina pidettyjen ihmisten luetteleminen vahvistaa kaavamaisista kuvaa erilaisista ihmisistä ja säilyttää vastakkaisesta sanomastaan huolimatta tavanomaiset ja perinteiset poikkeavien luokitukset. Kirjoitukset osoittavat kirjoittajien tiedostavan kulttuurissa vallitsevat normit, joiden mukaan poikkeavuus ymmärretään yleensä joko poikkeavuudeksi enemmistöstä tai outoudeksi ja harvinaisuudeksi. Omaksuttaessa vallitsevan kulttuurin tekemät poikkeavuusmääritelmät käsitykset poikkeavuuden suhteellisuudesta kumoutuvat.

Toisilleen vastakkaisten perusteiden ja käsitteiden käyttämisestä syntyvä ristiriitaisuus on myös muiden tutkimusten mukaan yleistä. Toisen ihmisen halveksiminen ei ilmene useinkaan räikeinä eikä väkivaltaisina syrjinnän muotoina, vaan lähinnä jokapäiväisinä vaikeammin määriteltävinä ja epäsuorempina muotoina. Nykyinen kielenkäyttö ei ole yleensä täysin häikäilemättömän poikkeavuuskielteistä, vaan suhteellisen yleisesti hyväksytyt ja tasa-arvoisuutta kannattavat näkemykset edellyttävät peitellympää ja epäsuorempaa tapaa kirjoittaa poikkeaviksi luokitelluista ihmisryhmistä. Hyvin

hyökkäävät kuvaukset saatetaan upottaa näennäisesti kauniisiin argumentteihin tai sosiaalista etäisyyttä kuvaaviin persoonapronomineihin, ja kirjoituksista on vaikea löytää esimerkkejä suorista stereotyyppisistä väitteistä klassisessa “italialaiset ovat ylitunteellisia” -muodossa. Ristiriitaisuus kielen käytössä saattaa pohjautua sekä keskenään ristiriitaisiin kiinnostuksen kohteisiin, arvoihin ja tuntemuksiin eri tilanteissa että kirjoittajien haluun täyttää nyky-yhteiskunnan ihanteet ja esiintyä lähempänä poikkeaviksi luokiteltuja ihmisiä, kuin he todellisuudessa ovat. (Sigelman & Toeppen 1992, 555 - 556; Tabory 1992, 160; van Dijk 1987, 104; 1993, 48, 283; Wetherell 1996, 220.)

Jaottelurepertuaarin sisältö muistuttaa pitkälti Järvisen (1992) pakolaiskirjoittelusta tunnistamaa me ja muut -repertuaaria, johon sisältyy meidän ja pakolaisten erilaisuuden korostaminen. Me ja muut -repertuaaria käyttävässä puheessa selitetään, millaisia me olemme ja millaisia pakolaiset ovat sekä keitä me olemme ja keitä muut ovat, eli puheessa keskitytään meidän ja muiden välisiin eroavuuksiin, äärimmäisyyksiin ja vastakohtaisuuksiin. Jos suomalaiset rakennetaan hyväksi, pakolaiset ovat huonoja tai päin vastoin, eli he eroavat aina toisistaan, esimerkiksi kooltaan, ominaisuuksiltaan, tavoiltaan ja tottumuksiltaan. Repertuaariin läheisesti liittyvä strategia on yleistäminen, eli sekä suomalaiset että pakolaiset käsitetään yhdeksi yhtenäiseksi ryhmäksi, jonka sisällä ihmisten oletetaan olevan keskenään paljon samanlaisempia kuin ryhmien välillä. Me ja muut -repertuaarin käytön vaarana on liittää erilaisuus ja eriarvoisuus yhteen, mustata toista ryhmää sekä luoda ihmisten välille vastakohta-asetteluja. (Järvinen 1992, 63 - 64, 66 - 67.)

5.11 Repertuaarien yhteiskäyttö

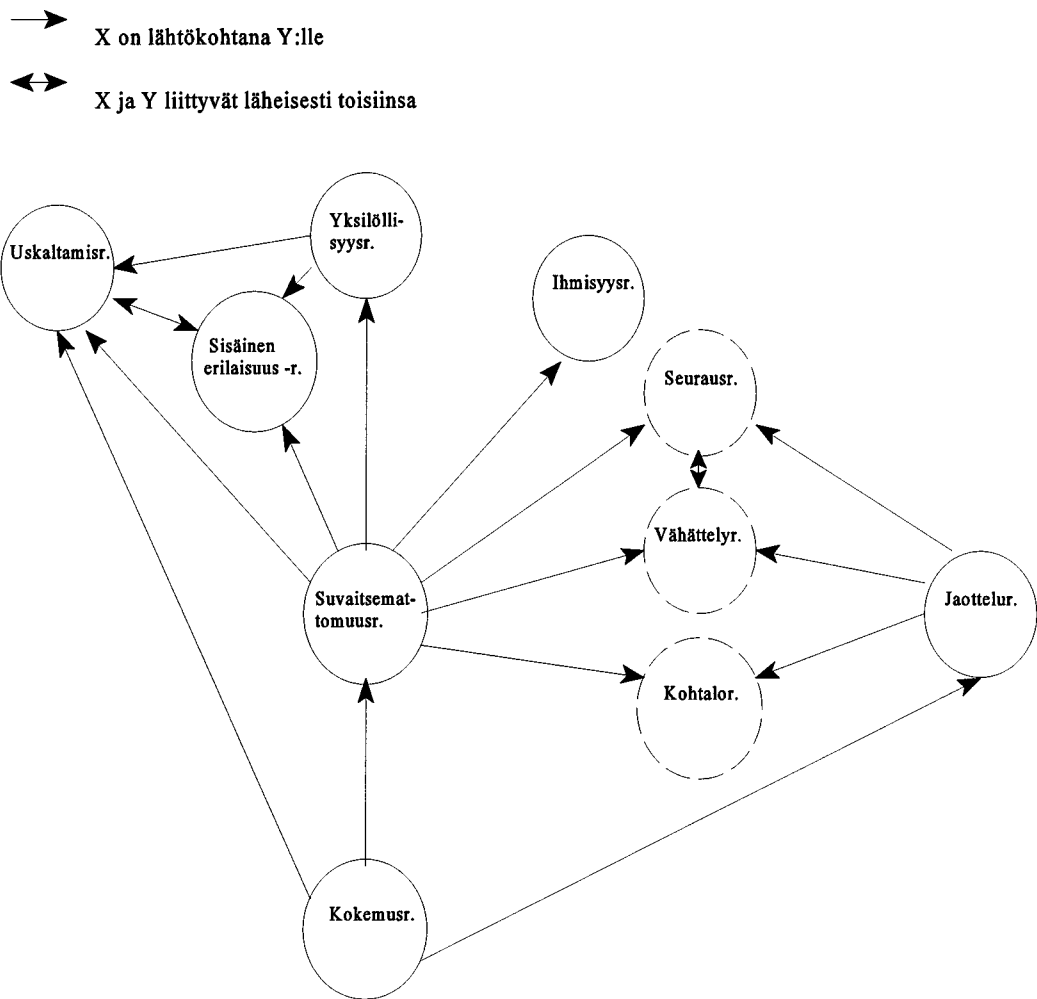
Ihmisen olemusta koskevat määritelmät ohjaavat niitä selityksiä, joita ihmiset etsivät käyttäytymiselle. Samalla ne vaikuttavat keinoihin, joita käytetään ongelmien voittamisessa, sillä tietty käsitteellistäminen johtaa aina sitä vastaavaan väliintuloon. Poikkeavista ihmisistä luodaan mielipidekirjoituksissa useita erilaisia määritelmiä, ja heille muodostetaan monia toisilleen vastakkaisia minuuksia ja rooleja. Esimerkkejä tällaisista poikkeaville ihmisille luoduista minuuksista ovat sääliteltävä uhri ja luotu raukka (kohtalorep.), rohkea suunnannäyttäjä (sisäinen erilaisuus -rep.), suojelun tarpeessa

oleva kiusattu (suvaitsemattomuusrep.), karteltava uhka ja alempiarvoinen syrjittävä (jaottelurep.), ihminen ihmisten joukossa (ihmisyytserp.), samantekevä ihminen (vähättelyrep.), oman olemuksensa mukaan elävä yksilö (yksilöllisyysrep.) sekä hyödyllinen tuote (seurausrep.).

Poikkeavuuden tietyt määritelmät ja joidenkin tulkintarepertuaarien käyttö tulevat poikkeavuuskirjoittelussa toistuvasti esille, kun taas toiset repertuaarit jäävät enemmän taka-alalle. Kokemus-, suvaitsemattomuus- ja jaottelurepertuaari näyttävät olevan aineistossani tuottavia, hegemonisia repertuaareja. Kokemusrepertuaari on itsessään neutraali repertuaari, sillä kokemusten avulla voidaan perustella sekä poikkeavuusmyönteisiä että poikkeavuuskielteisiä kannanottoja. Poikkeavista ihmisistä saatujen huonojen kokemusten avulla perustellaan jaottelurepertuaarin sisältöä, kun taas kokemukset syrjimisestä ovat lähtökohtana syrjinnän todellisuutta vakuuttavan suvaitsemattomuusrepertuaarin käytölle. Suvaitsemattomuusrepertuaari taas on lähtökohtana sekä ns. valistavien repertuaarien (yksilöllisyys-, ihmisyytserp., seuraus-, kohtalo- ja vähättelyrepertuaari) että poikkeavuutta ihannoivien repertuaarien (uskaltamis- ja sisäinen erilaisuus -repertuaari) käytölle. Poikkeavuutta ihannoivat ja sitä aktiivisesti puolustavat repertuaarit liittyvät läheisesti toisiinsa, ja niiden sisältöä perustellaan ihmisten yksilöllisyyteen liittyvillä seikoilla.

Valistaviin repertuaareihin kuuluva ihmisyytserpertuaari näyttää olevan itsenäinen, mutta vahva repertuaari. Sen käyttö saa virikkeen ainoastaan suvaitsemattomuusrepertuaarissa kuvattavasta poikkeavien ihmisten syrjinnästä, eikä sen avulla perustella minkään toisen repertuaarin sisältöä. Sen sijaan vähättely-, kohtalo- ja seurausrepertuaari jäävät selvästi apurepertuaarien asemaan. Ne saavat alkunsa suvaitsemattomuusrepertuaarista, mutta tukeutuvat lisäksi jaottelurepertuaarissa tehtäviin tavanomaisiin poikkeavuuden määritelmiin. Ne eivät myöskään perustele muiden repertuaarien käyttöä, vaikkakin seuraus- ja vähättelyrepertuaarin poikkeavuuden haitattomuutta korostavat puhuvat liittyvät läheisesti yhteen.

Repertuaarien kytkeytyminen toisiinsa ja niiden yhteyksien moninaisuus näkyy tarkemmin kuviossa 1.

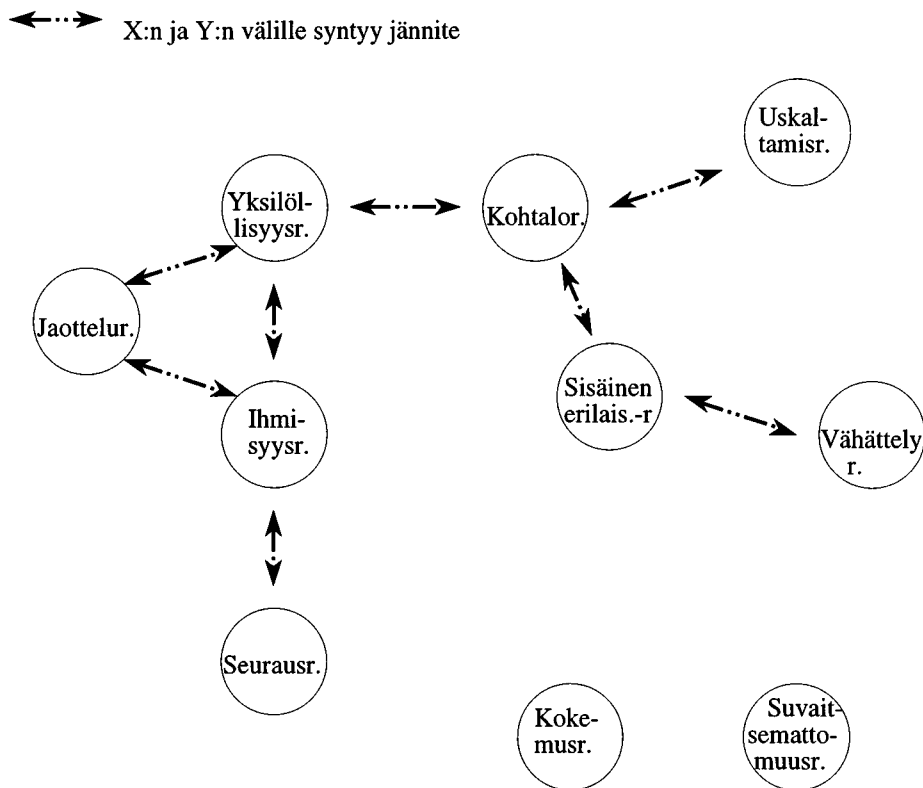

KUVIO 1. Tulkintarepertuaarien liittyminen toisiinsa

Toinen toistaan tukevien kytkentöjen lisäksi tulkintarepertuaarien yhteiskäyttö saattaa saada aikaan jännitteitä ja kielen käytön vaihtelevuutta sekä mielipidekirjoitusten sisällä että niiden välillä. Repertuaarien jännitteisyys syntyy silloin, kun kahden repertuaarin yhteiskäyttö kumoaa molempien repertuaarien sisällön, eli kun repertuaareissa luotavat kuvat poikkeavuudesta ovat toisilleen vastakkaisia. Esimerkiksi valistavista repertuaareista voimakkaimmat, ihmisyys- ja yksilöllisyysrepertuaari, ovat jännitteisessä suhteessa ihmisten välisiä eroja luovan jaottelurepertuaarin kanssa. Lisäksi ne ovat ristiriidassa keskenään, sillä ihmisyysrepertuaarissa toisen ihmisen hyväksymistä perustellaan ihmisten pohjimmallisella samanlaisuudella, kun taas yksilöllisyysrepertuaarissa korostetaan kaikkien ihmisten erilaisuutta. Ihmisen ehdotonta arvoa korostava ihmisyysrepertuaari on lisäksi jännitteisessä suhteessa seurausrepertuaariin, jossa ihmistä arvioidaan hänestä

aiheutuvien hyötyjen ja haittojen perusteella.

Ihmisen omia vaikuttamismahdollisuuksia ja itse valittua erilaisuutta korostavat yksilöllisyys-, uskaltamis- ja sisäinen erilaisuus -repertuaari joutuvat ristiriitaan ihmisen passiivisuutta ja uhrimaisuutta rakentavan kohtalorepertuaarin kanssa. Lisäksi sisäisen erilaisuuden merkitystä painottava sisäinen erilaisuus -repertuaari joutuu jännitteeseen erilaisuuden merkitystä vähättelevän vähättelyrepertuaarin kanssa. Sen sijaan kokemus- ja suvaitsemattomuusrepertuaari näyttävät olevan jollain tavalla niin kantaottamattomia ja joustavia repertuaareja, etteivät ne ole ristiriidassa yhdenkään toisen repertuaarin kanssa. Repertuaarien välille syntyviä jännitteitä ja ristiriitoja on kuvattu kuviossa 2. On kuitenkin huomattava, että vaikka tietyt puhetaivat olisivat periaatteessa toisilleen vastakkaiset, niitä saatetaan käyttää kuitenkin lomittain kielen käytössä. Toisilleen vastakkaisten puhetaivojen samanaikaisesta käytöstä seuraa missä tahansa kielen käytössä ilmenevä jännitteisyys ja vaihtelevuus.

KUVIO 2. Tulkintarepertuaarien välille syntyvät jännitteet

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia menetelmiä koskevissa keskusteluissa on esiintynyt usein vastakkainasettelua tulosten luotettavuuden määrittämisestä. Tutkimusmenetelmien luotettavuutta käsitellään metodikirjallisuudessa yleensä validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden avulla, ja etenkin kvalitatiivisia tutkimuksia on syytetty luotettavuuskriteereiden hämäryydestä. Erityisesti tutkimuksen edustavuus ja tulosten yleistettävyys ovat olleet kvalitatiivisissa tutkimuksissa kaikkein eniten epäiltyjä seikkoja, eikä itse kvalitatiivisesta perinteestäkään voida löytää yhtä yhtenäistä käsitystä luotettavuuden arvioinnista. Toisaalta on esitetty, että kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tutkimuksia voidaan arvioida teknisesti samoilla menetelmillä, kun taas toisaalta on korostettu, että kvalitatiivisen tutkimuksen epistemologiset perusteet ovat niin erilaiset kuin kvantitatiivisen tutkimuksen, että sitä on arvioitava sen omista lähtökohdista käsin. (Eskola & Suoranta 1996, 164 - 165; Tynjälä 1991, 388 - 389.) Koska tämän tutkimuksen menetelmällisenä viitekehyksenä on ollut Potterin ja Wetherellin (1987) kehittämä brittiläinen diskurssianalyttinen suuntaus, käytän heidän ajatuksiaan hyväksi myös arvioidessani tutkimukseni luotettavuutta.

Tärkeimpänä vaiheena aineistoni analysoinnissa on ollut tulkintarepertuaarien etsiminen. Tulkintarepertuaarien jäsentämiseen ei ole diskurssianalyysissä mitään mekaanisesti noudatettavissa olevaa menetelmää, joka nostaisi oikeat tulkinnat aineistosta itsestään selvästi esiin, ja jonka oikea ja monipuolinen soveltaminen vahvistaisi jo itsessään tulosten oikeellisuutta. Sen sijaan voidaan sanoa, että tutkija on tutkimuksensa keskeisin tutkimusväline ja pääasiallinen luotettavuuden kriteeri, joka luo merkityksiä vuoropuhelussa aineistonsa kanssa ja yksinkertaistaa samalla aina kielen käytön vapaata rönsyilevyyttä. Tulkintojen tekemiseen vaikuttaa pitkälti tutkijan ammattitaito, teoreettinen asiantuntemus, arkielämässä vaikuttava sormituntuma sekä tutkijan omat ja muiden tutkijoiden ennako-oletukset, joiden merkitystä ei ole helppoa kuvata suoraan. Tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. Luotettavuuden arvioinnin liittyminen

koko tutkimusprosessiin ilmenee esimerkiksi siinä, että diskurssianalyysissä on vaikeaa tehdä selvää erottelua analyysiprosessin ja puhtaaksikirjoittamisen välillä: analyysissä joudutaan kulkemaan usein edestakaisin luokittelun, analyysin, aineistoon palaamisen, tehtyjen tulkintojen ja muodollisen kirjoittamisen välillä. (Eskola & Suoranta 1996, 164; Jokinen & Juhila 1993, 106 - 107; Potter & Wetherell 1987, 54 - 55, 174; Potter & Wetherell 1994, 64.)

Kaikesta huolimatta diskurssianalyttinen tutkimus ei ole täysin vailla sopivia luotettavuuden kriteereitä. Potter ja Wetherell (1987) ovat nimenneet neljä eri arviointiperustetta analyysin luotettavuuden arvioimiseksi: yhteneväisyyden, seuraukset kielen käyttäjille, uusien ongelmien syntymisen sekä tuottavuuden. *Yhteneväisyydellä* tarkoitetaan sitä, että analyyttisten väitteiden tulisi olla yhteneväisiä aineiston kokonaisuuden kanssa. Jotta yhteneväisyyttä voidaan arvioida, olen liittänyt tulosten esittämisen yhteyteen edustavan määrän aineistoesimerkkejä kustakin tulkintarepertuaarista ja niiden yhteiskäytöstä, eli yhdistänyt tekemäni tulkinnat aina tiettyihin aineistokatkelmiin. Aineistokatkelmien yksityiskohtainen esittely antaa lukijalle mahdollisuuden havaita, ovatko nostamani tulokset irrallisia vai vastaavatko selitykset aineistossa ilmenevän kielen käytön piirteitä. Tutkimukseni tuloksia esittelevä luku ei ole siis pelkkää tulkintojen esittämistä, vaan sisältää aineksia myös tutkimuksen luotettavuuden pohtimiseen. (Suoninen 1993a, 54; Potter & Wetherell 1987, 169, 172.)

Varsinaisessa analysointiprosessissa pyrin pääsemään yhteneväisyyteen osittaisen kvantifioinnin ja järjestelmällisen aineistoon tutustumisen avulla. Kvantifioinnilla tarkoitan aineistossani esiintyvien lausumien ja tulkintarepertuaarien esiintymistiheyksien laskemista. Laskemalla pyrin varmistumaan, että otan aineistostani esille juuri ne palat, jotka tulevat siinä toistuvasti tai muuten selvästi esille, enkä ainoastaan niitä paloja, jotka kiinnostivat minua jostain syystä erityisesti. Lopullisessa raportoinnissa en käytä kuitenkaan kvantifiointia, vaan menetelmän käyttö oli ainoastaan yksi analysoinnin välivaiheista ja takasi osaltaan sen, ettei mikään aineiston osa painottunut suhteettomasti ja aiheuttanut mielivaltaisia tulkintoja. Analyysin kattavuutta vahvistaa lisäksi se, että tarkastelin kutakin lausumaa aina johdonmukaisesti suhteessa eri konteksteihin (sananvalinta, virke, tekstikappale, kirjoitus, palstalla meneillään oleva keskustelu, kulttuurinen ympäristö). Myös diskurssianalyysiä käsittelevien metodioppaiden lukeminen

antoi vinkkejä siihen, miten voin aineistoani tarkastella ja sulki osaltaan pois mahdollisia vinoutuneita näkemyksiäni. Lisäksi aikaisempien diskurssianalyttisten tutkimusten käyttö analyttisenä resurssina auttoi huomaamaan sellaisia kielen käytön rakentamisen ja vuorovaikutuksen piirteitä, jotka toistuvat eri tutkimuksissa ja joita saatettaisiin näin ollen soveltaa erilaisissa konteksteissa. (Jokinen & Juhila 1993, 80 - 81; Potter & Wetherell 1994, 54 - 56, 58 - 62; Suoninen 1993a, 63 - 64.)

Toisena diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä voidaan pitää tutkittavien ilmiöiden *todellisia seurauksia* ihmisten sosiaaliselle elämälle. Diskurssianalyysissä ei olla kiinnostuneita aineistossa käytettyjen ilmaisujen sanakirjamäärityksistä, vaan niistä merkityksistä, joita kielen käyttäjät luovat itse vuorovaikutuksessaan ja joilla on tärkeitä seurauksia heidän sosiaaliselle elämälleen. Tarkasteltaessa ilmaisujen vaihtelevuutta ei siis riitä, että ainoastaan tutkija määrittelee tietyt väitteet sisäisesti yhdenmukaisiksi ja toiset ristiriitaisiksi, vaan tärkeämpää on ottaa huomioon kielen käyttäjien omat määritykset eli se, minkä he näkevät johdonmukaisena tai ristiriitaisena. (Potter & Wetherell 1987, 170.) Omassa aineistossani joidenkin repertuaarien jännitteisyydestä tekemiäni tulkintoja vahvistaa se, että myös mielipidekirjoitusten kirjoittajat itse tunnistivat luomiaan ristiriitaisuuksia esimerkiksi käyttämällä mutta-sanaa, ilmentämällä epäröintiä sekä pyrkimällä korjaamaan omaa kirjoittamistaan. Lisäksi vaihtelevuuden tunnistamista auttoi palstoilla ilmenevä vuorovaikutteisuus, mistä johtuen nuoret pystyivät tekemään selviä eroja omien mielipiteidensä sekä aiemmin palstalla ilmaistujen mielipiteiden tai kulttuurissa vallitsevien yleisten mielipiteiden välille.

Kolmas diskurssianalyttisen tutkimuksen luotettavuuden kriteeri on *uusien ongelmien syntyminen*. Yhtenä diskurssianalyysin tärkeimmistä tehtävistä on selvittää, mitä kielellisiä resursseja kirjoittelussa käytetään, jotta tietyt asiat saataisiin tapahtumaan. Nämä resurssit eivät kuitenkaan ainoastaan ratkaise ongelmia, vaan luovat myös uusia ongelmia. Uusien ongelmien ja ratkaisujen syntyminen vahvistaa edelleen sitä, että kielellisiä resursseja käytetään tutkijan olettamalla tavalla. Selvimpänä esimerkkinä uusien ongelmien syntymisestä tutkimusaineistossani on jaottelurepertuaarin ja yksilöllisyysrepertuaarin yhteiskäyttö, joka kumoaa molempien repertuaarien sisällön. Jännitteen välttämiseksi kirjoituksissa turvaudutaan erilaisiin kielellisiin välineisiin, kuten esimerkiksi ns. -

lyhenteen käyttöön, jolla tehtyjen jaottelujen todellisuus pyritään kumoamaan. (Potter & Wetherell 1987, 171.)

Neljäs diskurssianalyysin luotettavuuden kriteeri on *tuloksellisuus*. Tuloksellisuutta kartoitettaessa arvioidaan sitä, miten analyysi on onnistunut ymmärtämään uusia kielen käytön tapoja ja luomaan uusia selityksiä. Diskurssianalyysissä tulosten arvo riippuu paljolti siitä, miten lukija arvioi kuvattujen kielen käytön tapojen ja funktioiden merkityksellisyyden ja kiinnostavuuden. Hän on viime kädessä se, joka päättää, onko tuloksilla tärkeitä seurauksia sille sosiaalisen elämän alueelle, josta ne syntyvät ja mahdollisesti myös muille alueille. (Potter & Wetherell 1987, 161, 171 - 172.) Yleensä ottaen ideologisten seurausten jäljitteleminen lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista merkitystä, sillä tulkintarepertuaareihin järjestyneellä kielellä on suunnaton voima muovata tapaa, jolla ihmiset kokevat ja käyttäytyvät maailmassa. Lisäksi funktioiden paljastamisen myötä on mahdollista esittää myös vaihtoehtoisia tapoja jäsentää sosiaalista todellisuutta. Muuttamisen lähtökohtana voidaan pitää repertuaarien jännitteisyyttä, sillä sen paljastaminen virittää lukijoita yhdistelemään repertuaareja uudella, vanhaa järjestystä purkavalla tavalla. (Burman & Parker 1993, 1; Jokinen ym. 1993, 44; Jokinen & Juhila 1993, 102; Parker 1992, 18 - 19.)

Diskurssianalyttisen tutkimuksen ei tarvitse tavoitella perinteisessä mielessä toistettavuutta, sillä analyysin tarkoituksena on pyrkiä tietoisesti keskittymään tilanteellisten kontekstien moninaisuuteen sekä löydösten ja kontekstin keskinäiseen suhteeseen. Lähtöoletuksena on, ettei tutkimuksia voida niiden luonteensa takia toistaa, sillä todellinen maailma muuttuu koko ajan. Suhteellisuuden korostamisen seurauksena diskurssianalyttisissä tutkimuksissa todetaan toisinaan, että tutkimuksessa esitetty tulkinta on ainoastaan yksi samanarvoinen tulkinta muiden tulkintojen joukossa. Omaa tutkimusta ei ole kuitenkaan järkevää määritellä näin merkityksettömäksi, sillä tehdyt tulkinnat perustuvat aineiston pikkutarkkaan analyysiin, johon ei arkielämässä yleensä päästä eikä edes pyritä. Diskurssianalyysissä tutkijalla on melko suuri valta muovata ja kontrolloida toisten ihmisten lausumia ja tulkita niiden merkityksiä. Tiedostettuani tämän olen pyrkinyt pohtimaan, millaisia seurauksia olen omilla tulkinnoillani tuottamassa ja mahdollistamassa. Koska myös tutkimuksessa tekemäni pohdinnat ovat kielen käyttöä ja osa sosiaalisia käytäntöjä, olen yrittänyt valita huolella ne ilmaisut, joilla nimeän

repertuaareja ja teen näin ollen moraalisia ja ideologisia valintoja. (Fairclough 1992, 198 - 199; Jokinen & Juhila 1993, 106 - 107; Jokinen ym. 1993, 45; Marshall & Rossman 1995, 146; Stenner 1993, 131.)

6.2 Tulosten tarkastelu ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimukseni tarkoituksena oli valaista sanomalehtien nuorten mielipidekirjoitusten avulla, miten yhteiskunnassa vaikuttavat ja yhteiskunnan mielipide- ja tunneilmastoa luovat nuoret rakentavat poikkeavuutta ja vaikuttavat näin osaltaan poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten elämään. Tutkimustehtäviini sisältyi erilaisten tulkintarepertuaarien ja niiden taustalla olevien kielellisten ennakkomääritelmien tunnistamista, repertuaarien yhteiskäytön tarkastelemista sekä repertuaarien tuottamien funktioiden arviointia. Aineistosta muodostamani kymmenen tulkintarepertuaaria nimesin ihmisyy-, yksilöllisyys-, kohtalo-, vähättely-, seuraus-, sisäinen erilaisuus-, kokemus-, suvaitsemattomuus-, uskaltamis- ja jaottelurepertuaareiksi.

Jaottelu vallitsevaa. Tutkimusaineistoni osoittaa, että nuorten mielipidekirjoituksissa tehdään selvä ero poikkeavuuden ja ei-poikkeavuuden, epänormaalisuuden ja normaalisuuden sekä erilaisuuden ja samanlaisuuden välille. Ihmisten välistä erottelua synnyttävä jaottelurepertuaari kietoutuu hyvin erilaisiin, itselleen vastakkaistenkin repertuaarien käyttöön, ja ihmisten välisten erojen tuottaminen nousee aineistossani vallitsevaksi kielen käytön funktioksi. Jaottelurepertuaarissa rakennetaan poikkeavuutta positivistisen lähestymistavan mukaisesti, eli poikkeavuus kuvataan yksilön ominaisuudeksi ja määrityksissä nojaututaan valmiiksi annettuihin ja ikään kuin ylemmältä taholta saatuihin määritelmiin poikkeavuudesta. Perinteisiin ja yleisesti hyväksytyihin kielellisiin resursseihin turvautuminen ilmenee erityisesti kohtalo- ja vähättelyrepertuaareissa, joiden käyttöä edeltää aina poikkeaviksi luokiteltujen ihmisryhmien luetteleminen. Myös muut repertuaarit käyttävät jaottelurepertuaaria hyväkseen, eikä yksikään aineistosta tunnistamistani repertuaareista ole sellainen, jonka käyttöön ei liittyisi jossakin yhteydessä jaottelua. Jopa joissakin ihmisyyrepertuaaria käyttävissä ja ihmisten samanlaisuutta korostavissa kirjoituksissa tukeudutaan jaottelurepertuaariin.

Ihmisten jaottelu ei ole kuitenkaan aina tietoista, eikä kirjoittaja halua välttämättä tahallaan vahvistaa vallitsevia poikkeavuuden määritelmiä. Sen sijaan jaottelurepertuaarin käyttämisestä ei voitane koskaan päästä lopullisesti eroon, sillä kaikki ihmiset eroavat luonnostaan toisistaan. On kuitenkin eri asia korostaa kaikkien ihmisten kuin ainoastaan joidenkin tiettyjen ihmisryhmien poikkeavuutta. Lisäksi on eri asia luoda kuvaa ihmisten samanlaisuudesta ja erilaisuudesta kuin liittää käsitteisiin parempi-huonompi -asetelmia. (ks. esim. Matilainen & Vehmas 1993, 92, 108.)

Valistaminen keskiössä. Varsinaisen kirjoituksissa luotavan jaottelun lisäksi kirjoittelussa nojataan suvaitsemattomuusrepertuaariin ja viitataan jossakin muualla tapahtuneeseen tai tapahtuvaan jaotteluun ja syrjintään. Poikkeavuudesta aiheutuva syrjintä on lähtökohtana mielipidepalstalle kirjoittamiselle ja valistavien repertuaarien käytölle. Valistavien repertuaarien tarkoituksena on saada poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten syrjintä loppumaan ja luoda kaikkien ihmisten välille myönteistä vuorovaikutusta. Valistavat ja syrjintää vastustavat kirjoitukset korostavat leimaamisteoreettisen näkemyksen mukaisesti poikkeavuuden leimaavaa merkitystä ja siitä aiheutuvia stigmoja. Ne ovat tyyliltään vaikuttamiseen pyrkiviä ja niiden sisältämien ytimekkäiden iskulauseiden tehtävänä on saada lukijoiden ajatukset heräämään. Syrjinnän väitetään johtuvan lähinnä muista syistä kuin ihmisen sisäisestä halusta vahingoittaa toista ihmistä, eli vallitsevia asiantiloja ajatellaan pystyttävän muuttamaan.

Poikkeavuutta puolustavien, valistavien repertuaarien (ihmisyys-, yksilöllisyys-, kohtalo-, vähättely- ja seurausrepertuaari) käytöllä on joitakin yhteisiä piirteitä. Valistavat kirjoitukset osoitetaan lähes poikkeuksetta yksityisille lukijoille, eikä niissä puututa institutionaaliseen syrjintään. Ainoastaan suvaitsemattomuusrepertuaariin nojaavissa, natsismia vastustavissa kirjoituksissa heräteltiin myös viranomaisia tiedostamaan syrjinnän ongelma ja kehoitettiin heitä olemaan lietsomatta sitä esimerkiksi väärää tietoa jakamalla. Koska ennakkoluuloisuus ja kielteinen suhtautuminen sisällytetään ensisijaisesti yksilön henkilökohtaiseen reagointiin ja moraaliseen toimintaan, jäävät yksilöä laajemmat sosiaaliset suhteet ja erilaisten sosiaalisten ryhmien valta- ja intressikysymykset käsittelemättä. Syrjintää ei siis pidetä minään kielellisenä, rakenteellisenä, lainsäädännöllisenä tms. erotteluna, vaan ongelmaksi jää ihmisen henkilökohtaiset häiriöt, empatian ja ymmärryksen puute tai heikko elämäntilanne. (ks.

esim. Järvinen 1992, 113; Wetherell & Potter 1992, 208.)

Lisäksi suvaitsemattomuusrepertuaarin ja valistavien repertuaarien yhteiskäytölle on ominaista, että kirjoittajat kuvaavat ainoastaan toisten ihmisten harjoittamaa syrjintää, mutta sulkevat itsensä suvaitsemattomuuden ulkopuolelle. Puhetavalla voi olla myönteisenä esittämis-funktio, jolloin kirjoittajat keskittyvät korostamaan omaa erinomaisuuttaan ja suvaitsevaisuuttaan. Tällaiseen hyväksynnästä ja suvaitsevaisuudesta kirjoittamiseen sisältyy usein piiloisesti hierarkkiset parempi-huonompi tai ylempi-alempi -asetelmat. Hierarkkisuus ilmenee siinä, että kirjoituksissa korostetaan suvaitsevaisen ihmisen suopeutta ja erilaisuuden sietokykyä, kun taas suvaitulle ja samalla nöyryytetylle yksilölle ei suoda todellisuudessa tasavertaista asemaa toimivana subjektina toisten subjektien kanssa. (ks. esim. Bauman 1996, 41 - 42.) Alentaminen tulee esille etenkin kohtalonomaisuutta ja poikkeavan ihmisen uhrimaisuutta korostavissa repertuaareissa sekä sellaisissa kirjoituksissa, joissa poikkeavista ihmisistä tehdään sääliittäviä raukkoja ja heitä syrjivistä ihmisistä olosuhteiden riepottelemia uhreja. Tällöin ainoastaan kirjoittajat jäävät leimaamisen ulkopuolelle ja kaiken hallitseviksi yksilöiksi.

Yksilöllisyysrepertuaari suhteellistajana. Poikkeavuuden hyväksymistä perustellaan erityisesti kaikille yhteiseen ihmisyyteen (ihmisyydsrepertuaari) sekä kaikkien yksilöllisyyteen (yksilöllisyysrepertuaari) liittyvillä seikoilla. Yksilöllisyysrepertuaarissa rakennetaan tunnistamistani repertuaareista voimakkaimmin kuvaa suhteellisuudesta ja tasa-arvoisuudesta. Repertuaari korostaa jokaisen ihmisen yksilöllistä tapaa hahmottaa ympäristöönsä ja vastaa sisällöltään konstruktionistisen poikkeavuuskäsityksen peruseriaatteita. Konstruktionistisessa poikkeavuuskäsityksessä korostuu poikkeavuuden käsitteen suhteellisuus, kulttuurisidonnaisuus ja kontekstuaalisuus, eli normaalisuuden ja poikkeavuuden kriteerien ajatellaan muuttuvan koko ajan. Positivistisessa poikkeavuuskäsityksessä ja aiemmin vallinneessa kulttuurisessa ilmapiirissä normalisuus oli pysyvä ja jatkuva merkki, jonka näkökulmasta arvioitiin epäoikeudenmukaisuutta sekä rikkomuksia normaalia ja tavaksi käynyttä vastaan. Samalla se asetti vallitsevalle moraalille pysyvät ja objektiiviset standardit. Suhteellistamisen myötä poikkeavuutta ja normaalisuutta voidaan pitää ainoastaan historiallisina ilmiöinä, joiden takia ei ole perusteltua vedota luonnolliseen järjestykseen tai luonnollisiin oikeuksiin, vaan pikemminkin yksilön omaan moraaliseen päättelyyn. (Bauman 1996, 56, 265.)

Yksilöllisyysrepertuaarin käyttö tulee nuorten mielipidekirjoituksissa toistuvasti esille ja liittyy yhteen myös muiden repertuaarien käytön kanssa. Esimerkiksi sisäinen erilaisuus - repertuaarissa ja uskaltamisrepertuaarissa nojataan pitkälti luonnollisena ja itsestään selvänä pidettyyn yksilöllisyyteen, jolla repertuaarien sisältöä perustellaan. Kyseisissä repertuaareissa korostetaan uskaltamista, jota pidetään hyvänä ja ihannoituna ominaisuutena. Uskaltamiseen liittyy kuitenkin myös jonkinasteista ristiriitaisuutta: toisaalta erilaisuus on suotavaa, mutta toisaalta samanlaisuutta (eli erilaisuuden ihanteesta poikkeamista) ei hyväksytä. Kukaan ei halua antaa itsestään liian yhdenmukaista mutta ei myöskään liian poikkeavaa kuvaa, sillä sekä äärimmäinen samanlaisuus että äärimmäinen yksilöllisyys näyttävät olevan vältettäviä ominaisuuksia. (ks. Frable 1993, 86.)

Perustelemattomuus. Nuorten mielipidekirjoituksissa vedotaan paljon erilaisiin “terveen järjen” periaatteisiin, joiden sisältöjen oikeellisuutta ei perustella mitenkään. Tällöin joitakin periaatteita (esim. jokaisen ihmisen tasa-arvoisuus) pidetään niin itsestään selvinä ja ehdottomina, ettei niihin tarvitse kuin ainoastaan vähän viitata omien mielipiteiden tueksi. (ks. esim. Kaipio 1984, 61.) Erityisesti kokemusrepertuaarin käytön funktiona näyttää olevan tukea omien poikkeavuuskielteisten tai -myönteisten mielipiteiden pätevyyttä. Kokemuksiin vetoaminen on tehokas tapa vaikuttaa, sillä toisen kokemuksia pidetään yleisesti koskemattomana alueena, johon muilla ihmisillä ei ole oikeutta eikä edellytyksiä puuttua. Lisäksi kokemukset lienevät hyvä keino saada lukijoissa aikaan säälin tunteita. Tällaista sääliä herättävää puhetta esiintyy sekä poikkeaviksi luokiteltujen ihmisten kuvatessa omia kokemuksiaan poikkeavana elämisestä että ei-poikkeaviksi itsensä määrittelevien kirjoittaessa poikkeavina pidettyjen ihmisten puolesta. Toisen ihmisen sääällisyys lienee kulttuurissamme ominaisuus, joka syrjäyttää hänen muutoin mahdollisesti herättämät kielteiset tuntemukset ja saa näin ollen mielipiteet jostakin poikkeavuudesta lieventymään.

Tekstinä myönteistä. Vaikka tutkimukseni tarkoituksena ei ole luokitella nuoria suvaitsevaisiksi tai suvaitsemattomiksi, suurin osa mielipidekirjoituksista näyttää olevan tekstinä päältä katsottuna poikkeavuusmyönteistä sekä “elä ja anna toistenkin elää” -tyyliä rakentavaa. Tämä saattaa johtua siitä, että voimakkaiden ja ehdottomien kielteisten väitteiden esittäminen mistä tahansa poikkeavaksi luokitellusta ihmisryhmästä on kulttuurissamme epämuodikasta ja antaa kirjoittajasta huonon kuvan ulospäin. Toisaalta

kuitenkin jyrkkienkin mielipiteiden esittämisen luulisi olevan palstalla helppoa, sillä nimimerkin taakse kätkeytyminen takaa kirjoittajan anonyymisyyden. Siksi saattaa olla myös niin, etteivät ne, joilla on kaikkein jyrkimmät mielipiteet, koe nuorisopalstalle kirjoittamista itselleen luontevimpana tapana vaikuttaa. Samoin palstojen toimittajat saattavat pitää jonkinlaista sensuuria kovempien mielipiteiden esittämisen suhteen, vaikkakin toisaalta palstan toimittajat kertovat pyrkivänsä julkaisemaan palstalla hyvinkin erilaisia mielipiteitä. Voikin olla yksinkertaisesti myös niin, etteivät nuoret yleensäkin hahmota poikkeavuutta kielteisesti, vaan antavat sille pikemminkin myönteisiä merkityksiä.

Poikkeavuuden myönteistä hahmottamista tukee Bogdanin ja Taylorin kehittämän (1989) hyväksymisen sosiologian periaatteet, joissa korostetaan, etteivät ihmiset anna poikkeavuudelle kielteisiä eikä leimaavia merkityksiä, vaan pitävät kaikkien ihmisten keskinäistä hyväksyntää luonnollisena itsestäänselvyytenä. Tällainen kaikkien ihmisten hyväksyminen on sopusoinnussa täyttää integraatiota korostavien näkemysten kanssa. Luonnollista hyväksyntää vahvistaa myös se, etteivät nuoret pohdi kirjoituksissaan poikkeavuuden syitä, vaan pitävät poikkeavuutta olotilana, jota ei tarvitse perustella. Tämä on ristiriidassa positivistisen poikkeavuuskäsityksen kanssa, jossa pyritään ymmärtämään poikkeavuutta esimerkiksi etsimällä siihen syitä ja sopivia ennaltaehkäisy- ja parantamiskeinoja. Jyrkän kielen käytön puuttuminen poikkeavuuskirjoittelussa on yhdenmukainen myös muissa tutkimuksissa tehtyjen havaintojen kanssa (ks. esim. van Dijk 1993, 8 -9).

Mitä on poikkeavuus? Nuorten mielipidekirjoitukset kertovat myös, mitä ihmisryhmiä nuoret rakentavat poikkeaviksi, vaikkakaan poikkeaviksi luokiteltujen ihmisryhmien tunnistaminen ei sisältynyt varsinaisesti tutkimustehtäviini. Esimerkiksi erityispedagogiikan perinteinen kohderyhmä, vammaisiksi luokitellut ihmiset, eivät näytä olevan poikkeavuutta käsittelevien mielipidekirjoitusten spontaanina aiheena, kun taas etnisestä taustasta, seksuaalisesta suuntautumisesta sekä mielipiteistä ja vakaumuksista johtuva poikkeavuus tulevat kirjoituksissa toistuvasti esiin. Tämä saattaa johtua siitä, että vammaisia ihmisiä pidetään niin vaarattomina ja tuttuina itsestäänselvyyksinä, ettei heidän olemassaolonsa kommentoiminen ole ajankohtaista. Lisäksi vammaisuuden ottaminen kirjoituksen aiheeksi saattaa antaa kirjoittajasta huonon kuvan ulospäin, sillä nojaamalla

joihinkin yleisesti hyväksytyihin kulttuurisiin resursseihin, kuten esimerkiksi vähättely- ja kohtalopertuaareihin, saadaan vammaisuudesta puhuminen merkityksettömäksi ja epäolennaiseksi. Vammaisuutta ei myöskään välttämättä luokitella lainkaan poikkeavuudeksi, jolloin sen käsitteleminen poikkeavuus-teeman ympärillä koetaan irrelevantiksi ja jolloin vammaisuuteen suhtautuminen tulisi esille ainoastaan sellaisissa tutkimuksissa, joissa tutkija olettaa vammaisuuden itsestään selväksi poikkeavuudeksi. Toisaalta vammaisiksi luokitellut yksilöt saattavat olla yhteiskunnassa niin piilossa ja pois näkyvistä, ettei heidän olemassaoloaan muisteta eikä huomata näin ollen ottaa edes puheeksi. Esimerkiksi Harjula (1996, 109) korostaa vammaisuuden olevan marginaalinen ongelma, joka on jäänyt yleisessä keskustelussa päivänpolttavien kysymysten varjoon ja noussut vain harvoin ns. suuren yleisön huomion kohteeksi ja sanomalehtien otsikoihin.

Myös hegemoniset repertuaarit ja yleisesti jaetut argumentit poikkeavuuden puolesta tai sitä vastaan vaihtelevat ajan kuluessa. Esimerkiksi Dinitzin, Dynesin ja Clarken (1975, 11) esittämän mallin mukaan ihmiset hahmottavat poikkeavuutta viidellä eri tavalla: 1) yhteisön fyysisistä, fysiologisista tai älyllisistä ihanteista poikkeavana luonnonvastaisuutena, 2) uskonnollisista ihanteista ja oikeaoppisuudesta poikkeavana syntisyytenä, 3) lainvastaista toimintaa ilmentävänä rikollisuutena, 4) mielenterveyden kulttuurisista määritelmistä poikkeavana sairautena sekä 5) vallitsevan kulttuurin arvoista ja tavoitteista poikkeavana vieraantumisenä. Aikaisemmin poikkeavuutta on hahmotettu perinteisesti moraalikysymysten kautta, jolloin poikkeavuus on mielletty joko rikollisuudeksi tai synniksi. Lisäksi puhe normien rikkomisesta korostuu edelleen esimerkiksi sosiologisessa poikkeavuustutkimuksessa sekä erityispedagogiikassa käyttäytymishäiriöistä tai sopeutumattomien opetuksesta puhuttaessa. Sen sijaan nuorten mielipidekirjoituksissa kyseiset puhetavat eivät nouse esiin, vaan poikkeavuuden hyväksymistä perustellaan pikemminkin ihmisyyteen ja erityisesti ihmisten yksilöllisyyteen liittyvillä seikoilla. Samaten poikkeavuutta rakennetaan jonkin verran ihmisen biologiaan pohjautuvien tekijöiden ja sairausnäkökulman avulla, vaikkakaan niistä ei muodostu omia repertuaareja. Myös erityispedagogiikassa sairauspuhe ja psykologis-lääketieteellinen näkökulma poikkeavuuteen ovat edelleen yleisesti käytössä olevia resursseja, joihin toistuvasti tukeudutaan.

Psykologis-lääketieteellisen mallin lisäksi erityispedagogiikassa korostetaan

yksilöllisyysrepertuaarin mukaisesti jokaisen oppilaan erilaisuuden huomioimista sekä yksilökeskeistä oppimista ja opettamista. Jokaisen ihmisen yksilöllisyyden ja subjektiivisuuden tunnustaminen on kuitenkin jännitteisessä suhteessa lääketieteelliseen malliin, jossa korostetaan poikkeavuuden objektiivisia, ylhäältä päin annettuja kriteereitä. Tällöin yksilöllisyys sallitaan vain tiettyyn rajaan saakka: kun raja ylitetään, poikkeavuudeksi luokiteltuun yksilöllisyyteen pyritään puuttumaan, ja yksilöllisyys näkyy enää vain kuhunkin yksilöön sovellettavien menetelmien yksilöllisyydessä. Vaikka erityispedagogiikan tavoitteet ovat siis hyvinkin ihmisläheisiä ja yksilön parasta korostavia, jo erityiskasvatuksen olemassaolo on merkki siitä, että koulu julistaa sen asettamia vaatimuksia täyttämättömän yksilön poikkeavaksi ja kohdistaa häneen toimenpiteitä, joiden uskotaan edistävän hänen myönteistä kehitystään tai tekevän hänet yhteiskunnan kannalta vaarattomaksi. Jo se, että johonkin poikkeavana pidettyyn pyritään puuttumaan, kertoo siis osaltaan siitä, että se on alempiarvoisempaa, huonompaa ja muutettavaa. Tällöin erityisopetuksessa on lopulta kyse seurausrepertuaarin mukaisesta ajattelusta eli ihmisen arvottamisesta hänen yhteisöllisen hyödyllisyytensä perusteella. Tällaisen puhutavan ja sen funktioiden paljastaminen saattaa olla epämiellyttävä yllätys repertuaaria käyttäville, sillä repertuaariin tukeudutaan lähinnä poikkeavuutta puolustavissa kirjoituksissa. (Matilainen & Vehmas 1993, 104; van Dijk 1993, 8 - 9.)

Jatkotutkimusaiheet. Nuorten mielipidekirjoituksista koostuvassa tutkimusaineistossani puhuvat sekä poikkeaviksi että normaaleiksi luokitellut nuoret. Molempien ryhmien puhutavat lomittuvat kutakin tulkintarepertuaaria käsittelevien lukujen yhteyteen, mutta vastaisuudessa olisi mielenkiintoista verrata myös eri ryhmien puhutapoja toisiinsa ja laittaa ne keskustelemaan keskenään. Lisäksi kannattaisi tutkia poikkeavuuden rakentumista puhekielessä, sillä spontaani, esimerkiksi haastattelun aikana tuotettu puhe, ilmentää todennäköisesti enemmän vaihtelevuutta ja epäjohdonmukaisuutta kuin harkintaa ja valmistelua vaativa kirjoittaminen. Samaten olisi kiinnostavaa ottaa mukaan historiallinen näkökulma ja tarkastella, miten poikkeavuus on ymmärretty aiemmin tai miten se ymmärretään muutaman vuosikymmenen kuluessa. Ilmeneekö aineistossani nyt sellaisia poikkeaviksi luokiteltuja ihmisryhmiä, joita ei enää myöhemmin leimata poikkeaviksi? Millaisten asioiden tai ihmisten kautta poikkeavuus tullaan myöhemmin hahmottamaan ja nouseeko tällöin kenties joitakin uusia poikkeavuuksia esiin? Esimerkiksi erityispedagogiikassa poikkeavaksi luokittelamisen rajat ovat tiukentuneet

koko ajan ja erityisen kohtelun kohteeksi on otettu yhä pienempiä poikkeavuuksia.

Myös koko erityiskasvatuksessa ilmenevä poikkeavuuden rakentamisprosessi olisi hedelmällinen tutkimuskohde. Tällöin voitaisiin tarkastella, ilmeneekö erityispedagogiikassa mahdollisesti kielellisesti, rakenteellisesti tai lainsäädännöllisesti tapahtuvaa eriarvoisuuden rakentamista. Esimerkiksi vaikka valtaa pitävien vähemmistöjä koskevat tekstit ja puheet näyttävät usein ilmaisevan suvaitsevaisuutta, ymmärtämystä ja hyväksymistä ihmisiä kohtaan, ne saattavat silti lähemmin tarkasteltuna rakentaa eriarvoisia suhteita ihmisten välille (ks. esim. van Dijk 1993, 6).

LÄHTEET

- Ainlay, S. C. & Crosby, F. 1986. Stigma, justice and the dilemma of difference. Teoksessa S. C. Ainlay, G. Becker & L. M. Coleman (toim.) *The dilemma of difference. A multidisciplinary view of stigma*. New York: Plenum, 17 - 37.
- Airaksinen, T. 1987. *Moraalifilosofia*. Porvoo: WSOY.
- Aittola, T. & Raiskila, V. 1994. Jälkisanat. Teoksessa P. L. Berger & T. Luckmann. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentaja Vesa Raiskila. Alkuperäisjulkaisu 1966. Helsinki: Gaudeamus, 213 - 231.
- Allport, G. W. 1954. *The nature of prejudice*. Massachusetts: Addison-Wesley.
- Altman, B. M. 1981. Studies of attitudes toward the handicapped: the need for a new direction. *Social Problems* 28 (3), 321 - 337.
- Bauman, Z. 1993. *Postmodern ethics*. Oxford UK: Blackwell.
- Bauman, Z. 1996. *Postmodernin lumo*. Suomentaja Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Becker, H. S. 1968. On labeling outsiders. Teoksessa E. Rubington & M. S. Weinberg (toim.) *Deviance: the interactionist perspective. Text and readings in the sociology of deviance*. New York: Macmillan, 13 - 17.
- Beh-Pajoo, A. 1991. The effect of social contact on college students' attitudes toward severely handicapped students and their educational integration. *Journal of Mental Deficiency Research* 35 (4), 339 - 352.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1966/1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. Suomentaja Vesa Raiskila. Helsinki: Gaudeamus.
- Billig, M. 1985. Prejudice, categorization and particularization: from a perceptual to a rhetorical approach. *European Journal of Social Psychology* 15, 79 - 103.
- Billig, M. 1989. The argumentative nature of holding strong views: a case study. *European Journal of Social Psychology* 19, 203 - 223.
- Boëthius, U. 1995. Controlled pleasures: youth and literary texts. Teoksessa J. Fornäs & G. Bolin (toim.) *Youth culture in late modernity*. London: Sage, 145 - 168.
- Bogdan, R. C. & Biklen, S. K. 1992. *Qualitative research for education. An introduction to theory and methods*. Boston: Allyn and Bacon.

- Bogdan, R. & Taylor, S. J. 1982. *Inside out: the social meaning of mental retardation*. Toronto: University of Toronto Press.
- Bogdan, R. & Taylor, S. J. 1989. Relationships with severely disabled people: the social construction of humanness. *Social Problems* 36 (2), 135 - 148.
- Bradley, V. J. 1994. Evolution of a new service paradigm. Teoksessa V. J. Bradley, J. W. Ashbaugh & B. C. Blaney (toim.) *Creating individual supports for people with developmental disabilities. A mandate for change at many levels*. Baltimore: Brookes, 11 - 32.
- Brockington, I. F., Hall, P., Levings, J. & Murphy, C. 1993. The community's tolerance of the mentally ill. *British Journal of Psychiatry* 162, 93 - 99.
- Burman, E. & Parker, I. 1993. Introduction - discourse analysis: the turn to the text. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) *Discourse analytic research. Repertoires and readings of texts in action*. London: Routledge, 1 - 13.
- Cahill, S. E. & Eggleston, R. 1995. Reconsidering the stigma of physical disability: wheelchair use and public kindness. *The Sociological Quarterly* 36 (4), 681 - 698.
- Conrad, P. & Schneider, J. W. 1992. *Deviance and medicalization: from badness to sickness*. Philadelphia: Temple University Press.
- Dinges, M. M. & Oetting, E. R. 1993. Similarity in drug use patterns between adolescents and their peers. *Adolescence* 28 (110), 253 - 266.
- Dinitz, S., Dynes, R. R. & Clarke, A. C. 1975. *Deviance. Studies in definition, management, and treatment*. New York: Oxford University Press.
- Edwards, D. & Potter, J. 1992. *Discursive psychology*. London: Sage.
- Eicher, J. B., Baizerman, S. & Michelman, J. 1991. Adolescent dress, part II: A qualitative study of suburban high school students. *Adolescence* 26 (103), 679 - 686.
- Ekholm, M. 1984. Readiness to help others and tolerance: attitude development during the school years and a ten-year comparison. *Scandinavian Journal of Educational Research* 28, 71 - 86.
- Erchak, G. M. & Rosenfeld, R. 1989. Learning disabilities, dyslexia, and the medicalization of the classroom. Teoksessa J. Best (toim.) *Images of issues: typifying contemporary social problems*. New York: Aldine De Gruyter, 79 - 97.
- Erikson, K. T. 1966. *Wayward Puritans: A study in the sociology of deviance*. New York:

Wiley.

- Ernulf, K. E., Innala, S. M. & Whitam, F. L. 1989. Biological explanation, psychological explanation, and tolerance of homosexuals: a cross-national analysis of beliefs and attitudes. *Psychological Reports* 65, 1003 - 1010.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13.
- Fairclough, N. 1992. *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fornäs, J. 1995. Youth, culture and modernity. Teoksessa J. Fornäs & G. Bolin (toim.) *Youth culture in late modernity*. London: Sage, 1 - 11.
- Frable, D. E. S. 1993. Being and feeling unique: statistical deviance and psychological marginality. *Journal of Personality* 61 (1), 85 - 110.
- Frable, D. E. S., Blackstone, T. & Scherbaum, C. 1990. Marginal and mindful: deviants in social interactions. *Journal of Personality and Social Psychology* 59 (1), 140 - 149.
- Frank, G. 1988. Beyond stigma: visibility and self-empowerment of persons with congenital limb deficiencies. *Journal of Social Issues* 44 (1), 95 - 115.
- Furnham, A. & Taylor, L. 1990. Lay theories of homosexuality: a etiology, behaviours and 'cures'. *British Journal of Social Psychology* 29, 135 - 147.
- Gilbert, G. N. & Mulkay, M. 1984. *Opening Pandora's box. A sociological analysis of scientists' discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gill, R. 1993. Justifying injustice: broadcasters' accounts of inequality in radio. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) *Discourse analytic research. Repertoires and readings of texts in action*. London: Routledge, 75 - 93.
- Goffman, E. 1963. *Stigma. Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gove, W. R. 1975. The labelling perspective: an overview. Teoksessa W. R. Gove (toim.) *The labelling of deviance: evaluating a perspective*. New York: Sage, 3 - 20.
- Harjula, M. 1996. Hyvät, pahat ja kelvolliset. Vammaisuus suomalaisessa yhteiskunnassa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Teoksessa J. Peltola & P. Markkola (toim.) *Kuokkavieraiden pidot. Historian marginaalista marginaalihistoriaan*. Tampere: Vastapaino, 107 - 121.
- Harva, U. 1978. *Hyvä ja paha. Praktisen etiikan ongelmia*. Helsinki: Otava.
- Harva, U. 1983. *Inhimillinen ihminen Homo humanus. Humanistisia tarkasteluja*. Juva:

WSOY.

- Hastings, R. P. & Graham, S. 1995. Adolescents' perceptions of young people with severe learning difficulties: the effects of integration schemes and frequency of contact. *Educational Psychology* 15 (2), 149 - 159.
- Hautamäki, J., Lahtinen, U., Moberg, S. & Tuunainen, K. 1993. *Erityispedagogiikka 1. Erityispedagogiikka tieteenä*. Porvoo: WSOY.
- Helmstetter, E., Peck, C. A. & Giangreco, M. F. 1994. Outcomes of interactions with peers with moderate or severe disabilities: a statewide survey of high school students. *Journal of The Association for Persons with Severe Handicaps* 19 (4), 263 - 276.
- Helve, H. 1993. Nuoret humanistit, individualistit ja traditionalistit. Helsinkiläisten ja pohjalaisten nuorten arvomaailmat vertailussa. Suomen Nuorisoyhteistyö-Allianssi ry:n ja Nuorisotutkimusseuran tutkimuksia ja selvityksiä 1. Helsinki.
- Helve, H. 1996. "Ystävämme kettu" ja uusi maailmankuva. Teoksessa L. Suurpää & P. Aaltojärvi (toim.) *Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 74 - 94.
- Helwig, C. C. 1995. Adolescents' and young adults' conceptions of civil liberties: freedom of speech and religion. *Child Development* 66, 152 - 166.
- Hoikkala, T. 1991. Is there youth as an empirical and social category? Teoksessa J. Ehrnrooth & L. Siurala (toim.) *Construction of youth*. Helsinki: VAPK, 38 - 50.
- Hurrelmann, K. 1989. Adolescents as productive processors of reality: methodological perspectives. Teoksessa K. Hurrelmann & U. Engel (toim.) *The social world of adolescents: international perspectives*. Berlin: Walter de Gruyter, 107 - 118.
- Ikonen, O. 1997. Johdanto. Teoksessa O. Ikonen (toim.) *Suvaitsevaisuus - erilaisuuteen suhtautuminen koulussa*. Jyväskylän yliopisto. Täydennyskoulutuskeskuksen tutkimuksia ja selvityksiä 27, sivunumeroinaton.
- Jaakkola, M. 1994. Ulkomaalaisasenteet Suomessa ja Ruotsissa. Teoksessa K. Liebkind (toim.) *Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa*. Helsinki: Gaudeamus, 50 - 81.
- Jokinen, A. 1993. Poliitikkojen puheet puntarissa: Kaupunginvaltuutettujen

- asunnottomuuspuheiden retoriikka. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 189 - 226.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1991. Pohjimmaisat asuntomarkkinat. Diskurssianalyysi kuntatason viranomaiskäytännöistä. Joutsa: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Jokinen, A. & Juhila, K. 1993. Valtasuhteiden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 75 - 108.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. 1993. Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 17 - 47.
- Juhila, K. 1993. Miten tarinasta tulee tosi: Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 151 - 188.
- Juvonen, J. 1991. Deviance, perceived responsibility, and negative peer reactions. *Developmental Psychology* 27 (4), 672 - 681.
- Järvinen, M - K. 1992. Muukalaisia ja meikäläisiä. Pakolaisuutisissa käytetyt tulkintarepertuaarit ja niiden funktiot. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia B 12.
- Kaipio, K. 1984. Antakaa meille mahdollisuus. Johdatus nuorten yhteisökasvatukseen. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Kehitysvammaisuus. Määrittely, luokitus ja tukijärjestelmät. 1995. Suomentaja Kirsti Sillman. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Keski-Filppula, S. & Koponen, L. 1994. Samanlainen, samanlainen, erilainen... Kuinka kaksitoistavuotiaat kuvailevat erilaisina pitämiään ihmisiä ja asennoituvat heihin. Jyväskylän yliopisto. OKL. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma.
- Kirk, S. A. & Gallagher, J. J. 1989. *Educating exceptional children*. Boston: Houghton Mifflin.
- Kish, G. S. & Meyer, L. H. 1994. What children report and remember: a six-year follow-up of the effects of social contact between peers with and without severe disabilities. *Journal of The Association for Persons with Severe Handicaps* 19 (4), 277 - 289.
- Kitsuse, J. I. 1968. Societal reaction to deviant behavior. Teoksessa E. Rubington & M. S. Weinberg (toim.) *Deviance: the interactionist perspective*. Text and readings

- in the sociology of deviance. New York: Macmillan, 19 - 29.
- Kivinen, O. & Kivirauma, J. 1988. Classification, selection and schooling. Special education in the Finnish school system in the 20th century. University of Turku. Department of Sociology and Political Research. Sociological Studies Series A 13.
- Lahti, P. 1989. Kylähulluuden rajat. Teoksessa P. Laaksonen, U. Piela & P. Lahti (toim.) Hullun kirjoissa. Näkökulmia suomalaiseen kylähulluuteen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67 - 70.
- LaSalle, L. A. 1992. Exploring campus intolerance: a textual analysis of comments concerning lesbian, gay, and bisexual people. Pennsylvania: Pennsylvania State University. Center for the Study of Higher Education. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 349 497)
- Liebkind, K. 1988. Me ja muukalaiset - ryhmäraajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.
- Lipsky, D. K. & Gartner, A. 1991. Restructuring for quality. Teoksessa J. W. Lloyd, N. N. Singh & A. C. Repp (toim.) The regular education initiative: alternative perspectives on concepts, issues, and models. DeKalb, IL: Sycamore, 43 - 57.
- Lähteenmaa, J. 1995. Postmodernit virtaukset ja helsinkiläinen nuorisokulttuuri. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 4.
- Maltén, A. 1985. Specialpedagogiken och arbetslaget. Stockholm: Liber Förlag.
- Marshall, C. & Rossman, G. B. 1995. Designing qualitative research. 2. painos. Thousand Oaks (CA): Sage.
- Matilainen, P. & Vehmas, S. 1994. Heikkojen etuoikeus vai epäkelvojen kaatopaikka? Apukoulun historiallista tarkastelua. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Research Reports 49.
- Mercer, J. R. 1968. Labeling the mentally retarded. Teoksessa E. Rubington & M. S. Weinberg (toim.) Deviance. The interactionist perspective. Text and readings in the sociology of deviance. New York: Macmillan, 76 - 87.
- Moberg, S. 1990. Erityiskasvatuksen erityisyys. Kasvatus 21 (4), 241 - 245.
- Moberg, S. 1996. Integraatiokehitys peruskoulun erityisopetuksessa. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.) Erityisopetuksen tila. Helsinki: Opetushallituksen julkaisuja 2, 121 - 136.

- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 42 - 61.
- Nuorisotutkimus IV. Nuoret - sanomalehti - opetus. 1992. Helsinki: Sanomalehtien liitto.
- Nygård, T. 1996. Vammaisten historia - marginaaliryhmien historiaa. Teoksessa T. Nygård & K. Tuunainen (toim.) Avun kohteesta itsensä auttajaksi. Katsaus Suomen vammaishistoriaan. Jyväskylä: Atena, 27 - 46.
- Ostrow, J. M. 1995. Self-consciousness and social position: on college students changing their minds about the homeless. *Qualitative Sociology* 18 (3), 357 - 375.
- Parker, I. 1992. Discourse dynamics. Critical analysis for social and individual psychology. London: Routledge.
- Patton, M. Q. 1990. Qualitative evaluation and research methods. Newbury Park: Sage.
- Peck, C. A., Donaldson, J. & Pezzoli, M. 1990. Some benefits nonhandicapped adolescents perceive for themselves from their social relationships with peers who have severe handicaps. *Journal of The Association for Persons with Severe Handicaps* 15 (4), 241 - 249.
- Peruskoulun opetussuunnitelman perusteet 1994. 3. korj. painos. Helsinki: Opetushallitus.
- Potter, J. 1996. Attitudes, social representations and discursive psychology. Teoksessa M. Wetherell (toim.) Identities, groups and social issues. London: Sage, 119 - 173.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1987. Discourse and social psychology. Beyond attitudes and behaviour. London: Sage.
- Potter, J. & Wetherell, M. 1994. Analyzing discourse. Teoksessa A. Bryman & R. G. Burgess (toim.) Analyzing qualitative data. London: Routledge, 47 - 66.
- Pösö, T. 1993. Kolme koulukotia. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis A* 388.
- Pöyhönen, S. 1997. Erityisoppilaan sosiaaliset suhteet yleisopetuksessa. Jyväskylän yliopisto. Erityispedagogiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Quicke, J. C. 1986. Pupil culture, peer tutoring and special educational needs. *Disability, Handicap & Society* 1 (2), 147 - 164.
- Raybeck, D. 1991. Hard versus soft deviance: anthropology and labeling theory. Teoksessa M. Freilich, D. Raybeck & J. Savishinsky (toim.) Deviance: anthropological perspectives. New York: Bergin & Garvey, 51 - 72.

- Roos, J. P. 1987. Suomalainen elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki.
- Rubington, E. & Weinberg, M. S. 1968. The social deviant. Teoksessa E. Rubington & M. S. Weinberg (toim.) Deviance: the interactionist perspective. Text and readings in the sociology of deviance. New York: Macmillan, 1 - 12.
- Ruoho, K. 1996. Käyttäytymishäiriöt sekä lastentarhanopettajien ja erityisopettajien toimintaparadigmat. Teoksessa K. Ruoho & M. Ihatsu (toim.) Käyttäytymishäiriöt nyt! Suomalaista tutkimusta käyttäytymishäiriöistä. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita 63, 157 - 199.
- Salminen, J. 1989. Erityispedagogiikka ja erityisopetus. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Saloviita, T. 1993. Haastavaan käyttäytymiseen vaikuttaminen: Tuetun yhteisöön liittymisen malli. Teoksessa M. Anttila & T. Kupari (toim.) Toivoa täynnä! Kehitysvammaisten kuntoutuksen verkostot -seminaari I. Helsinki: STAKES:n raportteja 108, 155 - 176.
- Schiffrin, D. 1994. Approaches to discourse. Cambridge: Blackwell.
- Schur, E. M. 1979. Interpreting deviance. A sociological introduction. New York: Harper & Row.
- Sigelman, C. K. & Toebben, J. L. 1992. Tolerant reactions to advocates of disagreeable ideas in childhood and adolescence. Merrill-Palmer Quarterly 38 (4), 542 - 557.
- Simmons, J. L. 1969. Deviants. Berkeley: Glendessary Press.
- Stafford, M. C. & Scott, R. R. 1986. Stigma, deviance, and social control: some conceptual issues. Teoksessa S. C. Ainsley, G. Becker & L. M. Coleman (toim.) The dilemma of difference. A multidisciplinary view of stigma. New York: Plenum, 77 - 91.
- Stainback, W. & Stainback, S. 1991. A rationale for integration and restructuring: a synopsis. Teoksessa J. W. Lloyd, N. N. Singh & A. C. Repp (toim.) The regular education initiative: alternative perspectives on concepts, issues, and models. De Kalb, IL: Sycamore, 225 - 239.
- Stenner, P. 1993. Discoursing jealousy. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) Discourse analytic research. Repertoires and readings of texts in action. London: Routledge, 114 - 132.
- Strauss, A. 1987. Qualitative analysis for social scientists. Cambridge: Cambridge

University Press.

- Suoninen, E. 1992. Perheen kuvakulmat. Diskurssianalyysi perheenäidin puheesta. Tampereen yliopisto. Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos. Tutkimuksia A 24.
- Suoninen, E. 1993a. Kielen käytön vaihtelevuuden analysoiminen. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 48 - 74.
- Suoninen, E. 1993b. Mistä on perheenäidit tehty? Haastattelupuheen analyysi. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino, 111 - 150.
- Susman, J. 1993. Disability, stigma and deviance. *Soc. Sci. Med.* 38 (1), 15 - 22.
- Suurpää, L. 1996. Yksilöllistä sosiaalisuutta vai sosiaalista yksilöllisyyttä? Nuorten yhteiskunnallisten identiteettien poluilla. Teoksessa L. Suurpää & P. Aaltojärvi (toim.) Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 51 - 73.
- Söder, M. 1990. Prejudice or ambivalence? Attitudes toward persons with disabilities. *Disability, Handicap & Society* 5 (3), 227 - 241.
- Tabory, E. 1992. Avoidance and conflict: perceptions regarding contact between religious and nonreligious Jewish youth in Israel. *Journal for the Scientific Study of Religion* 31 (2), 148 - 162.
- Taipale, M. 1993. Nuorten sosiaalinen identiteetti ja suhtautuminen ympäröivään maailmaan. Lämpileikkaus kahden nuortenpalstan kirjoituksiin. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Tannenbaum, F. 1968. The dramatization of evil. Teoksessa E. Rubington & M. S. Weinberg (toim.) *Deviance: the interactionist perspective. Text and readings in the sociology of deviance.* New York: Macmillan, 17 - 19.
- Taylor, S. J. & Bogdan, R. 1984. *Introduction to qualitative research methods: the search for meaning.* New York: Wiley.
- Taylor S. J. & Bogdan R. 1989. On accepting relationships between people with mental retardation and non-disabled people: towards an understanding of acceptance. *Disability, Handicap & Society* 4 (1), 21 - 36.
- Teikari, E. 1993. Nuoret ja sanomalehti 1993. Kvalitatiivinen tutkimus. Helsinki: Sanomalehtien Liitto.

- Thomas, J. 1982. New directions in deviance research. Teoksessa M. M. Rosenberg, R. A. Stebbins & A. Turowetz (toim.) *The sociology of deviance*. New York: St. Martins Press, 288 - 318.
- Toivonen, K. 1990. Pohjois-Suomen peruskoululaisten rotuennakkoluulot. Tutkimus etnisiin vähemmistöihin kohdistuvista asenteista. Poroluu-projekti. Lapin korkeakoulu. *Kasvatustieteellisiä julkaisuja A 6*.
- Tomlinson, S. 1982. *A sociology of special education*. London: Routledge.
- Tripp, A., French, R. & Sherrill, C. 1995. Contact theory and attitudes of children in physical education programs toward peers with disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly* 12 (4), 323 - 332.
- Tuunainen, K. 1994. Koulujen kansainvälistymisen haasteet vähemmistöjen näkökulmasta. Teoksessa K. Tuunainen (toim.) *Monokulttuurista monikulttuuriin: kansainvälisyyskasvatusta opettajille ja opettajankouluttajille*. Joensuun yliopisto. *Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita* 51, 157 - 165.
- Tuunainen, K. & Ihatsu, M. 1996. Erityisopetuksen organisoinnin kehityslinjat Suomessa. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.) *Erityisopetuksen tila*. Helsinki: Opetushallituksen julkaisuja 2, 7 - 24.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Kasvatus* 22 (5 - 6), 387 - 398.
- van Dijk, T. A. 1987. *Communicating racism. Ethnic prejudice in thought and talk*. Newbury Park: Sage.
- van Dijk, T. A. 1993. *Elite discourse and racism*. Sage Series on Race and Ethnic Relations 6. Newbury Park: Sage.
- Virtanen, P. & Ratilainen, A. K. 1996. Erityisopetuksen järjestäminen peruskoulussa ja lukiossa lukuvuonna 1994-1995. Teoksessa H. Blom, R. Laukkanen, A. Lindström, U. Saresma & P. Virtanen (toim.) *Erityisopetuksen tila*. Helsinki: Opetushallituksen julkaisuja 2, 53 - 64.
- Wetherell, M. 1996. Group conflict and the social psychology of racism. Teoksessa M. Wetherell (toim.) *Identities, groups and social issues*. London: Sage, 175 - 234.
- Wetherell, M. & Potter, J. 1992. Mapping the language of racism. *Discourse and the legitimation of exploitation*. London: Harvester Wheatsheaf.

- Widdicombe, S. 1993. Autobiography and change: rhetoric and authenticity of 'Gothic' style. Teoksessa E. Burman & I. Parker (toim.) Discourse analytic research. Repertoires and readings of texts in action. London: Routledge, 94 - 113.
- Widdicombe, S. & Wooffitt, R. 1990. 'Being' versus 'doing' punk: on achieving authenticity as a member. Journal of language and social psychology 9 (4), 257 - 277.
- Wolfensberger, W. 1994. The growing threat to the lives of handicapped people in the context of modernistic values. Disability & Society 9 (3), 395 - 413.
- Ziehe, T. 1982/1991. Uusi nuoriso. Epätavanomaisen oppimisen puolustus. Suomentaja Raija Sironen & Jussi Tuormaa. Tampere: Vastapaino.

LIITE 1: Esimerkki alustavaan analysointiin liittyvistä muistiinpanoistani

PERUSTEETTUUS;
TETÄMÄTTÖMYYS RASISMIN SYYNÄ
& onko ihminen poljine-
miltään hyväksytty?

- HURPEA, NEEKEREITÄ JA SOMALEITTA VIHATAAN JA HEITÄ KOHTAAN OSOITETAAN VÄKIVALTTA -> MIKÄ HEISSÄ RY-
SYTTÄÄ JA MIKSI HEITÄ PIDETÄÄN HU-
NOMPINA (heitä mita pidetään hu-
nempana?)
- HALUTA KUULLA KERRANKIN PERUSTEUT
VIHALLE, VAIKKA EPÄILEE, ETTEI SILLE EDES
LÖYDÖY PERUSTEITA (EI OLE KUULLUT ENNEMMÄN SYYTÄ)

Ennakkoluulot ovat vain tietämättömyyttä

HYVÄ KYSYMYKSI,
VASTUSTAA OIKEAKOPPISUUTTA

Kuka onkaan todistanut, että me tapoimme, perinteimme ja käsi-
tyksinemme olisimme oikeassa?

Sä, joka vihaat "hurpeita", potkit neekereitä tai inhoat somaleita, oletko koskaan tullut edes ajatelleeksi millä perusteella ruotsalainen on jotenkin huonompi ihminen ja mikä siinä mustassa ärsyttää? Ois kiva kuulla teitä "erilaisia" vihaavilta kerrankin kunnan perusteet vihaan-
ne - vain onko teillä edes niitä? Pistää vähän epäilemään, kun ei teiltä koskaan kuule tuohon erikoiseen "harrastukseen" mitään erityistä/järkevää syytä.

Vaan onko se sittenkin niin, että esimerkiksi ruotsalainen on huonompi vain siksi, että sattuu olemaan ruotsalainen, nekerin huonous taas johtuu siitä, että hän on musta. Ja sä oot tietenkkin rasisti, kun sur kaverisikin on ja se on sua kaksi päätä pitempi ja antaa varmasti turpiin jos sä et oo samaa mieltä?

Mä vähän luulen, että te ootte itse luoneet nuo typerät ennakkoluulon-
ne muista roduista ja kansoista vain tietämättömyyttänne. Ja voisinpä vaikka työdä vetoa, että sä, joka näitä ulkomaalaisia vihaat, et itse asiassa ole edes koskaan ollut

henkilökohtaisesti tekemisissä ke-
nenkään ulkomaalaisen kanssa.

Parempi varmaan onkin, että edelleenkin pidät vain ne silmäsi kiinni ja pysyt siellä sängyn alla, ettet vaan joudukkaan tekemisiin kenenkään vieraan kanssa. Sähän

KALEVA 12.3.1993
EIO

LUKEE (KROUNISESTI), ETTÄ VIHAANEN
KANNAKTAA EDELLEEN VAIN KATSOA
MÄÄNÄÄ KURPASTA NÄKÖKULMASTAN
JA OLLA TUTUSTUMATTA KEEPÄN KÄÄR
VIEREÄNEEN; MUTTEN VÄÄRÄÄ VOI OLLA,
ETTÄ HUOMAA PITÄVÄÄSÄ JOSTAIN SEULAI-
SESTA IHMISESTÄ, JOTA ON KURPASEMMIN
PERUSTEETTA VIHAAVAT

"SATTUU" MEI SII
ITSEVALITTU OROITUKO

OLHON KOKO & RUOTSALAISEN
PERINTEELLINEN VIHAMINEN?

"ERIKAINEN": SITARTEISSA
ERIKAISIA OVIK TOISESTA KAN-
SALLISUUDESTA TULEVAT JA
MUN VÄRITÄN ERILAISET

SENNAKKOLUULOT OVIK TYPERIÄ
JA ITSELUOTUSA

tietämättömyys ja
kokemuksen puutte

RASISMIN SYYNÄ TIETENKIN! SOSIAALINEN PAINE!
EI EI USKALLETA OLLA UHKAILUN EDESSÄ ERI
MIELTÄ -> RASISTIT BAUKKOSA?

MIKÄ ON KOKO KIRJOT-
TUISEN TARKOITUS?

* KS. "SIVÄ" JA "HE"
- MUODOT?

* VÄRIKÄS KIELEN-
NÄYTTÖ: arvallinen,
halventava, ihmisen
mukautuminen
näkökulmiin

KOKEMUS & TIETOKO
LISÄÄVÄT PITÄMISTÄ?

KANSALLISUUS YMS.
EIVÄT KLEUNIA IHMISEN
ARVOK - TUTUSTU NIIN
HUOMAA?

IHMISEN
ARVO ON
ITSESTÄÄN SELVYYS!

HUONOMMUIDEN SYYNÄ
VAIN ETNINEN TAUSTA?
-> PIKKUSEIKKA
ELEMÄSSÄ